

T.C.

İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ BİLİM DALI

KUR'AN'DA TAĞUT KAVRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ŞEYHMUS NEBATİ

DANIŞMAN:

DOÇ. DR. ABDULMUTTALİP ARPA

İSTANBUL

TEMMUZ 2016

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma jürimiz tarafından Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan Doç. Dr. Abdülmuttalip ARPA (Damaşınan)

Üye Yrd. Doç. Dr. Mustafa Yousef TEMİMİ

Üye Yrd. Doç. Dr. Fadıl AYÇAN

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. İbrahim GÜNEY

Enstitü Müdürü V.

İÇİNDEKİLER

ÖZ	3
ABSTRACT	4
ÖZGEÇMİŞ	5
ÖNSÖZ	6
KISALTMALAR	8
GİRİŞ	9
1. Araştırmanın Amacı	9
2. Araştırmanın Sınırları	11
3. Araştırmanın Yöntem ve Kaynakları	11
BİRİNCİ BÖLÜM	16
KAVRAMSAL ÇERÇEVE	16
1. Tâğüt'un Anlamı	16
1.1. Lugatte Tâğüt	16
1.2. İstilahta Tâğüt	17
1.3. Kur'an-ı Kerim'de Tâğüt	18
2. Tağüt İle İlgili Bazı Kavramlar	24
2.1. İlah	24
2.2. Rab	25
2.3. Din	26
2.4. İbadet	29
2.5. İtaat	29
3. Hadislerde Tağüt	30
İKİNCİ BÖLÜM	33
KUR'AN'DA TAĞÜT TİPOLOJİSİ	33
1. Kur'an'da Tâğütün Çeşitleri	33
1.1. Şeytan	33
1.2. Nefs	48
1.3. Put	67
1.4. Sihirbaz	73
1.5. Kâhin	80
2. Kur'an'ın Toplumda Karşılık Bulan Tağüt Örnekleri	86
2.1. Siyasi Tağüt: Firavun ve Nemrut	86
2.2. Seçkinler Tağutu: Mütref - Melé	88
2.3. Mali Tağüt: Kârûn	90

2.4. Askeri Tağut: Hâmân	91
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	93
KUR'AN'DA TAĞUT DÜŞÜNCSİNİN TAHLİL VE YORUMU	93
1. Tağut Fikrinin Dayandığı Esasların Tahlili.....	93
1.1. Hüküm ve Teşri Hakkını Allah'tan Başkasına Vermek.....	93
1.2. Allah'tan Başka Teşride Bulunana İtaat.....	99
1.3. İslam Şeriatı Dışında Hüküm Vermek ve Muhakeme Olmak	101
1.4. İslam'dan Başka Bir Dine Bağlanmak	104
1.5. İbadette Allah'tan Başkasına Yönelmek.....	105
1.6. Batıl Uğrunda Savaşmak.....	106
2. Tağut Fikrinin Tenkidi	107
2.1. Tevhid Açısından Tağutun Tenkidi.....	107
2.2. İtaat ve Nübüvvet Açısından Tağutun Tenkidi	107
2.3. Tağutun Reddi.....	109
2.4. Tağut'un Reddi Sonrası Allah'a İman	115
3. Tekfir Meselesi Ve Kısa Bir Değerlendirme.....	118
SONUÇ	122
KAYNAKÇA	124

ÖZ

Bu tezin amacı Kur'an'ı Kerim'de temel bir kavram olan tâğut ile ilgili tartışma ve tespitleri ortaya koymak, konuyla ilgili ana tefsirlerde yapılmış olan değerlendirmeleri ortaya çıkarmaktır. Bunun için tâğut sözcüğünün kavramsal çerçevesi çizilmeye, Kur'an'a göre tâğut'un ne anlam ifade ettiği tespit edilmeye çalışılmıştır. Kur'an'da tâğut tipolojisi ele alınarak, tâğut'un önde gelen çeşitleri tanıtılmış ve Kur'an'da bahsi geçen tâğutî örneklere yer verilmiştir. Elde edilen bu bilgilere dayanılarak tâğut düşüncesinin tahlil ve yorumu yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Tâğut, Tefsir

ABSTRACT

The aim of this thesis is to determine the facts and the arguments made around a basic concept in the holy Qur'an known as "Taghut"; and to reveal assessments made about it in the main Tefsir's. For this purpose, the conceptual framework of the world "Taghut" is outlined and its meaning according to the Qur'an is determined. In addition, the typology of the "Taghut" in the Qur'an is handled, its leading varieties are introduced and examples for "Taghut" mentioned in the Qur'an are given. Finally, analysis and criticism of the "Taghut" thought are made, based upon these findings.

Keywords: Qur'an, Taghut, Tefsir,

ÖZGEÇMİŞ

Şeyhmus Nebati, 1962 yılında Şanlıurfa/Viranşehir’de doğdu. İlk ve Orta öğrenimini aynı ilçede tamamlayarak, Lise öğrenimine İstanbul’da devam etti. 1988 yılında 9 Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun olduktan sonra, üniversite nedeniyle ara verdiği ve halen devam eden iş hayatına geri döndü.

ÖNSÖZ

İnsanlara dünya ve ahiret saadeti kazandırmayı amaç edinen Kur'an'ı Kerim, onların hak yolda hayatlarını idâme ettirmeleri için itikâdî, ahlakî ve kulluğa dair ilkeler gibi gerekli düzenlemelerle onları donatmıştır. Bu bağlamda Kur'an, itikâdî konuları inanan insan için en öncelikli alan olarak belirlemiştir. Bu çalışmada araştırmanın temel konusu olan 'Tâğüt' kavramı, bu açıdan sözkonusu itikâdî alan içerisinde önemli bir yer işgal etmektedir. Zira tâğutu reddetmek Kur'an'da imanın ön şartı olarak yer almaktadır.

Hangi bilgi seviyesinde olursa olsun, herhangi bir Müslümana 'kelime-i tevhid' in ne anlama geldiği sorulursa, 'Allah'tan başka bütün ilahların reddedilmesi ve Allah'a iman' cevabını verecektir. Ancak reddedilen bu ilahların ne olduğu sorulursa tatmin edici bir cevap alınamayacaktır. Çoğu Müslüman açısından buna cevap olarak belki sadece putlar akla gelecektir. Bu cevap doğru olmakla birlikte son derece yetersiz kalmaktadır. İşte 'tâğüt' kavramı burada gündeme gelmektedir. Bu kavramın doğru bir şekilde anlaşılması insanı, Allah Teâlâ'nın affetmeyeceği tek günah olan şirk tehlikesinden koruyacaktır. Ayrıca bir mü'minin hayatı boyunca mücadele etmek zorunda kalacağı iç (enfüsi) ve dış (afaki) düşmanlarını tanımasının da bu kavramın iyi anlaşılmasıyla yakın ilgisi vardır.

Bir müslüman için hayati derecede önemli olan 'tâğüt' kavramı, ilmî çevrelerce gerektiği şekilde ele alınmamış ve üzerindeki tartışmalar da ne yazık ki gündemde hak ettiği yeri bulamamıştır. Bunun sonucu olarak dini hassasiyete sahip çevrelerde, Müslümanın duruşuna dair bir zihin karışıklığı meydana gelmiştir. Aynı zamanda müslüman bireyin siyaset tarzının da belirlenmesinde anahtar kavramlardan biri olan tâğüt konusundaki bu çalışma, İslami hassasiyete sahip çevrelerde gözlemlenen, yukarıda çok kısa temas edilen zihin karışıklığının giderilmesinde bir katkı sağlaması amacını gütmektedir. Bu bağlamda çalışmanın giriş bölümünde araştırmanın amacı, sınırları, yöntem ve kaynakları belirlendikten sonra; birinci bölümde tâğüt kavramının kavramsal çerçevesi belirlenmiş, ardından kavramın yer aldığı anlam alanları tespit edilmiştir. İkinci bölümde Kur'an'da tâğüt tipolojisi başlığı altında şeytan, nefis, put, sihirbaz ve kâhin gibi konular ele alındıktan sonra Kur'an'da geçen müşahhas örnekler üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde de tâğüt düşüncesinin tahlil ve yorumu yapılarak konuyla ilgili genel bir kanaat ortaya konmuştur.

Tez konumuzun belirlenmesinde düşünce, destek ve önerileriyle yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Abdulmuttalip ARPA' Bey'e şükranlarımı arz ederim.

Ayrıca teknik yardımlarından dolayı kızım Buşra'ya; görüş ve tenkitlerinden istifade ettiğim İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi değerli ilim adamı Yrd. Doç. Dr. Mustafa YOUSEF HASAN ve Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin değerli hocalarından Yard. Doç. Dr. Fadıl AYĞAN Bey'lere teşekkürlerimi sunarım.

Gayret bizden başarı Allah'tandır.

Şeyhmus Nebati

İstanbul 2016

KISALTMALAR

- age. : Adı geçen eser
- a.s : Aleyhisselam
- b. : İbn, oğlu
- bkz : Bakınız
- bs. : Baskı, basım
- cc. : Celle Celâlühü
- DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
- DİB : Diyanet İşleri Başkanlığı
- h. : hicri
- Hz. : Hazreti
- haz. : Hazırlayan
- mad. : Maddesi
- ö. : Ölümü
- r.anh : Radıyallahu anh
- s.a.v. : Sallallahu Aleyhi Ve Sellem
- S. : Sayı
- s : Sayfa
- Tah. :Tahkik eden
- Trh.y. :Tarih yok.
- TDV :Türkiye Diyanet Vakfı
- Trc. :Tercüme eden
- v.b. :Ve benzeri
- Yay. :Yayınları
- YÖK :Yüksek Öğretim Kurumu

GİRİŞ

1. Araştırmanın Amacı

Hz. Muhammed (s.a.v.), insanlığa gönderilmiş en son peygamber¹, Kur'an-ı Kerim ise indirilmiş en son kitaptır. Dolayısıyla yeni bir vahiy gelmeyeceğine göre, inananlar için bu iki kaynağa bağlanmak ve oradan beslenmekten başka bir çıkar yol gözükmemektedir. Bu durumda insanoglunun önünde iki seçenek bulunmaktadır. Ya kendi başına hayatın kurallarını belirleyecek ve vahyi inkâr edecek, -inkâr etmese bile vahyi kutsal bir nesne haline dönüştürüp dini de amacından uzaklaştırarak, törenlerde saygı gösterilen bir sembol ve hayatının renklerinden bir renk olarak kabul edecek- ya da bütün peygamberlerin ve son peygamber olan Hz. Muhammed (s.a.v.)'in yaptığı gibi, Allah'ın göndermiş olduğu vahye tabi olup, hayatını her yönüyle O'nun razı olacağı bir şekilde yaşamaya çalışacaktır. Biz ikinci seçeneği tercih ettiğimiz için kendimizi Müslüman olarak tanımlıyoruz. Ancak İslam Coğrafyasının içinde bulunduğu kaos ortamı, bu iddianın sorgulanmasını gerekli kılmaktadır. Dini şiarların rahatlıkla gözlemlenebildiği İslam dünyası, hangi eksikliklerden ötürü, tahrif edilmiş dinlerin mensupları tarafından bu derece aşağılanabilmektedir? Söz konusu sıkıntıların muhtemel sebepleri olarak, şu hususlar varsayılabılır:

- a. Son dinin mensupları, dinlerini anlamada problem yaşamaktadır, bu da onların dini anlayışlarının dinin aslî esaslarından uzaklaşmasına neden olmaktadır.
- b. Son din olan İslâm, kendi mensuplarının ihtiyaçlarına cevap verememektedir.
- c. İslam âleminin içinde bulunduğu sıkıntıların ve karşılaştığı zorlukların kaynağı dinden değil, Müslümanların dünya işleriyle ilgili yanlış uygulamalarından kaynaklanmaktadır.

Nitekim Osmanlı Devleti, tanzimat fermanıyla (1839) başlayan ıslahat hareketlerinde problemin dinden kaynaklandığını iddia etmeden ve dini yapıyı dışlama yoluna gitmeden çıkış yolunu modernleşmede ararken², Cumhuriyet Türkiye'si, bunu çok daha ileriye götürerek problemden kurtuluşun çaresini dini prensiplerin devlet ve toplum hayatından çıkarılması olarak kabul etmiştir.³ Şunu da belirtmek gerekir ki, Cumhuriyetten önceki son dönem Osmanlı Devleti, İslâm Hukukunun 'ukubat' kısmını yürürlükten kaldırmış ve yerine Fransız Ceza Hukukunu iktibas etmiştir.⁴ Sonuç olarak her ne kadar belli bir gelişme

¹ Bkz. Ahzab; 33/40

² Bedri Gencer, *İslam'da Modernleşme*, İstanbul: Doğu Batı Yay. 2014, 3. Baskı, s.16

³ Şerif Mardin, *Türkiye'de Din Ve Siyaset*, İstanbul: İletişim Yay. 1992 2. Baskı, s. 96-98

⁴ Ali Fuad Başgil, *Din ve Lâiklik*, İstanbul: Yağmur Yay. 1985, s.163

kaydedilmiş olsa da bugün için etnik, dini, sosyal, siyasal ve ekonomik problemler ve çözüm arayışları halen devam etmektedir.

Çözüm arayışlarında üçüncü bir görüş ise, dini anlayışta bir problem olduğu ihtimalini savunan görüştür. Bu yaklaşım tarzı genel olarak farklı iki akım şeklinde tezahür etmiştir diyebiliriz. Bunlardan ilkinine göre, İslam gelişmeye karşı olmamasına rağmen, din sağlıklı bir şekilde anlaşılammıştır. Oysa sahih bir şekilde anlaşılrsa dinin modern, laik ve demokratik sistemlerle uzlaştığı rahatlıkla görülecektir. Aynı teşhisten yola çıkan diğer akımın yorumuna göre ise yine dini anlayışta bir problem vardır ancak bu sıkıntıyı, doğru bir anlayışla Kur'an ve Sünnet'e dört elle sarılarak ve bu iki kaynağı ilk dönem Müslümanlarının anladığı gibi yorumlayarak giderebiliriz.

İslam dünyasında çok farklı düşüncelere sahip akımların da bulunduğunu kabul etmekle birlikte burada tasvir etmeye çalıştığımız olgu, İslam dünyasındaki sıkıntıları modernizm'e eklenerek gidermeye çalışan anlayış ile buna tamamen karşı olan anlayışı ortaya koymaktır. Bugün, zikrettiğimiz iki yaklaşım tarzından birincisinin tanzimatla başlayan hareketlerin bir devamı olarak toplumumuzda daha yaygın olduğunu ifade etmek mümkündür. Ayrıca bu fikri benimseyenler genel olarak Kur'an ve Sünnet'in bağlayıcılığını inkâr etmemektedirler. Bu da iki farklı anlayışın ortak yönünü oluşturmaktadır. Bu ortak noktadan hareketle, 'İslam, modernizmle uzlaşma sağlayabilir mi?' sorusuna cevap bulabilmek için Kur'anî bir terim olan 'tâğüt' konusu önemli bir katkı sağlayacaktır.

Öncelikle 'tâğüt' kavramının laik, demokratik sistemlerle uzlaşmayı reddeden kesimler tarafından, daha çok zorba yöneticiler ve baskıcı rejimler için kullanıldığını ifade etmek gerekir. Söz konusu rejimlerin hiç bir şekilde dine uygun tarafının olmadığını savunan bu akım, muhatabını şu sorular üzerinden eleştirir; Namaz, oruç, hac, zekât gibi farzlar; içki, kumar, zina gibi haramlara karşılık gelecek şekilde siyaset ve hukukla bağlantılı toplumsal kurallar var mıdır? Başka bir şekilde sorarsak, İslam sadece fert için mi kurallar koyar? Müslüman olmak için namaz, oruç, hac gibi dini şiarlar kâfi gelmekte midir? Daha açık bir ifadeyle bir Müslüman aleni olarak okunan ezanlar, dini şiarları rahatlıkla yerine getirebilme ve benzeri dinî faaliyet imkânlarına dayanarak dine aykırı hükümler koyan bir sistemle barışık bir şekilde ve ondan razı olarak yaşayabilir mi?

Çağdaş dönemde daha çok siyasi anlamlar yüklenen tâğüt kavramı, araştırınca gördük ki aynı zamanda fert bağlamında da önemli bir yer işgal etmektedir. İncelememizden elde ettiğimiz sonuç 'Tâğüt' lafzının, 'Kelime-i Tevhid'i açıklayan bir kavram olduğunu

göstermektedir.⁵ İnsan için konmuş emir ve yasaklar bu temel kaideyi sağlam bir yapı olarak gerçekleştirmek içindir. Dinde asıl olan tevhid ilkesidir. Dini şiarların gerçek anlamını bulması, bu temel yapının, Allah'ın bildirdiği şekilde anlaşılmasına bağlıdır.

2. Araştırmanın Sınırları

Tâğüt kavramı itikad yönüyle kelâmı, ferdin kişi ve kurumlarla olan ilişkisi nedeniyle fikhî, Kur'an'da geçen bir kelime olarak tefsir ve hadisi ilgilendiren bir konudur. İnsanın şeytan ve nefsiyle olan mücadelesi yönüyle de tasavvufu ilgilendirmektedir. Bu kavram aynı zamanda siyaset bilimi, psikoloji ve sosyolojiyi de ilgilendirmektedir. Çünkü tâğüt kavramı, insanın yeryüzündeki duruşunun nasıl olmaması gerektiğiyle ilgili bir konudur. Bu yüzden İslami İlimler'den ayrı olarak, fert ve toplum hayatıyla ilgili olan çağdaş disiplinleri de ilgilendirmektedir.

Konumuzla bağlantılı olarak bu kavramın muhtevasının farklı disiplinlerdeki yorumlamasına çalışmamızda yer vermek konumuzun sınırlarını aşacağından ve ayrıca yüksek lisans çalışmasından fazlasını gerektireceğinden araştırmamızın temel kaynaklarını tefsir kitapları olarak belirledik. Bu doğrultuda başta Taberî (ö.310/922), Zemahşerî (ö.538/1143) ve Râzî (ö.606/1209) olmak üzere tefsir ilminde kabul görmüş birçok eserden faydalanmaya çalıştık. Bunun yanında sık olmasa da hadis kaynaklarına başvurmayı da ihmal etmedik.

3. Araştırmanın Yöntem ve Kaynakları

Araştırmamız ilk olarak YÖK "Ulusal Tez Merkezi" web sitesinde konuyla ilgili tez çalışmalarına müracaat edilerek başlamıştır. Daha sonra tâğüt konusunda yazılmış müstakil eserler araştırılmış ve beş tercüme kitap tespit edilmiştir. İncelenen bu eserlerden Yusuf el-Karadavî'ye ait olan *'Âlim ve Tağüt'* kısa bir roman tarzında yazılmış olup, eserde Saîd b. Cubeyr'in (95/713) Haccâc'a karşı yaptığı kıyam dile getirilmiştir. Bu hikâyede İbn Cubeyr kıyam öncesi çok sayıda talebe yetiştiren tabiin âlimlerindedir. Gerçekleştirmiş olduğu bu kıyamda çok sayıda talebesini kaybetmiş, yenilgiye uğrayınca gizlenerek ilim tedrisini devam ettirmek istemiştir. Ayaklanmadan önce sahip olduğu talebe yetiştirme imkan ve faaliyetlerini savaştan sonra, daha zor şartlarda da olsa sürdürmeye razı olmasına rağmen, ne yazık ki Haccâc tarafından yakalanarak katledilmiştir.

⁵ Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vili'l-Kur'ân*, (tah. Mahmud Şâkir el-Hurustânî), Beyrut: Dâru İhyau't-Turasi'l-Arabîyyi, trh.y. III. 25; İsmail Hakkı Bursevî, *Ruhu'l Beyan Fi Tefsiri'l Kur'an*, (Beyrut: Dâr'ul-Kutubi'l-İlmiyye 2013, I.412-414

'*Tâğut ve Destekçileri*' adlı eser, Abdulkadir b. Abdulaziz tarafından kaleme alınmış küçük hacimli bir kitaptır. İslami hükümlerin yerine başka hükümlere çağırınların mürted olduğuyla ve bunlara uyanların, yani fiilen ya da susarak razı olanların hükümlerinin ele alındığı bu eserinde müellif, söz konusu tavır sahiplerini tekfir etmektedir.

İncelediğimiz diğeri bir çalışma '*Tâğut'u Reddetmek Tevhidin Gereğidir*' isimli eser, tâğuta dair çok geniş bilgiler ihtiva etmektedir. Ancak bu eser, dağınık bir çalışma tarzında olup bölüm başlıkları anlamaya yardımcı olmamaktadır. Kudüs'lü ve eğitimini Mısır'da tamamlamış olan bu eserin müellifi Prof. Dr. Ziyaeddin el-Kudsî, İhvan-ı Müslimin cemaatinden ayrıldıktan sonra 'tefircilik'le suçlanmıştır. Ancak müellif, eserinden anlaşıldığı kadarıyla ehl-i sünnet akidesine bağlı bir âlimdir.

Orta hacimde bir kitap olan '*Tâğut*' isimli eser de Ahmed el-Kettan ve Muhammed ez-Zeyn tarafından kaleme alınmış ortak bir çalışmadır. Ulaşabildiğimiz kitaplar içerisinde en derli toplu ve anlaşılır olan bu kitap, sekiz bölümden oluşmaktadır. İlk iki bölümde tâğutun sözlük ve ıstılah anlamları ile tâğutun iman ve küfür bağlamında açıklaması yer almaktadır. Sonraki bölümlerde ise tâğutun çeşitleri izah edilmektedir.

Seyyid Kutub (ö.1966) '*Tâğut*' isimli kitapçığında konuyu ele alarak ayetlerde geçen 'tâğut' lafzının tefsirleri çerçevesinde Allah'ın hükmü ile hükmetmeyen zorba idarecilerin reddedilmesi gerektiğini dile getirmektedir. Kısa hacimli olan bu eser konuyla ilgili doyurucu bilgiler içermektedir

Tamamı tercüme olan bu kitaplarda tâğut konusu ağırlıklı olarak siyasi yönüyle ele alınmıştır. Biz de bu bağlamda tâğut kavramının fikir alanında nasıl bir karşılığı bulunduğunu incelemeye çalıştık. Tefsir kaynaklarına geçmeden önce, TDV İslam Ansiklopedisindeki '*Tâğut*' maddesinin konuyla ilgili yeterli bilgiler içermediğini belirtmek gerekir. Zira burada verilen bilgilerden tâğutun geçmişte kalmış bir kavram olduğu ve bu çağı ilgilendirmediği izlenimi edinilmektedir.

Yazmada olduğu gibi, hazırlık aşamasında da asıl başvuru kaynaklarımız bir istisna ile muteber tefsir kitapları olmuştur. İstisna ettiğimiz kaynak ise Şii müellif el-Kummî'nin (ö. 307/940) tek cilt halinde basılmış olan '*Tefsiri*' dir. Bu eser, Taberî ve sonraki tefsirlerde yer alan sebeb-i nüzul rivayetlerine de yer vermekle birlikte, kişi ismi belirtmeden tâğutun Ehl-i Beyt'in hakkını gasp eden sahabiler olduğunu iddia etmektedir.⁶

⁶ Ali ibn.İbrahim El-Kummî, *Tefsiru'l-Kummî*, Beyrut:Müessesetu A'lamiyyi li'l-Matbûât 2007, s.81

Konuya bir ön çalışma olması düşüncesiyle toplu ve kısa bir şekilde bilgi edinmek için araştırmamız Sâbûnî (d. 1930)'nin '*Safvetu't-Tefâsîr*' adlı üç ciltlik eseriyle başlamıştır. Daha sonra Zemahşerî'nin (ö. 538/1143) dört ciltlik '*Keşşâf*' ve Şevkânî'nin (ö. 1250/1834) beş ciltlik '*Fethu'l Kadîr*' adlı eserlerine müracaat edilerek, bu üç eserde tâğut kelimesinin yer aldığı ayetler ayrı ayrı incelemeye tabi tutulmuştur.

Daha sonra ise, '*tâğut*' lafzının geçtiği her ayeti, başvuru kaynağımız olan, ismini zikredeceğimiz tefsir kitaplarında inceledik. Aynı surede bulunan ayetleri ise birlikte ele aldık. Mesela, tâğut lafzı ilk olarak Bakara suresinin 256 ve 257. ayetlerinde geçmektedir. Bu iki ayetin incelenmesine Taberî (ö.310/922) tefsiri ile başladık. Otuz ciltlik hazine değerindeki bu eser harika bir şekilde tasnif edilmiş olup, ayetler genellikle bağımsız olarak tefsir edilmiştir.

Çalışmamızdaki ikinci eserimiz Râzî'nin (ö. 606/1209) on bir ciltlik '*Tefsîrü'l-Kebîr*' adlı eseridir. Akıcı üslubu ve kolay anlaşılır bir dili olan bu eser, konuyu 'meselelere' bölerek ayrıntılı bir şekilde tartışmıştır.

Faydalandığımız kaynaklardan bir diğeri de fikhî konulara ağırlık vermesi ile diğerlerinden ayrılan Kurtubî'nin (ö.671/1232) yirmi dört ciltten oluşan '*el-Câmî'l-Ahkâmi'l-Kur'an*' adlı tefsiridir.

İbn-i Kesîr'in (ö.774/1372) dört cilt halinde basılmış olan '*Tefsîru'l-Kur'an'l-Kerîm*' adlı eserinde anlam bütünlüğü olan ayetler bir arada verildikten sonra bu ayetler cümlelere ayrılarak tefsir edilmiştir. Rivayet metodu ile yazılmış olan bu tefsir, Taberî'deki gibi sıralamak yerine, rivayetleri cümle içerisinde vermiştir.

İbn Kesîr'den sonra incelediğimiz tefsir, '*Rûhu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'an*' adlı eserdir. İsmail Hakkı Bursevî'ye (ö.1127/1715) ait olan bu eserde Farsça bölümler de bulunmaktadır. Ayetler klasik tarzda tefsir edildikten sonra irşad şeklinde bölümlerle devam edilmektedir. On cilt olarak basılmıştır, kelam ve tasavvuf ağırlıklıdır.

Kur'an'daki '*tâğut*' lafzını, yukarıda belirttiğimiz tefsirlerde inceledikten sonra ahkâm tefsirlerinden İbnu'l-Arabî'nin (ö.543/1148) '*Ahkâmu'l-Kur'an*' adlı eserine müracaat etmenin uygun olacağını düşündük. Dört ciltten oluşan bu eser bütün ayetleri ihtiva etmemektedir. Kur'an'da sekiz yerde geçen '*tâğut*' lafzı, bu eserde Nisa 60. ve Zümer 17. ayetleri tefsir edilirken ele alınmıştır.

et-Tüsterî'nin (ö.283/896) tefsirini Beyrut baskısının internet ortamındaki kopyasından inceleme imkânı bulduk. Bu eserde de tâğütün geçtiği ayetlerden sadece Bakara 257. Nisa 76. ve Zümer 17. ayetlerinde bilgi bulunmaktadır. Öne çıkan tâğüt çeşitlerini yazarken bu eserden ilham alarak, '*nefs*' konusunu müstakil bir başlık altında inceledik.

Yazma aşamasında başucu tefsirleri olarak yanımızda Neseî (ö.710/1310)'nin üç ciltlik eserini ve Sa'dî'nin (ö.1376/1957) tek ciltlik tefsirini bulundurduk. Bunlara ilaveten Seyyid Kutub (ö.1386/1966)'un on altı ciltlik, Mevdûdî (ö.1399/1979)'nin yedi ciltlik tercüme eserleri ve M. Sait Şimşek'in beş ciltlik tefsirinden de istifade ettik.

Çalışmamızın konusuna tâğüt lafzının sözlük anlamıyla başladık. Bunun için İbn-i Manzûr (ö.711/1311)'un '*Lisânu'l-Arab*' ve İsfahânî (ö. 425/1033)'nin '*Müfredât*'ından faydalandık. Araştırma konusu yaptığımız bu kavramın anlaşılmasına katkı olması açısından hadislerde geçen tâğüt lafzını tespit etmek için '*el-Mu'cemu'l-Müfehres*'i kullandık. Yedi ciltlik bu fihrist, Buharî ve Müslim'in *Sahih*'leri; Ebu Dâvud, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce ve Dârimî'nin *Sünen*'leri; Malik'in '*Muvatta*'ı ve Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'i olmak üzere toplam dokuz esere dayanmaktadır.

Ayrıca burada zikrettiğimiz ve yeri geldikçe değineceğimiz diğer kaynaklarla ilgili gerekli bilgilere dipnot ve kaynaklar bölümünde yer verdik.

Tez çalışmamıza başlamadan önce yaptığımız taramalarda tâğüt konusunun müstakil bir tez konusu olarak çalışıldığına rastlamadık. Ancak tâğüt olarak nitelenebilecek bazı örneklerle ilgili bilimsel çalışmalar yapılmıştır. Tezimiz ile ilgili ayetlerin tespitini yaparken özellikle söz konusu çalışmalardan istifade etmeye çalıştık.

Bu konuda yazılmış iki doktora tezinden birincisi, Mustafa Çoban'a ait olan '*Kur'an ve Sünnet Rehberliğinde Şeytanla Mücadele Edecek İnsanın Eğitimi*' adlı çalışmadır. Çalışma giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Eserde şeytanın özellikleri, hileleri ve ona karşı alınacak tedbirler sıralanmış olup şeytanın melek ve insanla karşılaştırılması yapılmıştır.

Diğer bir doktora tezi Mustafa Tuncer'in '*Kur'an'da Cin ve Şeytan*' adlı çalışmasıdır. Bu araştırmanın ilk bölümünde 'cin' ikinci bölümünde ise 'şeytan' kelimelerinin tanımı yapılmıştır. Tağüt için yaklaşık bir sayfada sözlük anlamı verilen tezde sihir ve kâhinden de bahsedilmiştir.

Doktora tezleri dışında incelediğimiz yüksek lisans çalışmalarından birincisi, Enes Caymaz'ın hazırladığı '*Kur'an'da İnsan-Şeytan İlişkisi ve Bu İlişkinin Tarihi Serüveni*' adlı

çalışmadır. Adı geçen çalışmada ilkel din ve mitolojilerinden başlayarak ehli kitap ve Kur'an'da insan ve şeytan ilişkisi incelenmiş, tâğüt'a Kur'an'da şeytanı tanımlayan kavramlardan birisi olarak yer verilmiştir. Tâğüt kavramının sözlükteki tanımına kısa bir şekilde değinilmiş ve tefsirdeki anlamı izah edilmiştir.

Yine '*Kur'an'a Göre Şeytanın İnsanı Aldatma Yöntemleri*' adlı tez, İlyas Şanlı tarafından hazırlanmış olup melek, cin, şeytan hakkında bilgiler verildikten sonra insanın yaradılışı ve İblis'in konumu incelenmiş ve son bölümde şeytanın hileleri anlatılmıştır.

Fatih Kanca ise '*Kur'an-ı Kerim'e Göre Şeytan'ın İnsan Fiilleri Üzerindeki Etkisi*' adlı yüksek lisans tezinde şeytan konusunu çalışmış olmakla birlikte, diğerlerinden farklı olarak tasavvufi düşüncenin şeytan algısına değinmiştir. Gazalî (505/1111) ve Rumî (671/1273)'den mülhem Nefs ve Şeytan ilişkisini irdeleyip ayrıca tâğüt'un sözlük ve terim anlamına yer vermiştir. Son bölümde ise '*Yezidilik*' ve '*Satanizm*' konuları incelenmiştir.

Serap Kaya "*Hz. Muhammed Döneminde Putperestlik*" adlı çalışmasının birinci bölümünde İslam öncesi Arap Yarımadası'nda putperestliği anlatmış, ikinci bölümde nübüvvetten önce ve nübüvvet döneminde putperestlerin durumu ve üçüncü bölümde ise putperest Arapların dini pratiklerini araştırmıştır.

Son olarak tanıtacağımız çalışma Süleyman Gür tarafından hazırlanmış olan '*Kur'an'da Tuğyan Kavramı*' adlı yüksek lisans tezidir. 'Tâğüt' kavramına geniş şekilde yer verilmiş olan bu çalışma üç bölümden oluşmuştur. Çalışmanın ikinci bölümü 'tâğüt' kavramının açıklanması ve tuğyan eden kişi ve toplulukların belirlenmesi için ayrılmıştır. Tâğüt lafzının tuğyan kökünden türediğini kabul edersek bu çalışmanın, dolaylı olarak tâğüt konusunda yapılmış tek bilimsel araştırma olduğunu söyleyebiliriz.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. Tâğüt'un Anlamı

1.1. Lugatte Tâğüt

Arapça'da طغى, يطغى ve يطغو kök fiillerinden türemiş olan tâğüt sözcüğü فعلوت vezninde olup; isyanda 'haddi aşmak' anlamına gelmektedir.⁷ Bu eylemi yapan, yani haddi aşan için طاعى (tâğî) sözcüğü kullanılmıştır. Ayrıca suyun kabarıp taşması için de aynı kökten gelen 'tuğyan etti' ifadesi kullanılır. Nitekim Kur'an'da "Su tuğyan ettiğinde (kabarıp taşıdığında) sizi, akıp giden (gemi)de taşıdık"⁸ şeklindeki ayette olduğu gibi dalgaların kabarıp coşmasını ifade etmek için 'tuğyan etti' sözcüğü kullanılmıştır.⁹

Tâğüt kelimesinin türediği kökle ilgili طغى (tağâ) sözcüğünün dışında farklı köklerden geldiğine dair müfessirler arasında ihtilaf vardır. ez-Zemahşerî tâğüt kelimesinin الملكوت ve الرحمت gibi فعلوت vezninde olduğunu ifade etmiş ve 'tuğyan' sözcüğünden geldiğini söylemiştir. Ona göre bu kalıp الرحمت 'geniş rahmet', الملكوت 'yaygın mülk' kelimelerinde olduğu gibi mübalağa sigasıdır.¹⁰ Taberî ise tâğütün aslının الطغوت olduğunu söyler. Buna göre haddini aşanlar için يطغو, طغا (tağâ, yetğû) fiileri kullanılır. Yine ona göre جبروت ve ملكوت sözcüklerinde olduğu gibi mübalağa ifade eder ve فعلوت veznindedir.¹¹ Sibeveyh'e göre tâğüt kelimesi müzekker ve müfred bir isimdir, azı ve çoğu kapsar. Ebu Ali el Fârisi'ye göre ise رهبوت ve جبروت gibi masdardır. Tekil ve çoğul için kullanılır. Nehhas'a göre, kelimenin kök harflerinden lam, ayn ile - جبذ ve جذب örneğinde olduğu gibi- yer değiştirmiştir. Vav, kendi harekesi ve kendinden önceki harfin fethası yüzünden elife dönüşmüştür ve طاغوت olarak okunmuştur.¹² Son olarak Kurtubî bunlardan farklı olarak tâğütün طالوت, جالوت, ماروت, هاروت gibi Arapça olmayan bir isim olduğunu iddia etmektedir.¹³

⁷ Muhammed b. Mukerrem b. Manzur, *Lisânu'l Arab*, (tah. Amir Ahmed Haydar), Beyrut: Dâru'l İlmiyye 2009. 'tağâ' mad. XV. 8-10; Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr el-Câmiu Beyne Fenni'r-Rivâyeti ve'd-Dirâyeti min İlmi't-Tefsîr*, (tah. Hişam el-Buhari, Hudr Akarî), Beyrut: el-Mektebetu'l-Asriye, 1999, I. 349

⁸ Hakka; 69/ 11.

⁹ Ebu'l-Hüseyn Ahmed b. Faris b. Zekeriyya, *Mekâyisü'l-Luğa*, (tah. Enes Muhammed eş-Şâmî), Kahire:Dâru'l Hadîs, 2008 s.533.

¹⁰ Carullah ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ömer ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzil ve Uyûni'l-Ekâvil fi Vucûhi't-Te'vil*, (tah. Semir Şems), Beyrut: Dâr Sadr, 1431/2010, IV. 1373

¹¹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, III. 25

¹² Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, I. 349

¹³ Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebi Bekr el-Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l Kur'an*, (tah. Abdullah b. Abdu'l-Muhsin et-Türkî), Dımaşk: er-Risâletu'l-Âlemiyye, 1433/2012, XVIII. 261.

Toparlayacak olursak haddini aşmış, azgın, yoldan sapmış her şey ya da herkes; canlı, cansız, insan, şeytan, put, taş vb. bütün varlıklar bu anlamda ‘tâğut’tur. Mübalağa sigasında olan bu lafız müzekker, müennes, müfred ve cemi’ için kullanılır.

1.2. Istılahta Tâğut

Tâğut’un tarifi konusunda da âlimler arasında bazı görüş farklılıkları olduğunu müşahede etmekteyiz. Buna göre, Mukâtil b. Süleyman (ö.150/768) Kur’an’da yer alan ‘tâğut’ kelimesini Şeytan, Put ve K’ab b. el-Eşref’ olarak tefsir etmiştir.¹⁴Taberî’ye göre (ö. 310/922) Allah’tan başka tapılan, her haddi aşmış olan ‘tâğut’tur. Aynı şekilde Kurtubî ve Râzî de Taberî’den nakille tâğutu Allah’tan başka her ibadet edilen veya Allah’a isyanda her itaat edilen olarak tarif eder.¹⁵İbn Kesîr (ö. 774/1372) ise tâğutla ilgili rivayetleri verdikten sonra şöyle demektedir;

“Şeytan gerçekten güçlüdür, cahiliye ehlinin putlara ibadet etmesi veya onlara muhakeme olmaları ya da onlardan yardım istemeleri ve benzer her türlü şerri kapsamı içine alır.¹⁶”

İbnü’l Kayyim (ö. 751-1350) ise şöyle demiştir:

“Tâğut, kulun ibadet edilen veya tâbi olunan ya da itaat edilende haddini aşmasıdır. Her kavmin tâğutu da; Allah ve Rasulü’nden başka muhakeme oldukları veya Allah’tan başka ibadet ettikleri yahut Allah’tan gafil olarak tabi oldukları ya da Allah’a itaat olduğunu bilmeden itaat ettikleridir.”¹⁷

Seyyid Kutub da (ö.1966) tâğutu ‘tuğyan’dan yola çıkarak tanımlar. Buna göre, tâğut küfürde haddini aşan anlamına geldiği gibi şeytan ve putlar anlamında da kullanılır. Allah’tan başka ibadet edilen her şey tâğuttur. Putlardan olabildiği gibi cin ve şeytanlardan da olabilir.¹⁸Süleyman Ateş, ‘Arap kabilelerinin müşterek tapınakları olan Kâbe’nin dışında her kabilenin kendine has tapınağı da vardı ve bunlara ‘tâğut’denirdi’ demektedir.¹⁹

¹⁴ Mukatil b. Süleyman, *el-Eşbah ve’n-Nezâir fi’l-Kur’an’il-Kerîm*, (trc. M. Beşir Eryarsoy), İstanbul: İşaret Yayınları 2004, s.142-143.

¹⁵ Kurtubi, *Ahkamu’l-Kur’an*, VI. 411-412.

¹⁶ Ebu’l-Fidâ İsmail b. Kesir, *Tefsîru’l-Kur’ani’l-Kerim*, Beyrut: Dâru’l Marife, 1406/1986, I. 319.

¹⁷ Muhammed b. el-Kayyim el-Cevziye, *A’lâmu’l-Muvakkîn*, Dimaşk: Dâru’l Beyan 1421/2000, I. 53.

¹⁸ Seyyid Kutub, *Tâğut*, (trc. Musab Beşer), İstanbul: Beyaz Karınca Yayınları 2014, s. 9.

¹⁹ Süleyman Ateş, *İslam’a İtirazlar ve Kur’an-ı Kerim’den Cevaplar*, Ankara: trh. y. 4. Baskı, s.35.

Burada derlediğimiz tâğut tanımındaki ihtilaflar hakiki anlamda değildir. Tarifler arasında herhangi bir zıtlık bulunmamaktadır. İhtilaf sadece şekildedir ve farklı bakış açılarını yansıtmaktadır. Âlimlerin tâğut örnekleri anlam olarak aynı tarifi vermektedir. Yani genel olarak şöyle tarif edilebilir: Tâğut, Allah'tan başka her ibadet edilen, haddini aşmış, azgın, yoldan sapmış, Allah'ın izni olmadan her itaat edilen ve tabi olunan canlı, cansız, insan, şeytan, put ve her ne olursa olsun bu çerçeveye giren her şeydir.

1.3. Kur'an-ı Kerim'de Tâğut

Tâğut kelimesinin Kur'an'da hangi anlamlarda kullanıldığını bilmek, yöntemimizin belirlenmesi ve araştırmamızın sınırlarının ortaya çıkmasına yardımcı olacaktır. Tâğut lafzı Kur'an-ı Kerim'de sekiz yerde geçmektedir. Nüzul sırasına²⁰ göre âyetler şunlardır:

1. وَالَّذِينَ اجْتَنَبُوا الطَّاغُوتَ أَنْ يَعْبُدُوهَا وَأَنَابُوا إِلَى اللَّهِ لَهُمُ الْبُشْرَىٰ فَبَشِّرْ عِبَادَ ۚ

"Tâğut'tan, ona kulluk etmekten kaçınan ve içtenlikle Allah'a yönelenler için müjde vardır. O halde kullarımı müjdele!"²¹

Tâğut kelimesi burada şeytan ve putlar gibi Allah'tan başka ibadet edilenler anlamında kullanılmıştır.²² Tâğut'a kulluktan kaçınarak ondan uzaklaşan ve sadece Allah'a kul olup ibadeti O'na has kılanlar yani Allah'tan başka her ibadet edileni²³ terk edenler, tâğuta yüz çevirmeyi, Allah'a yönelmekle birleştirdikleri için müjdelenmişlerdir.²⁴

2. وَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنْ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ فَمِنْهُمْ مَنْ هَدَى اللَّهُ وَمِنْهُمْ مَنْ حَقَّتْ عَلَيْهِ الضَّلَالَةُ ۚ فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكْذِبِينَ

"Andolsun biz, her ümmete, "Allah'a kulluk edin, tâğuttan kaçının" diye peygamber gönderdik. Allah onlardan kimini doğru yola ilettiler, onlardan kimine de (kendi iradeleri

²⁰ Celaluddin Abdurrahman'e's-Suyûtî, *el-İtkân fi Ulûmi'l Kur'ân*, Kahire: Dâru'l Hadis, 1427/2006, I. 99-101; İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü*, Ankara: TDV Yayınları 1983, s.86.

²¹ Zümer; 39/ 17.

²² Zemahşerî, *Keşşâf*, IV.1373; Abdurrahman b. Nasır es-Sâdî, *Teysîru'l-Kerîm er-Rahman fi Tefsîr Kelâm el-Mennan*, Damam: Dâru'z-Zehair 2003, s. 1012.

²³ Muhammed b. Ömer Fahreddin er-Râzî, *et-Tefsîru'l Kebir*, IX. 238; Kurtubî, *Ahkâm*, XVIII. 260

²⁴ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXIII. 241.

sebebiyle) sapıklık hak oldu. Şimdi yeryüzünde dolaşın da peygamberleri yalanlayanların sonunun ne olduğunu görün."²⁵

Yani, Allah'tan başka kulluk yaptığınız bütün mabutlarınızdan uzaklaşınız. Rasuller gönderilmesinin ana gayesi Allah'a kul olmak, hidayetten yüz çevirmeyi ve dalaletle çağıran herkesi reddetmektir.²⁶ Bu 'lâ ilâhe illallah' demektir. Çünkü kelime-i tevhid nefy ve isbat'tan mürekkeptir. Allah Teâlâ'nın hiçbir şekilde ortak koşulmadan sadece O'na ibadet edilmesi hakkıdır ve bu hak en yüce ve azametli bir haktır.²⁷ Bu iki işin arasını birleştiren kesin olarak doğruyu bulmuştur. Aksini yapan ise şüphesiz ki dalalettedir. Bu anlamı destekleyen daha birçok âyet bulunmaktadır.

Şu âyette olduğu gibi:

قُلْ إِنَّمَا أَنَا مُنذِرٌ وَمَا مِن إِلَهٍ إِلَّا اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ

"(Ey Muhammed!) De ki: "Ben ancak bir uyarıcıyım. Her şey üzerinde mutlak otorite sahibi olan bir Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur."²⁸

Burada nefy ve isbatın arası birleştirilmiş olup bu da Kur'an-ı Kerim'in davet ettiği 'müşterek sözle' aynı anlamdadır.

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِن دُونِ اللَّهِ فَإِن تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ

"De ki: 'Ey kitap ehli! Bizimle sizin aranızda ortak bir söze gelin: Yalnız Allah'a ibadet edelim. Ona hiçbir şeyi ortak koşmayalım. Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi ilah edinmesin.' Eğer onlar yine yüz çevirirlerse, deyin ki: "Şahit olun, biz Müslümanlarız"²⁹.

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

وَمَا أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ مِن رَّسُولٍ إِلَّا نُوحِي إِلَيْهِ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُونِ

"Senden önce gönderdiğimiz bütün peygamberlere, "Şüphesiz, benden başka hiçbir ilah yoktur. Öyleyse bana ibadet edin" diye vahyetmişizdir."³⁰

²⁵ Nahl; 16/ 36

²⁶ Şevkani, *Fethu'l Kadir*, III. 201.

²⁷ Ebu'l-Fidâ İsmail b. Kesir, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Kerim*, II.589

²⁸ Sâd; 38/65.

²⁹ Âl-i İmrân; 3/64.

Bir başka âyette şöyle buyurulmuştur:

وَسَلِّ مَنْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رُسُلِنَا أَجَعَلْنَا مِنْ دُونِ الرَّحْمَنِ إِلَهًا يُعْبَدُونَ

"Senden önce gönderdiğimiz elçilerimize sor: Rahmân'dan başka kulluk edilecek ilahlar var etmiş miyiz?"³¹

Bütün Rasuller, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) yaptığı gibi, hiçbir ortağı olmayan Allah Teâlâ'ya kulluğa davet etmişlerdir.³² Bu, Allah Teâlâ'nın bize emrettiği kulluğu Allah'a has kılma davetidir.

Cenab-ı Allah şöyle buyuruyor:

وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ

"Halbuki onlara, ancak dini Allah'a has kılarak, hakka yönelen kimseler olarak O'na kulluk etmeleri, emredilmişti."³³

Dolayısıyla ihlas ve kabul yalnızca Allah'a kul olmayı ve tâğuttan kaçınmayı birleştirmeden tamamlanmış olmaz. Bu yüzden şirk ehli Allah'ın şiddetli azabını görünce şöyle derler:

فَلَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا قَالُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَحَدَهُ وَكَفَرْنَا بِمَا كُنَّا بِهِ مُشْرِكِينَ

"Azabımızı gördükleri zaman, "Yalnız Allah'a inandık; O'na ortak koşmakta olduğumuz şeyleri inkâr ettik" dediler."³⁴

3. لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِن بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ لَا
انْفِصَامَ لَهَا وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

"Dinde zorlama yoktur. Çünkü doğruluk sapıklıktan iyice ayrılmıştır. O halde kim Tağutu tanımayıp Allah'a inanırsa, kopmak bilmeyen sapasağlam bir kulpa yapışmıştır. Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir."³⁵

³⁰ Enbiyâ; 21/25.

³¹ Zuhruf; 43/45.

³² Taberî, Câmiu'l-Beyân, XIV. 123.

³³ Beyyine; 98/5.

³⁴ Mü'min; 40/84.

³⁵ Bakara; 2/256.

Allah'tan başka her ibadet edilen ve Rab'lik taslayanı inkâr edip, Allah'ın tek ilah ve ma'bud olduğunu tasdik eden, kendini Allah'ın azabından ve kötü sondan kurtaran sapasağlam bir kulpa tutunmuştur.³⁶

Tâğut'u yani Allah'a denk tutulan her şeyi reddetmeyen kimse sağlam bir dayanağa tutunamaz. Buna tutunamayan imandan ayrılır ve helak olanların arasına katılır. Çünkü tâğut'a iman ile Allah'a iman bir arada bulunamaz. Ayrıca tâğutu red, Allah'a imandan önce şart koşulmuştur.³⁷

4. اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَوْلِيَاؤُهُمُ الطَّاغُوتُ يُخْرِجُونَهُمْ مِنَ النُّورِ إِلَى الظُّلُمَاتِ أُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

"Allah iman edenlerin dostudur. Onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. Kafirlerin velileri ise tâğuttur. (O da) onları aydınlıktan karanlıklara (sürükleyip) çıkarır. Onlar cehennemliklerdir. Orada ebedî kalırlar."³⁸

Dikkat edileceği gibi Hakkın yolu bir olduğu için, 'Nur' müfret gelmiştir. Zulumat ise çoğuldur, çünkü batıl yollar çok ve çeşitlidir. Aynı sebepten mü'minlerin velisi tek olduğundan müfret, kâfirlerin velileri çok olduğu için de çoğuldur.³⁹

Bu çerçevede karanlık hakikatin üstünü örttüğü için eşyanın idrak edilmesini önler. Bu yüzden küfür karanlığa nispet edilmiştir. Bunun gibi küfür, iman hakikatlerinin idrak edilmesini önlemektedir. Allah Teâlâ kullarına mü'minlerin velisi olduğunu ve onların basiretlerini açarak hakikate ulaşacaklarını haber vermektedir.⁴⁰

5. أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِّنَ الْكِتَابِ يُؤْمِنُونَ بِالْجِبْتِ وَالطَّاغُوتِ وَيَقُولُونَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا هَؤُلَاءِ أَهْدَىٰ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا سَبِيلًا

³⁶ Taberî, *Camiu'l-Beyan*, III. 25.

³⁷ Bursevî, *Ruhu'l Beyan*, I. 412; Kurtubî, *Ahkamu'l-Kur'an*, IV. 283

³⁸ Bakara; 2/ 257

³⁹ İbn Kesîr, *Tefsîr*, I. 320

⁴⁰ Taberî, *Camiu'l-Beyan*, III. 28

"Kendilerine Kitap'tan bir nasip verilmiş olanları görmüyor musun? Onlar "cibt"⁴¹ ve "tâğut"a inanıyorlar. İnkâr edenler için de, "Bunlar, iman edenlerden daha doğru yoldadır" diyorlar."⁴²

Allah Teâlâ hayret terkibiyle Rasulullah'a hitab ederek⁴³, "Ey Nebi, gördün mü, Allah'ın kitabından bir şans verilen ve bu kitabı bildiği halde cibt ve tâğut'a iman edenleri? Yani cibt ve tâğutu tasdik edip Allah'ı inkâr ediyorlar. Halbuki onlar cibt ve tâğuta inanmanın küfür ve onları tasdik etmenin şirk olduğunu biliyorlar."⁴⁴

Bu âyetin nüzul sebebi olarak Zemahşeri, yahudilerin Kureys'in putlarına secde ettiklerini ve onlara şirk dininin Muhammed (s.a.v)'in dininden daha hayırlı olduğunu söylediklerini, rivayet etmektedir.⁴⁵ Medine Yahudileri düşmanlarına galip gelme umuduyla müşriklerle iş birliği yapmanın ötesinde, onların putlarına secde ettiler ve şirk ehlinin Müslümanlardan daha doğru yolda olduğunu söyleyebildiler. Fakat bu davranışları sonuç olarak onlara zilletten başka bir şey getirmemiştir.

6. أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ آمَنُوا بِمَا نُزِّلَ إِلَيْكَ وَمَا أَنْزَلَ مِنْ قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَنْ يَتَحَاكَمُوا إِلَى الطَّاغُوتِ وَقَدْ أُمِرُوا أَنْ يَكْفُرُوا بِهِ وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُضِلَّهُمْ ضَلَالًا بَعِيدًا

"(Ey Muhammed!) Sana indirilen Kur'an'a ve senden önce indirilene inandıklarını iddia edenleri görmüyor musun? Tâğût'u tanımamaları kendilerine emrolunduğu halde, onun önünde muhakeme olmak istiyorlar. Şeytan da onları derin bir sapıklığa düşürmek istiyor."⁴⁶

"Tâğutu tanımamaları kendilerine emredildiği halde" sözünden anlaşılan, tâğuta muhakeme olmayı istemek, ona iman etmektir ve tâğuta iman şüphesiz Allah'ı inkâr demektir. Mü'min olduğunu iddia ettiği halde tâğutun hükmüne başvuran yalancısıdır.⁴⁷

7. الَّذِينَ آمَنُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ الطَّاغُوتِ فَقَاتِلُوا أَوْلِيَاءَ الشَّيْطَانِ إِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفًا

⁴¹ Cibt'in anlamı konusunda çok çeşitli rivayetler vardır. Cibt sihir, tağut şeytandır; cibt kahin, tağut sihirbazdır dendiği gibi, Huyay b. Ahtab ve Ka'b b. Eşref de denmiştir. Bkz. Taberî, *Tefsir*, V.157-160; ayrıca bkz: *Keşşâf*, I. 313. Zemahşeri cibt için 'putlar ve Allah'tan başka ibadet edilen her şeydir' der.

⁴² Nisâ; 4/ 51.

⁴³ Şevkani, *Fethu'l-Kadir*, I. 602.

⁴⁴ Taberî, *Camiu'l-Beyan*, V. 157.

⁴⁵ Zemahşerî, *Keşşâf*, I. 313.

⁴⁶ Nisâ; 4/60.

⁴⁷ Taberî, V.182; Râzî, IV. 134; İbn Kesîr, I. 531; Bursevî, II. 234.

*"İman edenler, Allah yolunda savaşır. İnkâr edenler de tâğût yolunda savaşır. O halde siz şeytanın dostlarına karşı savaşın. Şüphesiz şeytanın hilesi zayıftır."*⁴⁸

Her kimin yaptığı şeyin gayesi, hedefi Allah'tan başkası içinse o tâğût yolundadır. Çünkü Allah Teâlâ kıtâlin Allah yolunda ya da tâğût yolunda olduğunu açıkladı. Buna göre Allah için olmayan her mücadele tâğût yolunda olur.⁴⁹

Şeytanın dostlarından korkmamalıdır, zira onların tuzakları zayıftır. Allah'ın mü'min kullarına yardımı şeytanın kâfirlere yardımından daha güçlüdür. Bu âyet aynı zamanda mü'minleri savaşa teşvik eder.⁵⁰

8. قُلْ هَلْ أُنَبِّئُكُمْ بِشَرٍّ مِّنْ ذَلِكَ مَثُوبَةً عِنْدَ اللَّهِ مَنْ لَعَنَهُ اللَّهُ وَغَضِبَ عَلَيْهِ وَجَعَلَ مِنْهُمْ الْقِرَدَةَ وَالْخَنَازِيرَ وَعَبَدَ الطَّاغُوتَ أُولَئِكَ شَرٌّ مَكَانًا وَأَضَلُّ عَنْ سَوَاءِ السَّبِيلِ

*"De ki: "Allah katında cezası bundan daha kötü olanları size haber vereyim mi? Onlar, Allah'ın lanetlediği ve gazabına uğrattığı, içlerinden maymunlar ve domuzlar çıkardığı kimseler ile şeytanlara tapan kimselerdir. İşte bunların yeri daha kötüdür ve onlar doğru yoldan daha çok sapmışlardır."*⁵¹

Burada en şerli ve Allah'ın rahmetine en uzak duranların bazı sıfatları açıklanmıştır. Bunlar tâğuta taparlar. Allah onları lanetlemiş ve onlara gazap etmiştir. Onlardan bazıları maymun, bazıları ise domuz haline getirilmiştir.⁵² Çünkü tâğuta kulluk fitratı bozar ve insanî hasletleri yok eder.

Tâğütün tanım ve yorumlarına dair yaptığımız bu kısa girişten sonra, şu hususlara dikkat çekmek istiyoruz:

1. Âyetlerde bahsi geçen konu, tâğütün kendisini değil tâğuta boyun eğip kulluk edenleri esas almaktadır.
2. Tâğuta ibadetin yasaklanması, 'terk'te mübalağayı ifade eden 'ictinab' lafzıyla beyan edilmektedir.⁵³

⁴⁸ Nisâ; 4/ 76.

⁴⁹ Râzî, *Tefsîru'l Kebîr*, IV. 158.

⁵⁰ Taberî, V. 202; Zemahşerî, I. 320; Şevkânî, I. 613

⁵¹ Mâide; 5/ 60.

⁵² Şevkani, *Fethu'l Kadir*, II. 69

⁵³ İsfehani, *Müfredât*, 'cnb' mad., s.206.

3. Tâğuta kulluk insanî hasletlerin kaybedilmesine yol açar. Öyleyse insanî değerlerin ve insanın saygınlığının korunması için, tâğutun esaretinden kurtulmalı ve tevhid'e sarılmalıdır.

2. Tağut İle İlgili Bazı Kavramlar

Kur'an-ı Kerim'in davetinin aslı şudur; Allah birdir ve ortağı olmayan tek ilahdır. Kullanın muhtaç olduğu tek rabdir. Uluhiyyet ve rububiyetinde kimse ona ortak olamaz. İnsana düşen, Allah'ı tek ilah olarak kabul etmesi, O'ndan başkasını rab olarak tanımaması, yalnız O'na ibadet edip, dinini O'na has kılması ve O'nun dininden başka dini kabul etmemesidir.

Kur'an-ı Kerim bu hususu şöyle açıklamıştır:

*“Senden önce hiçbir resûl göndermedik ki ona: "Benden başka İlâh yoktur; şu halde bana kulluk edin" diye vahyetmiş olmayalım.”*⁵⁴

*“Hakikaten bu (bütün peygamberler ve onlara iman edenler) bir tek ümmet olarak sizin ümmetinizdir. Ben de sizin Rabbinizim. Öyle ise bana kulluk edin.”*⁵⁵

*“De ki: Ben, yalnızca sizin gibi bir beşerim. (Şu var ki) bana, İlâh'ınızın, sadece bir İlâh olduğu vahyolunuyor. Artık her kim Rabbine kavuşmayı umuyorsa, iyi iş yapsın ve Rabbine ibadette hiçbir şeyi ortak koşmasın.”*⁵⁶

*“Andolsun ki biz, «Allah'a kulluk edin ve Tâğut'tan sakının» diye (emretmeleri için) her ümmete bir peygamber gönderdik.”*⁵⁷

Âyetlerden de anlaşılacağı üzere Allah'tan başka ilah ve rab yoktur. İnsanın yalnızca O'na ibadet ve itaat etmesi ve dinin sadece O'na has kılması gerekir. Kur'an çağrısının dayandığı esas gaye ve tâğuta küfrün (tâğutu inkâr etmenin) ne anlama geldiğini kavrayabilmek için bazı terimlerin gerçek anlamlarının bilinmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda aşağıda ilah, rab, din, ibadet ve itaat kelimelerinin kısa tarifleri yapılacaktır.

2.1. İlah

İlah, Allah Teâlâ'dır. Allah Teâlâ'dan başka ibadet edilenler ise gerçek ilah değil, ilah edinilenlerdir. İlahın çoğulu 'âlihe'dir.

⁵⁴ Enbiya; 21/25.

⁵⁵ Enbiya; 21/92.

⁵⁶ Kehf; 18/110.

⁵⁷ Nahl; 16/ 36.

İlahe, uluhiyye ve uluhe ise ibadet manasına gelir. ‘Allah’ lafzı, Allah Teâlâ’nın ismi azamıdır ve aslı ilah kelimesinden gelmektedir. Fa’al kalıbındadır fakat mef’ul kalıbının manasını verir. Çünkü o ‘me’luhtur’ yani ibadet edilendir. ‘İlah’ kendisine ibadet edilen demektir. Kendisinden korkulan, çekinilen, umut beklenen, yüceltilen, sevilen, tevekkül edilen, dua yapılan dolayısıyla kendisine itaat edilip isyandan kaçınılandır. Bunların hepsi sadece Allah Teâlâ içindir. Bunlardan bir tanesini bile Allah’tan başkası için yapan kimse, Allah’a ibadette başkasını O’na ortak koşmuştur.⁵⁸

2.2. Rab

‘Rabbe’ kelimesinin asıl manası terbiyedir. Tasarruf etme, taahhüt, ıslah etme, tanımlama, kemale erdirmeye anlamlarına da gelmektedir. Bütün bunlardan dolayı yücelik, riyaset, mâlik olmak ve efendilik manaları bu kelimedenden doğmaktadır. Bu kelime Arap dilinde aşağıda bazılarını vereceğimiz anlamlarda kullanılmıştır:⁵⁹

- a. Mürebbi, ihtiyaçların giderilmesinde kefil, terbiye ve yetiştirme işiyle kaim olan.
- b. Kefil olan, murakabe eden, durumu düzelten ve sorumluluğu üzerine almaya tekeffül eden.
- c. Seçkin zat ki, kavmi arasında kutup sayılır, onun etrafında toplanılır.
- d. İtaat edilen hakim, sözü geçen otorite, efendilik ve üstünlüğü kabul edilen, tasarruf sahibi.
- e. Melik ve efendi.

Rab kelimesi Kur’an’da yukarıdaki anlamlarda kullanılmaktadır. Bu âyetlerden bir kısmı şöyledir:

*“İyi bilin ki onlar benim düşmanımdır; ancak âlemlerin Rabbi (benim dostumdur); Beni yaratan ve bana doğru yolu gösteren O’dur. Beni yediren, içiren O’dur. Hastalandığım zaman bana şifa veren O’dur.”*⁶⁰

*“Nimet olarak size ulaşan ne varsa, Allah’tandır. Sonra size bir zarar dokunduğu zaman da yalnız O’na yalvarırsınız. Sonra da sizden o zararı giderdiğinde, içinizden bir zümre, hemen Rablerine ortak koşarlar!”*⁶¹

⁵⁸ Muhammed b. Mukerrem b. Manzur, *Lisânu ’l Arab*, (tah. Amir Ahmed Haydar), Beyrut: Dâru’l İlmiyye 2009. 'elh' mad. XIII. 577; Ziyaeddin el-Kudsî, *Tağutu Reddetmek Tevhidin Gereğidir*, (trc. İsmail Yıldırım), İstanbul: Hak Yayınları, trh. y. s.52.

⁵⁹ İbn Manzur, *Lisânu ’l Arab*, 'Rabbe' mad., I. 465-475.

⁶⁰ Suarâ; 26/77-80.

“Eğer Allah sizi azdırmak istiyorsa, ben size öğüt vermek istesem de, öğüdüm size fayda vermez. (Çünkü) O sizin Rabbinizdir. Ve (nihayet) O'na döndürüleceksiniz.”⁶²

“Onlardan, kurtulacağını bildiği kimseye dedi ki: Beni efendinin yanında an, (umulur ki beni çıkarır). Fakat şeytan ona, efendisine anmayı unutturdu. Dolayısıyla (Yusuf), birkaç sene daha zindanda kaldı.”⁶³

Yusuf (a.s) burada Mısır azizini rab-efendi kelimesiyle isimlendiriyor. Çünkü Mısırlılar onun yüce otoritesine ve üstünlüğüne inanıyorlardı.

“O, hem göklerin, yerin ve ikisi arasındakilerin Rabbi, hem de doğuların Rabbidir.”⁶⁴

Bu âyetlerden anlaşıldığı gibi kainatın mutlak ve ortaksız tek hakimi, mâliki Allah Teâlâ'dır. Bu itibarla O, bütün insanlığın ve âlemlerin Rabbidir, bunun yanında terbiye edicimizdir ve ihtiyaçlarımızı giderendir.

2.3. Din

‘Din’ kelimesi Arapçada genel olarak şu anlamlarda kullanılır.⁶⁵

1. Üstünlük, egemenlik, itaat, emir, zorlamak, köle ve itaatkâr olacak şekilde kendisini zorlayıcı bir kuvvete teslim etmek. Bu anlamlara gelen kullanımların örnekleri aşağıdaki gibidir:

دان الناس /Dânnennâs: İnsanları kendisine itaate zorladı.

دنتهم فدانوا /Dintehum fedânû: Sen onları zorladın, onlar da itaat ettiler.

دنت القوم /Dintelkavme: Kavmi zelil kıldın.

دان الرجل /Dânnerraculu: Adam değer kazandı.

دنت الرجل /Dinterracule: adamı sevmediği şeye zorladın.

دنته /Dintuhu: Ona sahip oldum, yönettim.

دنته القوم /Dintehu'l-kavm: Onu kavmin idaresiyle görevlendirdin.

2. Birine itaat etmek ve kölelik yapmak, onun hizmetine girmek, uşağı olmak, emrine amade olmak, boyun eğmeyi kabullenmek. Şu sözde olduğu gibi:

⁶¹ Nahl; 16/53-54.

⁶² Hûd; 11/ 34.

⁶³ Hûd; 12/42

⁶⁴ Saffât; 37/5.

⁶⁵ İbn Manzur, *Lisânu'l Arab*, ‘dyn’ mad., XIII. 202-203

دنتهم فدانوا /Dintehum fedânû: Onlara üstün geldin, onlar da itaat ettiler.

3. Şeriat, kanun, yol, mezhep, millet, adet, taklit.

Araplar şöyle der: “ديني/Diyini ve ديدني/deydeni” yani o benim adetimdir, benim huyum, suyum budur.

4. Ceza, mükâfat, muhakeme, hesap anlamında kullanıldığına dair örnekler ise şöyledir:

كما تدين تدان/Kemâ tedinu tudân: Nasıl yaparsan, sana da öyle yaparlar.

دنته بفعله دينا/Dintuhu bi fi’lihi dinen: Yaptığı sebebiyle ona ceza verdim.

يوم الدين/Yevmuddîn: Ceza günü.

Kısacası, ‘din’ kelimesi dört anlamda kullanılmaktadır:

1. Hakimiyet, üstünlük ve galibiyet.

2. Bu hakimiyete itaat etmek, boyun eğmek. İlgili ayetler şöyledir:

*“O daima diridir; O’ndan başka hiçbir tanrı yoktur. O halde dinde ihlâslı ve samimi kişiler olarak O’na dua edin. Her türlü övgü âlemlerin Rabbi Allah’a mahsustur.”*⁶⁶

*“De ki: Bana, dini Allah’a hâlis kılarak O’na kulluk etmem emrolundu.”*⁶⁷

*“Bana Müslümanların ilki olmam emrolundu.”*⁶⁸

*“De ki: Ben dinimde ihlâs ile ancak Allah’a ibadet ederim.”*⁶⁹

*“(Ey Allah’a eş koşanlar!): Siz de O’ndan başka dilediğimize tapın! De ki: Gerçekten hüsrana uğrayanlar, kıyamet günü hem kendilerini, hem de ailelerini ziyana sokanlardır. Bilesiniz ki, bu apaçık hüsrandır.”*⁷⁰

*“Göklerde ve yerdekiler, ister istemez O’na teslim olduğu halde onlar (ehl-i kitap), Allah’ın dininden başkasını mı arıyorlar? Halbuki O’na döndürüleceklerdir.”*⁷¹

3. Hakimiyetin otoritesi altında meydana gelen düzen.

⁶⁶ Mü'min; 40/ 65.

⁶⁷ Zümer; 39/11.

⁶⁸ Zümer; 39/12.

⁶⁹ Zümer; 39/14.

⁷⁰ Zümer; 39/15.

⁷¹ Âl-i İmrân; 3/83.

De ki: “Ey insanlar! Benim dinimden şüphede iseniz, (bilin ki) ben Allah’ı bırakıp da sizin taptıklarınıza tapmam, fakat ancak sizi öldürecek olan Allah’a kulluk ederim. Bana müminlerden olmam emrolundu.”⁷²

“Ve (bana) hanîf (Allah’ın birliğini tanıyıcı) olarak yüzünü dine çevir; sakın müşriklerden olma, diye (emredildi).”⁷³

“Göklerde ve yerde olanlar hep O'nundur. Hepsi O'na boyun eğmiştir.”⁷⁴

4. Bu nizamı uymak veya karşı gelmek suretiyle mükâfat ya da cezaya maruz kalmak.

“Ki muhakkak o size vaad olunan her halde doğrudur. Ve muhakkak ki ceza şüphesiz vakidir.”⁷⁵

“Hesap ve ceza gününün ne olduğunu sen ne bileceksin? Evet, hesap ve ceza gününün ne olduğunu sen ne bileceksin? O gün kimse kimseye hiçbir fayda sağlayamayacaktır. O gün buyruk, yalnız Allah'ındır.”⁷⁶

Buraya kadar gördüğümüz örneklerde ‘din’ kelimesi Arapların dilindeki yaygın anlamlara yakın bir şekilde kullanılmıştır. Fakat daha sonra Kur’ân-ı Kerim bu kelimeyi terim olarak kişinin yüksek bir otoriteye boyun eğdiği, itaat ettiği; hayatında kanun, kaide ve sınırları ile bağlı bulunduğu itaat etmede mükâfat ve derecelerde ilerleme umduğu, isyan halinde de zillet ve kötü sonuçtan korktuğu bir hayat nizamı anlamında kullanmıştır.

Aşağıdaki ayetlerde ‘din’ kelimesi söz konusu bu anlamlarda kullanılmıştır.

“Kendilerine kitap verilenlerden Allah'a ve ahiret gününe iman etmeyen, Allah'ın ve Resûlünün haram kıldığını haram saymayan ve hak din İslam'ı din edinmeyen kimselerle, küçülerek (boyun eğerek) kendi elleriyle cizyeyi verinceye kadar savaşın.”⁷⁷

“Şüphesiz Allah katında din İslam'dır. Kitap verilmiş olanlar, kendilerine ilim geldikten sonra sırf, aralarındaki ihtiras ve aşırılık yüzünden ayrılığa düştüler. Kim Allah'ın âyetlerini inkar ederse, bilsin ki Allah hesabı çok çabuk görendir.”⁷⁸

“Kim İslam'dan başka bir din ararsa, (bilsin ki o din) ondan kabul edilmeyecek ve o ahirette hüsrana uğrayanlardan olacaktır.”⁷⁹

⁷² Yûnus; 10/104.

⁷³ Yûnus; 10/105.

⁷⁴ Rûm; 30/26.

⁷⁵ Zâriyât; 51/5-6.

⁷⁶ İnfîtâr; 82/17-19.

⁷⁷ Tevbe; 9/29.

⁷⁸ Âl-i İmrân; 3/19.

“O, Allah'a ortak koşanlar hoşlanmasalar bile dinini, bütün dinlere üstün kılmak için, peygamberini hidayetle ve hak dinle gönderendir.”⁸⁰

“Baskı ve şiddet kalmayınca ve din tamamen Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın. Eğer (küfürden) vazgeçerlerse şüphesiz ki Allah onların yaptıklarını hakkıyla görendir.”⁸¹

Bu ayetlerde ‘din’ ile kastedilen mana ameli, ahlaki, fikri, itikadi yönleriyle kapsamlı bir hayat nizamıdır.⁸²

2.4. İbadet

İbadet kelimesi, sözlükte boyun eğme, itaat etme, küçüklüğünü kabul etme, kulluk anlamına gelir.⁸³

İstilahta ise biri genel diğeri özel iki anlamı vardır. Genel anlamda ibadet, insanın dini görevlerinden başka Allah'ın rızasını kazanmak için yaptığı her davranışı ifade eder. Özel anlamda ise, ibadet Allah ve Rasulü'nün mükelleften yapmasını istediği belirli amellerdir.⁸⁴

İbadet zannedildiği gibi sadece özel anlamıyla kullanılan namaz, oruç, hac gibi fiillerden ibaret değildir. Bilakis ibadet bütün hayatı kapsamaktadır. Bunu Kur'an'da zikredilen Rasulullah'ın (s.a.v.) müşriklere seslenişinde görüyoruz:

“Şüphesiz benim namazım, kurbanım, hayatım ve ölümüm hepsi âlemlerin Rabbi Allah içindir.”⁸⁵

“O'nun ortağı yoktur. Bana sadece bu emrolundu ve ben Müslümanların ilkiyim.”⁸⁶

2.5. İtaat

İtaat kelimesi dinleme, alınan emre göre hareket etme, boyun eğme ve tâbi olma anlamlarına gelir.⁸⁷

Sıfatı ve mevkii ne olursa olsun, Allah'tan başkasına sadece Allah Teâlâ için itaat edilir, o kişinin kendi zatından dolayı itaat edilmez. Yani Allah'ın rızası dışında, birine itaat edilirse ona ibadet edilmiş olur ve böylece o kişi ilah edinilmiş olur. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

⁷⁹ Âl-i İmrân; 3/ 85.

⁸⁰ Tevbe; 9/ 33.

⁸¹ Enfâl; 8/39.

⁸² Ebu'l Alâ el-Mevdûdî, *Kur'an'a Göre Dört Terim*, (trc. Osman Cilacı), İsmail Kaya İstanbul: Beyan Yayınları 1987, s.75-83.

⁸³ İbn Manzur, age, ‘abd’ mad. III, 334.

⁸⁴ Ferhat Koca, ‘İbadet’ mad., *DİA*, XIX, İstanbul 1999, s. 240-247.

⁸⁵ En'am; 6/162.

⁸⁶ En'am; 6/163.

⁸⁷ Şemseddin Sami, *Kamus-i Türkî*, İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık 2014, 3. Baskı, s.104.

أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ يَا بَنِي آدَمَ أَنْ لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ

"Ey Âdem oğulları! Size şeytana tapmayın, çünkü o sizin apaçık bir düşmanınızdır demedim mi?"⁸⁸

Şeytana ibadet etmek, verdiği vesveseye itaat etmektir. Dolayısı ile şeytan ma'siyeti süslü gösterir ve insanların bir kısmı da ona itaat ederler.⁸⁹

3. Hadislerde Tağut

Araştırmamız tefsir kaynaklarını esas almış olmakla birlikte, tâğut lafzının hadis kaynaklarındaki kullanımına bakmak, konunun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Aşağıda vereceğimiz hadisler ve bu hadislerle dayalı kısa bir değerlendirmeye ek olarak, tâğut lafzının tasavvufî ve itikadî açıdan değerlendirilmesine de yer verilecektir. Böylece, Kur'an'da tâğutun çeşitlerine geçmeden önce konunun anlaşılması tamamlanmış olacaktır.

1. Tâbiin'den Mekhul vasiyet ederken şöyle dedi:

"...Tek olan, hiçbir ortağı bulunmayan Allah'tan başka ilah yoktur. Muhammed de O'nun kulu ve elçisidir. O Allah'a inanır, tağutu inkâr eder. O inşallah bu şekilde yaşar, ölür ve diriltilir."⁹⁰

2. Abdurrahman b. Semure'den (r.anh) rivayet edildiğine göre, Rasulullah (s.a.s) şöyle buyurdu:

"Tağutlara ve babalarınıza yemin etmeyiniz."⁹¹ Hadisin açıklamasında, "Tağutlar, 'afiyet' gibi masdardır ve putlar bununla isimlendirildi" ifadesine yer verilmiştir.

3. Osman b. Ebu'l-As'tan gelen rivayette şöyle denilmiştir:

"Rasulullah (s.a.v.) ona Taif mescidini, tağutlarının olduğu yere yapmasını emretti."⁹² Hadisin açıklamasında, "Tağutları, Allah'tan başka taptıkları putlar ve başkalarıdır." şeklinde bilgiye yer verilmiştir.

4. Ru'yetullah ile ilgili rivayet edilen uzun bir hadiste tâğutla ilgili bölüm şöyledir: Ebu Hureyre (r.anh)'den rivayet edildiğine göre:

⁸⁸ Yâsîn; 36/60.

⁸⁹ Ebu'l Berâkât Abdillâh en-Nesefî, *Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vil*, Beyrut: Dâr-u b. Kesîr, 1434/2013, III. 108.

⁹⁰ ed-Dârimî, *Sünen*, Kitâbu'l Vasaya, 4.

⁹¹ İbn Mace, *Sünen*, Kitâbu'l Keffârat, 2.

⁹² İbn Mace, *Sünen*, Kitâbu'l Mesâcid ve'l Cemaat, 3.

“Allah Teâlâ kıyamet günü insanlara ‘Kim neye tapıyorduyorsa ona tâbi olsun’ buyuracak. Kimi güneşe, kimi aya, kimi tağutlara tâbi olacak.”⁹³

Hadiste geçen tâğut şu şekilde açıklanmıştır: ‘Tâğut’ lafzı türlü türlü tefsir edilmekle birlikte en meşhurları şunlardır:

- 1) Şeytan
- 2) Put, ona ‘Cibt’ adı da verilir.
- 3) Sihirbaz
- 4) Kâhin, her kabilenin muhakeme mercii olan bir tâğutu vardı.
- 5) Dalalette lider olan kimse

6) Ehl-i Kitap’ın azgınları, Allah’tan başka ibadet edilen her şey. Ancak melekler Uzeyr ve Mesih (a.s) gibi rızaları olmadığı halde ilah edinilmiş olanlar bundan hariçtir.⁹⁴

Açıktır ki, “tâğut” lafzı hadislerde de Allah’tan başka ibadet ve itaat edilen anlamında kullanılmıştır. Putperest inancının baskın olduğu bir çevrede doğal olarak ‘tâğut’ deyince akla ilk gelen örnek, ‘put’ kavramı olmuştur.

Yukarıda zikrettiğimiz Kur’an’da ve hadislerde yer alan tâğut kavramını tasavvuf ehli, şeytan ve nefis olarak ele almakla birlikte, tâğutun genel anlamına da katılmaktadırlar. Bu anlamda Tusterî’ye göre (ö.283/896) Bakara 257. âyetin tefsirinde tâğut şeytandır, ancak şeytan insana nefsinin hevâsı yoluyla güç yetirebildiğinden tâğutların başı kötülüğü emreden nefistir. Nisa 76. ayetin tefsirinde de ‘insan nefesine uyarsa bu anlamda en büyük tâğut nefstir’ tesbitinden sonra, Zümer 17. ayette tâğutun dünya olduğunu ifade eder.⁹⁵ Yine sûfi müfessirlenden Bursevî (ö. 1127/1715) tâğut lafzı için ‘Allah’tan gayri ibadet edilen her şeydir’ dedikten sonra, ‘tâğut şeytandır ve Allah’tan başka her ibadet edilen ve her batıl için itlak edilir’ demiştir.⁹⁶

Son olarak, itikadi açıdan baktığımızda tâğuta bağlanmanın küfür olduğu konusunda da âlimlerin görüş birliği içinde olduğunu görmekteyiz. Bu hususta örneğin İbnu'l-Arabî (ö.

⁹³ Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *Sahih*, Kitabu'l Ezan, 129.

⁹⁴ Ahmed b. Ahmed b. Abdillatif Ezzebedi, *Sahih Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarih*. (trc. Ahmed Naim), Ankara DİB 1985, II. 819-823.

⁹⁵ Sehl b. Abdillâh et-Tusterî, *Tefsiru't-Tusterî*, eş-Şamile; altafsir.com.

⁹⁶ Bursevî, *Rûhu'l Beyân*, II. 226.

543/1148), Nisa 60. ayetin tefsirinde ‘*Rasulullah (s.a.v)*’ın hükmüne itiraz eden, yalanlayan *kâfirdir*” demektedir.⁹⁷ Râzî (ö. 606/1209)’ye göre, tâğuta başvurmak kesinlikle küfürdür. Kâfirin de önce küfürden tevbe etmesi sonra da iman etmesi gerekir.⁹⁸ Râzî, aynı zamanda Mu’tezile’nin de bunu küfür kabul ettiğini aktarmaktadır.⁹⁹Zemahşeri (ö.538/1143) ise, İbn Abbas’tan rivayetle şöyle demektedir: “*Her kim Allah’a isyanda birisine itaat ederse, ona ibadet etmiş olur.*”¹⁰⁰

⁹⁷ İbn’ul-Arabî, *Ahkam*, I. 473.

⁹⁸ Râzî, III.16.

⁹⁹ Râzî, IV.134.

¹⁰⁰ Zemahşeri, I.389.

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'AN'DA TAĞUT TİPOLOJİSİ

1. Kur'an'da Tâğutun Çeşitleri

Allah Teâlâ'nın insana farz kıldığı ilk emir tâğut'u inkâr ve Allah'a imandır.

*"Andolsun biz, her ümmete, "Allah'a kulluk edin, tâğûtтан kaçının" diye peygamber gönderdik."*¹⁰¹

Tâğutun inkârı Allah'tan başkasına ibadet etmenin batıl olduğunu bilmek ve onu terk etmektir. Allah'tan başka tapılan ve her haddi aşmış olan tâğuttur. İster korkudan isterse itaatten dolayı olsun durum bu şekildedir. Bu insan, şeytan, put, taş ya da her ne olursa olsun böyledir. Allah'a iman ise, ibadet edilecek tek ilahın Allah olduğuna itikad etmek, ibadetin ve kulluğun her türlüşünü yalnızca Allah'a has kılmaktır.¹⁰²

Tâğutun anlamına dair yaptığımız bu tespitlerden sonra şimdi de tâğutun çeşitlerini tanıtmak istiyoruz. Tâğutların sayısı çok olmakla birlikte başlıcaları şunlardır:

1.1. Şeytan

Şeytan, en büyük tâğuttur. Kâhinlerin, sihirbazların yol göstericisi, nefsin suç ortağı ve insanoğlunun amansız düşmanıdır. Öyle ki insanın var oluşundan ölümüne dek bıkmadan usanmadan her türlü hileye başvurarak bu düşmanlığını icrâ eder. Çünkü o, Allah'ın kullarını kıyamete kadar Allah'tan başkasına ibadet ettirmeye yemin etmiştir. Çok kurnaz, azgın, yanıltıcı, kışkırtıcı ve sinsidir. Şeytan öncelikle muvahhid kulları küfre davet ederek imandan çıkarmaya çalışır. Bunu başaramazsa bid'ate düşürmeye çalışır. Eğer bid'atlere düşüremezse büyük günahlar imana zarar vermez diyerek vesveseleriyle Müslümanı günah bataklığına çekmeye çalışır. Şayet bundan da ümidi keserse ibadetlerin küçük günahları sileceğini söyleyerek vesveseleriyle kişiyi günahlara itmeye çalışır. Bu arada ibadetlerin yerine getirilmemesi için de bütün gayretini sarf eder.¹⁰³ Ne var ki karşı konulmaz da değildir. Her şeyin yaratıcısı Allah Teâlâ şeytan ve insanın da yaratıcısı olarak, elbette onları en iyi

¹⁰¹ Nahl:16/ 36.

¹⁰² Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, III. 25.

¹⁰³ Muhammed b. Kayyim *el-Cevziyye, Medâricü's-Sâlikîn*, Beyrut:Dâr-u Ehyâi't-Turas el-Arabî, ikinci baskı 2001, I. 175-176.

bilendir. Allah'ın lanetlediği bu güçlü düşmana karşı durabilmek için ilahî çağrıya kulak verip, gereğini yapmaktan başka seçenek ve kurtuluş yolu bulunmamaktadır.

Şeytan kelimesi, "شطن" kökünden türediği kabul edilirse uzaklaşmak anlamına gelir. Her isyankâr, asi, başkaldıran, kibirli, haddini aşan cin, insan ve hayvan, şeytan olarak tanımlanır.¹⁰⁴ Nitekim âyette şöyle buyrulmuştur:

*"İşte böylece biz her Peygambere insan ve cin şeytanlarını düşman kıldık."*¹⁰⁵

Bu kelimenin "شاط-يشيط" kökünden türediği de söylenmiştir. O takdirde "öfkesinden yanıp tutuşmak" anlamına gelir. Ayet-i kerimede işaret edildiği gibi şeytan ateşten yaratılmıştır.

وَأَخْلَقَ الْجَانَّ مِنْ مَّارِجٍ مِنْ نَارٍ

*"Cin'i de yalın bir ateşten yarattı."*¹⁰⁶

Bu yüzden şeytan aşırı öfkeli ve kınanmış bir tabiata sahiptir. Bu sebeple Adem'e secde etmekten imtina etmiştir.¹⁰⁷

Şeytanı ifade etmek için kullanılan diğer bir kelime iblistir, "ابلاس" kökünden türemiştir. "Şiddetli pişmanlık ve kederli olmak" anlamına gelir. "ابلس" kökünden türediği kabul edilirse, hüsrana uğradı, ümitsizliğe düştü anlamına gelir.¹⁰⁸

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُبْلِسُ الْمُجْرِمُونَ

*"Kıyametin kopacağı günde suçlular hayal kırıklığı içinde ümitsizliğe düşeceklerdir."*¹⁰⁹

أَخَذْنَا هُمْ بِغَتَّتِهِمْ فَاِذَا هُمْ مُبْلِسُونَ

*"Onları ansızın yakaladık da bir anda tüm ümitlerini kaybedip yıkıldılar."*¹¹⁰

¹⁰⁴ İbn Manzûr, *Lisânu'l Arab*, 'ştn' mad. XIII. 289.

¹⁰⁵ En'am; 6/112.

¹⁰⁶ Rahmân; 55/15.

¹⁰⁷ el-İsfahanî, *Müfredât*, 'ştn' mad. s.454.

¹⁰⁸ el-İsfahanî, age, 'bls' mad. s.143.

¹⁰⁹ Rûm; 30/12.

وَأِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلِ أَنْ يُنزَلَ عَلَيْهِمْ مِنْ قَبْلِهِ لُمُتْسِبِينَ

"Oysa onlar daha önce kendilerine yağmur yağdırılmadan evvel kesin bir ümitsizliğe kapılmışlardı."¹¹¹

Diğer taraftan Araplar süratle hareket eden yılanı da şeytan derler.¹¹²

Âyet-i kerimede zakkum ağacının tomurcukları çirkinliğinden ötürü şeytanların başlarına benzetilmiştir.

طَلْعَهَا كَأَنَّهٗ رُؤْسُ الشَّيَاطِينِ

"Onun meyveleri sanki şeytanların kafalarıdır."¹¹³

İblis ve şeytan kelimeleri Kur'an-ı Kerim'de toplam 55 sure ve 99 ayette geçmektedir.¹¹⁴

1.1.1. İblis'in İsyanı

Aşağıda yeri geldikçe vereceğimiz âyetlerden açıkça anlaşılacağı üzere iblis, Adem'den önce yaratılmıştır ve insanın şeytanla macerası var oluşuyla birlikte başlamıştır. Adem ve eşi onun tuzağına düşerek cenneti (tevbe ettikleri için geçici bir süre) kaybettiler. Ne yazık ki çocuklarından şeytana aldanıp ona tabi olanlar, tevbe etmedikleri takdirde şeytanla birlikte ebediyen cenneti kaybedebilirler.

Allah Subhanehu ve Teâlâ Adem'in yaratılışını haber vermeden önce yer ve göklerin yaratılışını bildirir.¹¹⁵ Melekler Adem'in haberini alınca hoşlanmasalar da emre itaatsizlik etmezler. Adem'in ilmine şahit olunca Allah'ı tesbih ederler.¹¹⁶ İblis ise kibrine kapılarak isyan eder.

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَىٰ وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ

¹¹⁰ En'âm;6/ 44.

¹¹¹ Rûm;30/ 49.

¹¹² İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, XIII. 288.

¹¹³ Şâffât; 37/65.

¹¹⁴ Mustafa Tuncer, *Kur'an'da Cin ve Şeytan* (Doktora Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 1999, s.32

¹¹⁵ Bkz. Bakara; 2/29.

¹¹⁶ Bkz. Bakara; 2/30-33.

*"Hani meleklere, "Adem için saygı ile eğilin" demiştik de İblis hariç bütün melekler hemen saygı ile eğilmişler, İblis (bundan) kaçınmış, büyüklük taslamış ve kâfirlerden olmuştu."*¹¹⁷

Görüldüğü gibi secde emri teslimiyet, selamlama ve saygı içindir. Melekler bu emre hemen itaat ettiler. Ancak iblis bundan imtina ederek kibirlendi ve itaatsizliğinden ötürü kâfirlerden oldu.

Burada iblisin melek mi yoksa başka bir cins mi olduğuna dair tartışmalara değinmeyeceğiz. Konumuz açısından, iblisin cinsi değil isyanı bizi ilgilendirmektedir. Ancak şu kadarını belirtelim ki, Kehf 50. ayette iblisin cinlerden olduğu belirtilmektedir.

İblisin isyan etmeden önce meleklerin arasında bulunmasından Allah'a yakın bir makamda olduğunu anlıyoruz. Buna rağmen itaatsizlik ederek kâfir olmuştur. İnsan olarak, kendi cinsimizden olduğu için Adem'i örnek alıp onun hatalarından ders çıkarmayı düşündüğümüz halde, İblisin hatalarında kendimiz için bir ders olduğunu pek düşünmeyiz. Halbuki bizim gibi kul olan İblisin düştüğü durum bizi çok yakından ilgilendirmektedir. Konuyu etraflıca ele alınca, hayatın akışı içerisinde İblisin zihniyetinin bazı insanlarda tezahür ettiğini fark edebiliriz. Hangi konuda olursa olsun Allah'ın hükmünü kabul etmeyip değiştiren ve yerine başka hüküm koyan, İblisin yaptığını yapmıştır ve ayette haber verildiği gibi kâfirlerden olmuştur.¹¹⁸

İblis, Allah Teâlâ'nın emrine bir elçi vasıtasıyla değil, bizzat kendisi muhatap olmuştur. Yani Allah Teâlâ'nın varlığıyla ilgili bir şüphesi bulunmamaktadır.. Aşağıda göreceğimiz ayetlerden anlaşılacağı üzere İblis ahiret gününe de inanmaktadır, ancak emre muhatap olup reddettiği için kâfirlerden olmuştur. Reddetmesine sebep olan düşünce ise beslediği büyüklük duygusu ve kibri olmuştur. Kısacası Allah ve ahiret inancı onun lanetlenmesini önleyememiştir.

Ehl-i Sünnet mutezile ve haricilerin aksine iblisin secde etmediği için değil secde etmeyi reddettiği için kâfir olduğunu kabul eder.¹¹⁹ Yukarıda İblis'in Allah'ın emrine aracısız olarak muhatap olduğunu belirtmiştik. Öte yandan Allah'ın yasaklarını çiğnemekten çekinmeyen, emirlerinden birçoğuna itaat etmeyen ama 'ben Allah'a ve ahiret gününe

¹¹⁷ Bakara; 2/ 34

¹¹⁸ Bkz. Bakara; 2/ 34.

¹¹⁹ Ebu'l Berekat Abdillah en-Neseffî, *Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vil*, Beyrut: Dâr-u İbn Kesîr, 1434 /2013, I. 80.

inaniyorum' diyen kişi, kâfir kabul edilmemektedir. Üstelik söz konusu insanın imanı elçi aracılığıyla olması hasebiyle İblis'inki kadar kuvvetli de değildir.

Bu yaklaşım tarzını Ehl-i Sünnet itikadına dayandırmadan önce konuyu iyice tahkik etmek ve günümüz şartlarını göz önünde bulundurarak sonuç çıkarmak gerekiyor. Genel olarak dinin hafife alındığı, dünyevileşme olgusunun neredeyse her şeyin önüne geçtiği bir ortamda, İslami vasatta ortaya konmuş düşüncelerin dile getirilmesi Allah'a itaat konusunda daha fazla gevşekliğe yol açmaktadır. Öyle ki, Allah'ın emirlerini yerine getirmemek, haramlarını çiğnemek çok basit bir şeymiş gibi algılanır olmuştur. İslam'ın yasak kabul ettiği hayat tarzları günlük yaşantıda dini anlayışın yerine ikame edilmekte ve normal karşılanmaktadır. Bu insanların çoğu, Müslümanca bir hayat yaşamasalar bile kendilerinin kâfirlerden ayrıcalıklı olduğuna ve cehennemde sayılı günler kalacaklarına inanmaktadırlar. Benzer bir akıl yürütmeyi yani Allah'ın razı olmadığı işleri meşrulaştırmayı önceki ümmetlerde de görmek mümkündür.

وَقَالُوا لَنْ نَمَسَّنَا النَّارُ إِلَّا أَيَّامًا مَعْدُودَةً قُلْ أَتَّخَذْتُمْ عِنْدَ اللَّهِ عَهْدًا فَلَنْ يُخْلِفَ اللَّهُ عَهْدَهُ أَمْ تَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ

"Bir de dediler ki: "Bize ateş, sayılı birkaç günden başka asla dokunmayacaktır." Sen onlara de ki: "Siz bunun için Allah'tan söz mü aldınız? -Eğer böyle ise, Allah verdiği sözden dönmez-. Yoksa siz Allah'a karşı bilemeyeceğiniz şeyleri mi söylüyorsunuz?"¹²⁰

Burada anlatmaya çalıştığımız şudur ki Allah'ı bilmek ve O'nun her şeyin yaratıcısı olduğuna inanmak kurtuluş için yeterli olsaydı, Allah Teâla'nın bizatihi muhatabı olan İblis lanetlenmez ve ebedi azaba çarptırılmazdı.

Günahında ısrar eden İblis, melekler Âdem'e secde ederken, emre karşı gelerek isyan etmiş ve kâfirlerden olmuştur. Kibri sebebiyle, Âdem'in üstünlüğünü kabul etmediği gibi onun yüzünden bu duruma düştüğü için O'na düşman da olmuştur.¹²¹

قَالَ يَا إِبْلِيسُ مَا لَكَ أَلَّا تَكُونَ مَعَ السَّاجِدِينَ

"Allah, "Ey İblis! Saygı ile eğilenlerle beraber olmamandaki maksadın ne?" dedi."¹²²

قَالَ لَمْ أَكُنْ لَأَسْجُدَ لِبَشَرٍ خَلَقْتَهُ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ

¹²⁰ Bakara; 2/80.

¹²¹ Fatr; 35/6.

¹²² Hicr; 15/32.

"İblis dedi ki: "Ben, kuru bir çamurdan, şekillenmiş balçıktan yarattığın insan için saygı ile eğilemem."¹²³

قَالَ فَأَخْرَجُ مِنْهَا فِئْتَك رَجِيمٌ

وَإِنَّ عَلَيْكَ اللَّعْنَةَ إِلَى يَوْمِ الدِّينِ

"Allah, "Öyleyse çık oradan, çünkü sen kovuldun. Şüphesiz hesap gününe kadar lânet senin üzerindedir" dedi."¹²⁴

Bunun akabinde İblis ya dünyada azap görmemek ya da hiç ölmek arzusuyla Âdem ve çocuklarının diriliş gününe kadar mühlet istedi. Allah Teâlâ da ona kıyamete kadar izin verdi. Kendi sapkınlığı üzerine yemin ederek "Onlara dünyayı süsleyeceğim" dedi. Yani dünyadaki hayatları boyunca insanlara dünyayı süslü gösterip meşgul ederek onları salih amellerden alıkoyacak ya da günahları güzel gösterip günaha düşmelerini sağlayacaktır. Bunun için bütün insanları saptırmaya çalışacak ama Allah'ın halis kullarına gücü yetmeyecektir. İşte bunlar Allah'ın koruduğu, ibadeti sadece kendisi için yapan kullardır.¹²⁵

İblisin sultanı ise ancak dostları ve müşrikler üzerindedir.

إِنَّمَا سُلْطَانُهُ عَلَى الَّذِينَ يَتَوَلَّوْنَهُ وَالَّذِينَ هُمْ بِهِ مُشْرِكُونَ

"Şeytanın hâkimiyeti, sadece onu dost edinenler ve Allah'a ortak koşanlar üzerindedir."¹²⁶

Âyetlerde de geçtiği üzere İblis önce itaatsizlik edip kâfir olmuştur. İnatçı, öfkeli ve hırslı olduğu için intikam almaya, Âdem ve zürriyetini de kendisi gibi yoldan çıkarıp azaba mahkum etmeye yemin etmiştir. O artık sadece kâfir değil, insanları Allah'ın dosdoğru yolundan saptırmayı kendine görev edinmiş azgın bir düşman ve tâğuttur. Hedefinde insan vardır ve amacı insanları yoldan çıkarmaktır.

قَالَ فِيمَا أُغْوَيْتَنِي لَأَفْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيمَ

"(Öyle ise) beni azdırmana karşılık, yemin ederim ki, ben de onları saptırmak için senin dosdoğru yolunun üzerinde elbette oturacağım."¹²⁷

¹²³ Hicr;15/ 33.

¹²⁴ Hicr;15/ 34-35.

¹²⁵ Şevkânî, *Fethu'l-Kadir*, III. 164.

¹²⁶ Nahl;16/ 100.

ثُمَّ لَا يَأْتِيهِمْ مِنَ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ أَيْمَانِهِمْ وَعَنْ شَمَائِلِهِمْ وَلَا تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ

"Sonra (pusu kurup) onlara önlerinden, arkalarından, sağlarından ve sollarından sokulacağım ve sen onların çoğunu şükreden (kimse)ler bulamayacaksın."¹²⁸

İblis'in büyüklük taslayarak Allah'a isyan ettiğini biliyoruz. Allah Teâlâ'nın her şeyin halıkı ve maliki olduğunu bildiği halde onu bu isyana sürükleyen şey neydi?

Allah Teâlâ buyurdu:

قَالَ مَا مَنَعَكَ أَلَّا تَسْجُدَ إِذْ أَمَرْتُكَ قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ

"Allah, "Sana emrettiğim zaman seni saygı ile eğilmekten ne alıyordu?" dedi. (O da) "Ben ondan hayırlıyım. Çünkü beni ateşten yarattın. Onu ise çamurdan yarattın" dedi."¹²⁹

قَالَ لَمْ أَكُنْ لَأَسْجُدَ لِبَشَرٍ خَلَقْتَهُ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ

"İblis dedi ki: "Ben, kuru bir çamurdan, şekillenmiş balçıktan yarattığın insan için saygı ile eğilemem."¹³⁰

İblis, Allah'a teslim olmamış, kendi mantığını kullanarak sebep ileri sürmüş ve bu hareketinden dolayı hemen kovulup lanetlenerek cezalandırılmıştır. Allah'ı bilmesi ve sıfatlarına inanması ona fayda sağlamamıştır.¹³¹ Daha önce değindiğimiz gibi Allah'ın hükmünü verdiği bir mesele üzerinde, muhakeme yürüterek ilahi hükmü reddetmek isteyenler, iblisin yaptığını tekrar etmişlerdir.

قَالَ فَاهْبِطْ مِنْهَا فَمَا يَكُونُ لَكَ أَنْ تَتَكَبَّرَ فِيهَا فَاخْرُجْ إِنَّكَ مِنَ الصَّاغِرِينَ

"Allah, "Şimdi in aşağı oradan. Çünkü senin orada büyüklük taslamak haddine değil! Hemen çık! Çünkü sen aşağılıklardansın" dedi."¹³²

¹²⁷ A'râf;7/ 16.

¹²⁸ A'râf;7/ 17.

¹²⁹ A'râf;7/ 12.

¹³⁰ Hicr;15/ 33.

¹³¹ Seyyid Kutub, *Fi Zilali'l-Kur'an*, (trc. M.Emin Saraç ve diğerleri), İstanbul: Hikmet Yayınları, 1986, VI. 32

¹³² A'râf;7/ 13.

1.1.2. İblis'in İntikamı

Allah Teâlâ Adem'in eşini de yarattı¹³³ ve onları cennete yerleştirdikten sonra şöyle buyurdu:

وَقُلْنَا يَا آدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكُلَا مِنْهَا رَغَدًا حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هَذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ

"Dedik ki: "Ey Adem! Sen ve eşin cennete yerleşin. Orada dilediğiniz gibi bol bol yiyin, ama şu ağaca yaklaşmayın, yoksa zalimlerden olursunuz."¹³⁴

Allah Teâlâ istisnaen bir ağaca yaklaşmayı yasakladıktan sonra uyardı:

فَقُلْنَا يَا آدَمُ إِنَّ هَذَا عَدُوٌّ لَكَ وَلِزَوْجِكَ فَلَا يُخْرِجَنَّكُمَا مِنَ الْجَنَّةِ فَتَشْقَى

"Biz de şöyle dedik: "Ey Adem! Şüphesiz bu (İblis) sen ve eşin için bir düşmandır. Sakın sizi cennetten çıkarmasın; sonra mutsuz olursun."¹³⁵

Ancak adam ve eşi İblisin vaadlerine kanıp aldandılar:

فَوَسْوَسَ لَهُمَا الشَّيْطَانُ لِيُبْدِيَ لَهُمَا مَا وُورِيَ عَنْهُمَا مِنْ سَوَاتِحِهِمَا وَقَالَ مَا نَهَاكُمَا رَبُّكُمَا عَنْ هَذِهِ الشَّجَرَةِ إِلَّا أَنْ تَكُونَا مَلَكَتَيْنِ أَوْ تَكُونَا مِنَ الْخَالِدِينَ

"Derken şeytan, kendilerinden gizlenmiş olan avret yerlerini onlara açmak için kendilerine vesvese verdi ve dedi ki: Öyle ise, yasak ağacın meyvesinden yiyin ki melek olasınız yahut Cennet'te ebediyen kalasınız. Rabbiniz size bu ağacı ancak, melek olmayasınız, ya da (cennette) ebedi kalacaklardan olmayasınız diye yasakladı."¹³⁶

وَقَاسَمَهُمَا إِنِّي لَكُمَا لَمِنَ النَّاصِحِينَ

"Şüphesiz ben size öğüt verenlerdenim" diye de onlara yemin etti."¹³⁷

فَدَلَّيْهُمَا بِغُرُورٍ فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهُمَا سَوَاتِحُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ وَنَادَيْهُمَا رَبُّهُمَا أَلَمْ أَنهَيْكُمَا عَنْ تَلْكُمَا الشَّجَرَةَ وَأَفَلْ لَكُمَا إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمَا عَدُوٌّ مُبِينٌ

¹³³ Bkz. Nisa; 4/1; A'râf; 7/189; Rum; 30/21; Zümer; 39/6

¹³⁴ Bakara;2/ 35.

¹³⁵ Tâ-hâ;20/ 117.

¹³⁶ A'râf;7/ 20.

¹³⁷ A'râf; 7/21.

"Bu sûretle onları kandırarak yasağa sürükledi. Ağaçtan tattıklarında kendilerine avret yerleri göründü. Derhal üzerlerini cennet yapraklarıyla örtmeye başladılar. Rableri onlara, "Ben size bu ağacı yasaklamadım mı? Şeytan size apaçık bir düşmandır, demedim mi?" diye seslendi."¹³⁸

قَالَ رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنفُسَنَا وَإِن لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ

"Dediler ki: "Rabbimiz! Biz kendimize zulüm ettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz."¹³⁹

Allah'ın rahmetinden ümidini kesen iblis, Adem ve eşine duyduğu kıskançlık nedeniyle öfkesinden yanıp tutuşmuş ve bu sebeple sahip oldukları nimeti kaybetmeleri için tuzak ve hileyle onları aldatmaya çalışmıştır. Yalan söyleyerek "Siz meleklerden ya da ölümsüzlerden olmayasınız diye Allah size bu ağacı yasakladı" dedi. Yemin ederek, "Ben sizden önce buradaydım, burayı iyi bilirim bana güvenin" dedi. Bu yüzden âlimler "Bizi Allah ile aldatana aldanırız" demişlerdir.¹⁴⁰

Tefsir kitaplarında bu kıssayla ilgili çok uzun konular ve tartışmalar mevcuttur. Bunların dışında ele aldığımız âyetlerle ilgili Mevdûdî'de bulduğumuz ve faydalı olacağına inandığımız notlara geçmeden önce şunu belirtmek isteriz. Şeytan'ın Adem ve eşine hitabı, dünyada yaşayan insanlara verdiği vesveseden çok da farklı değildir. Adem ve eşinin ölümsüzlük arzusundan, onların ölümü bildiklerini ve bundan korktuklarını ya da korkmasalar dahi sonsuza dek yaşamak istediklerini anlıyoruz. Tâ-Hâ 120. âyetteki (ملك لا يبلى) ile birlikte ele alırsak, sonsuz bir hayat ve bitmez tükenmez bir mülk arzuladıklarını görebiliriz. Zemahşerî buradaki (mülk), Hasan b. Ali ve İbn Abbas'ın Â'raf 20. ayette geçen (ملكين)'deki 'lam'ı, kesre ile okumalarına delil gösteriyor.¹⁴¹ Şevkânî, Ebu Ubeyd'in aynı yöndeki görüşünü verdikten sonra Nehhas'ın itirazını aktarıyor. Buna göre Tâ-Hâ suresindeki (mülk) cennetteki makamdır.¹⁴² Kısaca Âdem ve eşi cumhur'un kabul ettiği kiraata göre 'iki melek' olmayı, aktardığımız diğer kiraata göre ise 'iki melik' olmayı arzulamışlardır.

Buna göre Cennette yaşayan ilk insan belki saltanatı düşünmemiş olabilir ama dünyada yaşayan insan için melek gibi ölümsüz olma arzusunun yanında melik gibi yani, saltanat

¹³⁸ A'râf; 7/22.

¹³⁹ A'râf; 7/23.

¹⁴⁰ İbn Kesîr, *Tefsir*, II. 214.

¹⁴¹ Zemahşerî, *Keşşâf*, III. 945.

¹⁴² Şevkânî, *Fethu'l-Kadir*, II. 244; Kurtubî, *Ahkâm*, IX. 177.

sahibi olma isteği de bulunabilir. Bunu iki kıraatla birlikte ele aldığımızda insanın ölümsüzlük ve başkaları üzerinde tahakküm kurma arzusu gibi şeytana karşı en zayıf iki yönünün ortaya çıktığı görülür. Zikrettiğimiz tahakküm olgusu sadece toplumun en büyük gücü olan devlette aranmamalıdır. Bilakis evde, iş yerinde, okulda, sokakta ve insanların bir arada bulunduğu her yerde olabilir.

Tahakküm kurma arzusu ölümsüzlük arzusuyla birlikte güçlü bir şekilde insanın fitratında bulunur. Adem ve eşinin pişman olup tevbe etmesi bize şunu da gösteriyor ki, bu duygular bir anlık gaflet sonucu insana galip gelebilir. Ancak bunlarla başa çıkmak ve şeytanın hilesini boşa çıkarmak her zaman imkan dahilindedir. Bu imkanı sağlayan kabiliyet yine insanın fitratında bulunmaktadır. Adem ve eşi gibi tevbe eden kurtulur. Aksini yapan ise İblis gibi Allah'ın rahmetinden kovulur.

Bu kıssa ayrıca aşağıdaki şu önemli konuları da açıklığa kavuşturmaktadır.

a. Şeytan insandan üstün olduğunu iddia ederek gururunu açığa vurdu. Fakat insan böyle bir iddia ileri sürmedi.

b. Şeytan herhangi bir dış etkiyle değil, gururundan dolayı Allah'ın emrine karşı geldi. İnsan ise kandırıldığı için itaatsizlik etti.

c. Şeytan yapmış olduğu davetinin aslını gizleyerek insanı aldattı. İnsan şeytanın iyiliksever bir tavırla yaklaşmasına aldanmış, onun dediklerini daha iyi bir duruma yükselme umuduyla yapmıştır.

d. Şeytan günahından dolayı uyarıldığında hatasını itiraf etmedi ve itaat yoluna dönmedi. Aksine inadında daha da derinleşti. Buna karşılık insan, günahında ısrar etmedi, kibirlenmedi, aksine pişman oldu, üzüldü ve Allah'tan af diledi.

e. Bu kıssa burada Hz. Adem'in yaratılışı hususunda izlenecek yolun sadece Allah'ın yolu olduğu dersini vermek için anlatılmıştır. Şeytan'ın yolu, Allah'a isyan etmek, asilerin yoluna uymak ve bu yolda ısrarla ilerleyerek, başkalarını da isyana saptırmaktır. Bundan dolayı insanın yapması gereken şey şeytanî hilelere karşı mücadele vermek, kurnazca kurulan tuzakları sezme, korunmak için daima uyanık olmaktır. Bütün bunlara rağmen insan, gafil davranıp şeytana aldanırsa hemen tevbe etmeli ve af dilemelidir. Üzülmeli, utanmalı ve tekrar Allah'ın yoluna dönmelidir. Günah işlemesine sebep olan yönlerini ıslah etmelidir.

Ayrıca bu kıssa, İslam'ın çağrısına karşı gelenleri şu şekilde uyarmaktadır:

Bu gittiğiniz yol şeytanın yoludur, velilerinizi cin ve insan şeytanlarından seçmeniz ve bu konuda size yapılan ikazlara rağmen hatada ısrar etmeniz sizin apaçık düşmanınıza teslim olduğunuzu gösteriyor. Şeytanın maskarası olup en sonunda da şeytan gibi lanetlenmek istemiyorsanız ikaza kulak veren ilk atanız Adem ve Havva'nın yoluna dönersiniz.¹⁴³

1.1.3. Melek-İnsan-Şeytan

Adem'in yaratılışı ve ona secde emri üzerine iblis isyan ederek meleklerden farklı bir tutum sergiledi. Melekler Allah'a teslim olmuş itaatkâr kullar iken, iblis günahkâr, asi, gururlu ve inatçı bir zorba oldu. Adem, konumu gereği Şeytan ve Melekten farklı olarak her ikisinden ayrılır. O'nu diğerlerinden ayıran en büyük özellik hiç şüphesiz günah işledikten sonra tevbe edip Allah'a yönelmesidir.

Şeytanın dünya hayatındaki serüveni Allah'ın Müslüman, muvahhid kullarıyla savaş içerisinde geçmiştir. Bununla beraber insanî şeytanlar da aldatmak konusunda küçümsenmeyecek kadar güçlü ve etkilidirler. İnsanı bekleyen akıbeti yani ölümü ve hesabı unutturmak için dünya hayatının bütün aldaticılığını kullanırlar. Örnek verecek olursak, müzik ve eğlence sektörü akıl almaz rakamlarla ifade edilmektedir. Oyuncular, şarkıcılar, futbolcular neredeyse birer ilah haline getirilmişlerdir. Devasa propaganda araçlarıyla kitleler kontrol altına alınarak ve milyarlarca insan, ins ve cin şeytanlarının istediği gibi hayatlarını gaflet içinde geçirmektedir.

İslam'ın doğuş yıllarında, hadislerde de gördüğümüz gibi, tâğüt denince akla ilk gelen putlar olmuştur. Daha sonra bunlara kâhin, sihirbaz ve ehli kitabın ruhbanlarıyla âlimleri eklenmiştir. Ezherî, bazı tefsirlerde 'Cibt ve Tağüt'¹⁴⁴ için Huyay b. Ahtab ve Ka'b b. Eşref isimlerinin geçmesi dil bilginlerinin söylediğinin dışına çıkmaz, çünkü bunlara itaat edilmesi Allah'tan başkasına itaat etmektir, demiştir.¹⁴⁵ Daha önce verdiğimiz 'tâğüt' tanımlamalarından da yola çıkarak her çağda ve çeşitli toplumlarda tâğütün mahiyeti aynı olmakla birlikte farklı tezahürlere büründüğünü ifade etmek mümkündür.

¹⁴³ Ebu'l-A'lâ Mevdûdi, *Tefhîmu'l-Kur'an*, (trc. Muhammed Han Kayani ve diğerleri), İstanbul: İnsan Yayınları 1986, II. 21-22.

¹⁴⁴ Nisa; 4/ 51.

¹⁴⁵ İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, XV. 9

1.1.4. İnsanın Hayattaki Mücadelesi

Allah Teâlâ buyurdu ki:

قَالَ اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَىٰ حِينٍ

"Allah dedi ki: "Birbirinizin düşmanı olarak inin (oradan). Size yeryüzünde bir zamana kadar yerleşme ve yararlanma vardır."¹⁴⁶

قَالَ فِيهَا تَحْيَوْنَ وَفِيهَا تَمُوتُونَ وَمِنْهَا تُخْرَجُونَ

"Allah dedi ki: "Orada yaşayacaksınız, orada öleceksiniz ve oradan (mahşere) çıkarılacaksınız."¹⁴⁷

Âyetlerden de anlaşılacağı üzere Adem, Havva ve İblis bir süre yaşamak için yeryüzüne indirildiler. Ayetteki "Birbirinizin düşmanı olarak inin" hitabının kime yapıldığına dair, tefsirlerde farklı görüşler vardır. Bir rivayete göre Adem, Havva, İblis ve yılan kastediliyor. Taberî, bu rivayetle beraber dokuz ayrı görüş daha nakleder.¹⁴⁸ Neseî, Bakara 36. ayetin tefsirinde Tâ-Hâ 123. âyeti (قَالَ اهْبِطُوا مِنْهَا جَمِيعًا) delil getirerek, burada hitabın Adem, Havva ve zürriyetlerine olduğunu ifade etmektedir. Âyetteki 'düşman'la insanlar arasındaki kin ve düşmanlık murad edilmiştir, bunun yanında A'râf 24. ayetin tefsirinde ise Adem ve Havva ile birlikte İblis ihtimalini de kabul etmektedir. Ona göre bu durumda Adem ile Havva'nın İblis ile karşılıklı düşmanlığı anlaşılır.¹⁴⁹ Râzî, hitabın Adem, Havva ve İblis'e olduğunu ve düşmanlığın ins ve cin arasında olduğu görüşünü benimsemektedir.¹⁵⁰

İnsanlar arasında karşılıklı düşmanlık olduğu gibi dostluklar da yaşanmaktadır. İblis'in Adem ve zürriyetine olan düşmanlığına yukarıda değinmiştik. Bize göre en doğru görüş Adem'in çocukları ve iblisin soyu arasında hayat devam ettikçe düşmanlık bulunacağıdır. Bununla birlikte ikinci derece düşmanlık, insanlar arasındaki geçim ve benzeri sebepler

¹⁴⁶ A'râf; 7/24.

¹⁴⁷ A'râf; 7/ 25.

¹⁴⁸ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, I. 275-276.

¹⁴⁹ Neseî, *Medarik*, I.82, 561.

¹⁵⁰ Râzî, V.44; İbn Kesir, III. 177.

yüzünden ortaya çıkan husumet ve çatışmalardır.¹⁵¹ Yani Adem ve çocuklarının iblis ve soyu ile olan düşmanlığı dünyevi bir sebepten dolayı değil, asıl olarak mevcuttur. İnsanların kendi arasındaki düşmanlıkları ise dünyevi bazı sebeplere bağlıdır ve bu sebepler ortadan kalktığında düşmanlıklarda yok olmaktadır. Tâhâ 123. âyetten yola çıkarak bu düşmanlığın iki sınıf arasında olduğunu da söyleyebiliriz. Allah Teâlâ bu iki sınıfı (حزب الشيطان) ve (حزب الله) olarak isimlendirmiştir. Birincisi “Allah’ın fırkası”dır. Kurtuluşa erenler bunlardır. Onlar için aslolan akrabalık bağı değil, Allah’a olan yakınlıklarıdır. İkincisi ise, “Şeytanın fırkası”dır ki bunların sonu hüsrandır. Şeytan onları etkisi altına almış ve Allah’ı anmayı unutturmuştur.¹⁵² Yaşanmış binlerce yıllık tarih bu ayet-i kerimenin (birbirinizin düşmanı olarak inin) haberini doğrulamaktadır. Aslında kendi kısacık hayat tecrübemiz bile bu ayetin tefsirini anlamaya yeterli gelmektedir.

1.1.5. İnsanın Şeytan’la Olan Mücadelesindeki İlahi İkaz

Allah-u Teâlâ’nın Adem ve Havva’yı şeytana karşı uyarısı bugün yeryüzündeki bütün insanlar için devam etmektedir.

يَا بَنِي آدَمَ قَدْ أَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُؤَارِي سَوَاتِكُمْ وَرِيشًا وَلِبَاسُ التَّقْوَىٰ ذَٰلِكَ خَيْرٌ ذَٰلِكَ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ

*"Ey Âdemoğulları! Size avret yerlerinizi örtecek giysi ve süslenecek elbise verdik. Takva (Allah'a karşı gelmekten sakınma) elbisesi var ya, işte o daha hayırlıdır. Bu (giysiler), Allah'ın rahmetinin alametlerindedir. Belki öğüt alırlar (diye onları insanlara verdik)."*¹⁵³

Allah Teâlâ birçok âyette insanlara, şeytanın hilelerinden sakınmalarını emretmiştir:

*"Ey insanlar! Yeryüzündeki şeylerin helal ve temiz olanlarından yiye! "Şeytanın izinden yürümeyin. Çünkü o sizin için apaçık bir düşmandır."*¹⁵⁴

*"O, size ancak kötülüğü, hayasızlığı ve Allah'a karşı bilmediğiniz şeyleri söylemenizi emreder."*¹⁵⁵

¹⁵¹ Şevkânî, *Fethu'l-Kadir*, III. 486.

¹⁵² Bkz. Mücadele; 58/ 19-22.

¹⁵³ A'râf; 7/ 26.

¹⁵⁴ Bakara; 2/ 168.

¹⁵⁵ Bakara; 2/ 169.

Yani, yeryüzünde bulunan temiz şeylerden yiyin. Şeytanın sizi davet ettiği yollara girmeyin. O sizin apaçık düşmanınızdır. Sizi asla iyiliğe davet etmez, aksine hep kötülüğünüzü arzu eder. Helali haram, haramı helal yaparak haddinizi aşmanız için çalışır.

*"Şeytan sizi fakirlikle korkutur ve size, çirkinliği ve hayasızlığı emreder. Allah ise size kendi katından mağfiret ve bol nimet vadediyor. Şüphesiz Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir."*¹⁵⁶

Allah'ın infak karşılığında günahları bağışlama vaadine karşı, "İnfak ederseniz fakir düşersiniz" diyerek inananları korkutup, sadaka vermemeyi ve cimriliği teşvik eder.

*"...Şeytan da onları derin bir sapıklığa düşürmek istiyor."*¹⁵⁷

*"Ey iman edenler! (Aklı örten) içki (ve benzeri şeyler), kumar, dikili taşlar ve fal okları ancak, şeytan işi birer pisliktir. Onlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz."*¹⁵⁸

*"Şeytan, içki ve kumarla, ancak aranıza düşmanlık ve kin sokmak; sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık vazgeçiyor musunuz?"*¹⁵⁹

Görüldüğü gibi içki ve kumar önce putlar ve fal okları ile birlikte veriliyor. Hitap mü'minlere olduğu için sonraki ayette bu ikisi ayrı olarak yasaklanıyor. Bu içki ve kumarın yasaklanmasını pekiştirir ve bütün bu pis işlerin müşriklerin ameli olduğunu gösterir. "İçki ve kumarın neyi engellediğini gördükten sonra bunları yapmaya son veriyor musunuz, yoksa hiç uyarılmamış gibi devam mı edeceksiniz?"¹⁶⁰ denmektedir.

*..."Bu şeytanın işidir. O gerçekten apaçık bir saptırıcı düşmandır" dedi*¹⁶¹

*"Şüphesiz şeytan sizin için bir düşmandır. Öyle ise (siz de) onu düşman tanıyın. O, kendi taraftarlarını ancak alevli ateşe girecek kimselerden olmaya çağırır."*¹⁶²

Kur'an şeytanın apaçık düşmanlığını açıklayarak mealen şöyle demektedir:

¹⁵⁶ Bakara; 2/ 268.

¹⁵⁷ Nisa; 4/ 60.

¹⁵⁸ Mâide; 5/ 90.

¹⁵⁹ Mâide; 5/91.

¹⁶⁰ Neseî, *Medarik*, I. 149-150; 473-474.

¹⁶¹ Kasas; 28/ 15.

¹⁶² Fâtır; 35/ 6.

"Ebeveyninize ne yaptığını bildiğiniz halde hiç bilmiyormuş gibi ona uymayın. Siz de ona itikat ve amelinizle düşmanlık yapın. Gizli, açık sizden hiçbir şekilde yakınlık görmesin. Şeytanın çağrısına uyan şiddetli bir azaba çağırılır. Çünkü böyle yapan onun taraftarlarına katılmış yani ona tabi olmuştur."¹⁶³

"... O aldatıcı şeytan da Allah hakkında sizi aldatmasın."¹⁶⁴

"Ey Ademoğulları! Ben size, şeytana kulluk etmeyin. Çünkü o sizin için apaçık bir düşmandır. Bana kulluk edin. İşte bu dosdoğru yoldur, diye emretmedim mi?"¹⁶⁵

Yukarıdaki âyetlerden hareketle diyebiliriz ki, insanın "Ben bilmiyordum" deme şansını yoktur. Allah Teâlâ hem Adem'e (عَوَدْنَا إِلَىٰ أَدَمَ) ¹⁶⁶ hem de Adem'in zürriyetine (أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا) ¹⁶⁷ "Allah'tan başkasına kulluk etmeyin" diye emir ve tavsiye etmiştir. Ayrıca her kavme gelen rasuller bunu insanlara hatırlatmışlardır. "Şeytanın kötülüğe davet ettiğini bildiğiniz halde şeytana kulluk yani itaat etmeyin." Çünkü yasaklanan sadece şeytana secde etmek değildir. Onun emirlerine itaat etmek ve ona boyun eğmek de, ona kulluk etmektir.

Şeytan daima insanı kötülüğe teşvik eder ve iyilik yapmasına engel olur. Bu onun görevidir. Allah'ın muttaki kulları şeytanın dürtülerine karşı uyanıktırlar ve böyle durumlarda hemen Allah'a sığınır.

وَأَمَّا يُنْزَعُ عَنْكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْعٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

"Eğer şeytandan bir kışkırtma seni dürterse, hemen Allah'a sığın. Şüphesiz O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir."¹⁶⁸

إِنَّ الدِّينَ اتَّقُوا إِذَا مَسَّهُمْ طَائِفٌ مِنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُوا فَإِذَا هُمْ مُبْصِرُونَ

"Şüphe yok ki Allah'a karşı gelmekten sakınanlar, kendilerine şeytandan bir vesvese dokunduğu zaman iyice düşünürler (derhal Allah'ı hatırlarlar da) sonra hemen gözlerini açarlar."¹⁶⁹

¹⁶³ Nesefî, Medarik, III.77.

¹⁶⁴ Lokman; 31/33.

¹⁶⁵ Yasin; 36/60-61.

¹⁶⁶ Tâ-Hâ; 20/115.

¹⁶⁷ A'râf; 7/ 172.

¹⁶⁸ A'râf; 7/ 200.

¹⁶⁹ A'râf; 7/ 201.

Bu hitap Rasulullah'a yapılmış olmakla birlikte, şeytanın vesveselerine karşı Allah'a sığınmak bütün mükellefler için bir lütuftur. Şeytan'ın Rasulullah'a verdiği tesir sadece vesvesenin ilk anıdır ve sınırlıdır. Muttakiler ise bu konuda daha ileri durumdadırlar, burada artık bir dokunuş vardır.¹⁷⁰ Bu durumda kişi iyi düşünüp uyanık olmalı ve hemen Allah'ı zikredip ona sığınmalıdır.

Gaflet, şeytanın saldırılarına karşı en uygun bir zemindir. Kişi her türlü aşırılıktan uzak durarak ve kendisini ilgilendirmeyen şeylerle uğraşmadan her zaman Allah'ı zikretmelidir. Böyle davranan kimse Allah'ın himayesine girmiştir ve güvendedir.

Sonuç olarak Şeytan daima insanı kötülüğe teşvik eder ve iyilik yapmasına engel olur. Allah'ın muttaki kulları şeytanın dürtülerine karşı uyanıktırlar ve böyle durumlarda hemen Allah'a sığınırlar.

1.2. Nefs

Nefs kelimesi sözlükte, ruh, can, hayat, hayatın ilkesi, nefes, varlık, zat, insan, kişi, hevâ ve heves, kan, beden, bedenden kaynaklanan süflî arzular gibi anlamlara gelir.¹⁷¹

Gazali, nefsin iki anlamda kullanıldığını belirtir. Bir anlamı insanın hakikati ve kendisi demektir. Diğer anlamda kullanımı ise insanda gazap ve şehvet kuvvetini toplamayı ifade eder. Tasavvuf ehli genellikle ikinci anlamı ile kabul etmişlerdir. Onlara göre nefis insanda kötü vasıfları toplayan bir asıldır. Bu yüzden nefisle mücadele edip, onu kırmak gerekir.¹⁷² İnsanlar iki gruptur, nefsinin arzularına boyun eğmiş olanlar ve nefsini yenerek kontrol altına almış olanlar.¹⁷³

فَأَمَّا مَنْ طَغَىٰ وَآثَرَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا فَإِنَّ الْجَحِيمَ هِيَ الْمَأْوَىٰ

*"Kim azgınlık eder ve dünya hayatını tercih ederse, şüphesiz, cehennem onun sığınağıdır."*¹⁷⁴

وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَىٰ النَّفْسَ عَنِ الْهَوَىٰ فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَىٰ

¹⁷⁰ Râzî, *Tefsiru'l-Kebîr*, V. 84.

¹⁷¹ Süleyman Uludağ, 'Nefs' mad. *DİA*, XXXII, İstanbul 2006, s. 526-529.

¹⁷² İmam Gazali, *İhyâ Ulumi'd-Dîn*, (trc. Ahmed Serdaroğlu) İstanbul: Bedir Yayınevi 1975, III. 11.

¹⁷³ Muhammed b. Kayyim El-Cevziye, *Nefs Tezkiyesi*, (trc. Alim yücer ve diğerleri) İstanbul: Karınca Yayınları 2003, s. 94-95.

¹⁷⁴ Naziât; 79/37-39.

"Kim de, Rabbinin huzurunda duracağından korkar ve nefsini arzularından alıkoyarsa, şüphesiz, cennet onun sığınağıdır."¹⁷⁵

Kur'an-ı Kerim'de özellikleri açısından üç türlü nefisten bahsedilir.

1) Nefs-i Mutmainne:

يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ

"(Allah şöyle der:) "Ey huzur içinde olan nefis!"¹⁷⁶

ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً

"Sen O'ndan razı, O da senden razı olarak Rabbine dön!"¹⁷⁷

2) Nefs-i Levvame:

وَلَا أُقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَّامَةِ

"(Kusurlarından dolayı kendini) kınayan nefse de yemin ederim (ki diriltilip hesaba çekileceksiniz)."¹⁷⁸

Takvasında bir eksiklik ortaya çıkınca, pişman olarak kendini kınayan muttakilerin nefsidir.¹⁷⁹

3) Nefs-i Emmare:

إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ

"Nefis aşırı derecede kötülüğü emreder."¹⁸⁰

Nefsin bu özelliği sahibini şehvi duygulara davet eder ve her türlü kötülüğün kaynağıdır. Bunun sahibi olan insan çağrıldığı şeylere uyarsa, her çeşit kötülüğün içine

¹⁷⁵ Naziât; 79/ 40-41.

¹⁷⁶ Fecr; 89/ 27.

¹⁷⁷ Fecr; 89/ 28.

¹⁷⁸ Kıyâmet; 75/ 2.

¹⁷⁹ Neseî, Medarik, III. 571.

¹⁸⁰ Yûsuf; 12/ 53.

düŒer.¹⁸¹ Nefsin, araştırmamızın bu bölümünde üzerinde duracağımız ve konumuz ile bağlantılı olan yönü onun bu kötölüğü emreden özelliğidir.

1.2.1. Allah'ın Hidayetinden Soyutlanmış Nefs

Allah Teâlâ buyurdu: *أَرَأَيْتَ مَنْ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوَاهُ*

"*Kendi nefsinin arzusunu kendisine ilah edineni gördün mü?*"¹⁸² Hevâsının isteklerine itaat eden kendi arzularının kulu olmuş ve hevâsını ilah edinmiştir.¹⁸³ Yine buyruldu ki:

"*Nefsinin arzusunu ilah edineni gördün mü?*"¹⁸⁴

Bunlar hidayet yolunu terk edip arzularına tabi oldular.¹⁸⁵ Esasında bu arzular insana hayatını idame ettirmesi için verilmiştir. Bu sebeple nefsin arzuları mutlak anlamda kötü değildir. Ancak aşırılığa dalıp, nefsin istekleri kalbe hâkim olunca, hevâ artık Allah'tan başka ma'bud edinilmiştir ve tâğut haline gelmiştir.

Hevâyaya tabi olmakla ilgili ayetlere baktığımızda bu durumun küfür anlamına geldiğini ve insanı dinden çıkardığını görürüz. Bu da bize hevâsına tabi olma halinin ma'siyet değil tâğutî bir davranış olduğunu gösterir. Kur'an-ı Kerim hevâsına tabi olanın, Allah'ın yardım ve velayetinden mahrum kalacağını bildirmiştir.

وَلَنْ تَرْضَىٰ عَنْكَ الْيَهُودُ وَلَا النَّصَارَىٰ حَتَّىٰ تَتَّبِعَ مَلَّتَهُمْ ۗ قُلْ إِنْ هَدَىٰ اللَّهُ فَمَا لَهُ هَادٍ ۗ وَاللَّهُ هُوَ الْهُدَىٰ ۗ وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ بَعْدَ الَّذِي جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ ۗ مَا لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ

"*Sen dinlerine uymadıkça, ne Yahudiler ve ne de Hıristiyanlar asla senden razı olmazlar. De ki: "Allah'ın yolu asıl doğru yoldur." Sana gelen ilimden sonra, eğer onların arzu ve keyiflerine uyacak olursan, bilmiş ol ki, Allah'tan sana ne bir dost, ne bir yardımcı vardır.*"¹⁸⁶

Allah Teâlâ bu halin zulüm olduğunu da bildirmiştir:

وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ بِكُلِّ آيَةٍ مَا تَبِعُوا قِبْلَتَكَ ۖ وَمَا أَنْتَ بِتَابِعٍ قِبْلَتَهُمْ ۖ وَمَا بَعْضُهُمْ بِتَابِعٍ قِبْلَةَ بَعْضٍ ۗ وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ ۗ إِنَّكَ إِذًا لَمِنَ الظَّالِمِينَ

¹⁸¹ İbn Kayyım, *Nefis Tezkiyesi*, s.98.

¹⁸² Furkân; 25/ 43.

¹⁸³ Neseî, *Medarik*, II. 549.

¹⁸⁴ Câsiye; 45/ 23.

¹⁸⁵ Râzî, *Tefsiru'l-Kebir*, IX. 243.

¹⁸⁶ Bakara; 2/120.

"Andolsun, sen kendilerine kitap verilenlere her türlü mucizeyi getirsen de, onlar yine senin kiblene uymazlar. Sen de onların kiblesine uyacak değilsin. Onlar birbirlerinin kiblesine de uymazlar. Andolsun, eğer sana gelen bunca ilimden sonra onların arzu ve keyiflerine uyacak olursan, o takdirde sen de mutlaka zalimlerden olursun."¹⁸⁷

Ayrıca bu hal, nebilerin yalanlanması ve hatta katledilmesinin de sebebidir.

لَقَدْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَارْسَلْنَا إِلَيْهِمْ رَسُولًا كُلَّمَا جَاءَهُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوَىٰ أَنفُسُهُمْ فَرِيقًا كَذَّبُوا وَفَرِيقًا يَقْتُلُونَ

"Andolsun, İsrailoğullarından sağlam söz almış ve onlara peygamberler göndermiştik. Fakat her ne zaman bir Peygamber onlara nefislerinin hoşlanmadığı bir hükmü getirdiyse; onlardan bir kısmını yalanladılar, bir kısmını da öldürdüler."¹⁸⁸

Nefsin hevâsı aynı zamanda dalaletin arkadaşı, Allah'ın dininin tahrifidir. Allah Teâlâ buyurdu ki:

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ غَيْرَ الْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعُوا أَهْوَاءَ قَوْمٍ قَدْ ضَلُّوا مِنْ قَبْلُ وَأَضَلُّوا كَثِيرًا وَضَلُّوا عَنْ سَوَاءِ السَّبِيلِ

"De ki: "Ey Kitap ehli! Hakkın dışına çıkararak dininizde aşırı gitmeyin. Daha önce sapmış, birçoklarını da saptırmış ve dümdüz yoldan da şaşmış bir milletin arzu ve keyiflerine uymayın."¹⁸⁹

Yine buna benzer başka âyetlerde şöyle buyurulmuştur:

قُلْ إِنِّي نُهِيتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ قُلْ لَا اتَّبِعُ أَهْوَاءَكُمْ قَدْ ضَلَلْتُمْ إِذَا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُهْتَدِينَ

"De ki: "Sizin, Allah'tan başka ibadet ettiğiniz şeylere ibadet etmem bana kesinlikle yasaklandı. Ben sizin arzularınıza uymam. (Uyarsam) o takdirde sapmış olurum, hidayete erenlerden olmam."¹⁹⁰

يَا دَاوُدُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ فَاحْكُم بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَىٰ فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ إِنَّ الَّذِينَ يَضِلُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا نَسُوا يَوْمَ الْحِسَابِ

¹⁸⁷ Bakara; 2/145.

¹⁸⁸ Mâide; 5/70.

¹⁸⁹ Mâide; 5/ 77.

¹⁹⁰ Mâide; 5/ 77.

"Ona dedik ki: "Ey Dâvûd! Gerçekten biz seni yeryüzünde halife yaptık. İnsanlar arasında hak ile hüküm ver. Nefis arzusuna uyma, yoksa seni Allah'ın yolundan saptırır. Allah'ın yolundan sapanlar için hesap gününü unutmaları sebebiyle şiddetli bir azap vardır."¹⁹¹

Şu ayette açıkça belirtildiği gibi, Allah'ın ayetlerini yalanlayıcı ve ahireti inkâr edicidir.

قُلْ هَلْ مَسَّ شُهَدَاءُكُمُ الَّذِينَ يَشْهَدُونَ أَنَّ اللَّهَ حَرَّمَ هَذَا فَإِنْ شَهِدُوا فَلَا تَشْهَدُ مَعَهُمْ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ وَهُمْ بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ

"De ki: "Haydi, Allah sunu haram kildi" diye tanıklık yapacak şahitlerinizi getirin. Onlar şahitlik etseler de sen onlarla beraber şahitlik etme. Âyetlerimizi yalanlayanların ve ahirete inanmayanların arzularına uyma. Onlar Rablerine, başka şeyleri denk tutuyorlar."¹⁹²

Hevâya tabi olmak Allah'ı anmaktan alıkoyar, insanı gaflete düşürür:

وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدْوَةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَا تُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَن ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ وَكَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا

"Sabah akşam Rablerine, O'nun rızasını dileyerek dua edenlerle birlikte ol. Dünya hayatının zînetini arzu edip de gözlerini onlardan ayırma. Kalbini bizi anmaktan gafil kıldığımız, boş arzularına uymuş ve işi hep aşırılık olmuş kimselere boyun eğme."¹⁹³

Hevâsına uyanlar, rasullerin davetine icabet etmezler:

فَإِنْ لَّمْ يَسْتَجِيبُوا لَكَ فَاعْلَمْ أَنَّمَا يَتَّبِعُونَ أَهْوَاءَهُمْ

"Eğer (bu konuda) sana cevap veremezlerse bil ki onlar sadece kendi nefislerinin arzularına uymaktadırlar."¹⁹⁴

Görüldüğü gibi kendisini hevâsına kaptıran hakkı söylemez aksine batıl konuşur. İradesini hevâsının tahakkümünden kurtaran ise hakkı konuşur. Bunu şu ayet-i kerimeden de anlıyoruz.

¹⁹¹ Sâd; 38/26.

¹⁹² En'âm; 6/150.

¹⁹³ Kehf; 18/28.

¹⁹⁴ Kasas; 28/50.

وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ

"O, nefis arzusu ile konuşmaz."¹⁹⁵

İşte bunun için Rasulullah'ın (s.a.v) sözü hep haklıdır.

Hevâya tabi olmak dinden çıkararak tâğutî bir hal olduğu gibi aynı zamanda fesat ve ayrılık tohumlarını eken marazi bir durumdur. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَلَوْ اتَّبَعَ الْحَقُّ أَهْوَاءَهُمْ لَفَسَدَتِ السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ

"Eğer hak onların arzularına uysaydı gökler ile yer ve onlarda bulunanlar elbette bozulur giderdi."¹⁹⁶

Hevâsının peşinden koşan hiçbir fayda elde edemez. Bu durum aynı zamanda adaletten uzaklaşmaya sebeptir.

فَلَا تَتَّبِعُوا الْهَوَىٰ أَنْ تَعْدِلُوا

"Öyle ise adaleti yerine getirmede nefsinize uymayın."¹⁹⁷

Çünkü hevâ adaletten uzaklaşmaya ve zulme sapmaya zorlar.¹⁹⁸ Hevâ insanı hesap günü için hazırlanmaktan alıkoyar ve helake sürükler.

فَلَا يَصُدُّكَ عَنْهَا مَنْ لَا يُؤْمِنُ بِهَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ فَتَرْدَى

"Buna inanmayan ve nefsinin arzusuna uyan kimseler seni ondan (ona hazırlanmaktan) sakın alıkoymasın, sonra helak olursun!"¹⁹⁹

Bu konuyu açıklayan daha birçok âyet bulunmakla birlikte, konuyu Allah Teâlâ'nın şu sözüyle tamamlıyoruz.

وَلَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنَاهُ بِهَا وَلَكِنَّهُ أَخْلَدَ إِلَى الْأَرْضِ وَاتَّبَعَ هَوَاهُ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ الْكَلْبِ إِنْ تَحْمِلَ عَلَيْهِ يَلْهَثُ أَوْ تَتْرُكُهُ يَلْهَثُ

¹⁹⁵ Necm; 53/3.

¹⁹⁶ Mü'minûn; 23/71.

¹⁹⁷ Nisâ; 4/135.

¹⁹⁸ Neseî, Medarik, I. 404.

¹⁹⁹ Tâ-hâ; 20/ 16.

"Dileseydik o âyetlerle onu elbette yüceltirdik. Fakat o dünyaya saplanıp kaldı da kendi hevâ ve hevesine uydu. Onun durumu köpeğin durumu gibidir: Üzerine varsan da dilini sarkıtıp solur; kendi haline bıraksan da dilini sarkıtıp solur."²⁰⁰

Âyette belirtildiği gibi hevâsına uyup Allah'ın dininden çıkan kişi 'köpek' şeklinde tasvir edilmiştir. Köpek, üzerine varılsa da dilini sarkıtıp solur, kendi haline de bırakılsa aynı şeyi yapar. Kendisine bir taş fırlatılsa bile belki bir kemik bulma ümidiyle o yöne doğru gider. Çünkü oburluk onun asli karakteridir. Köpeğin diğer bir özelliği de şehvetine düşkün olmasıdır. Hevâsına tabi olan kişi de aynen bu köpek gibi hiçbir nasihate aldırış etmeden yaşamaya devam eder. Susuzluktan ya da yorgunluktan değil, her durumda soluyan köpek gibi, bu kimsede ihtiyaçtan değil, suffileşmiş karakterinden dolayı dünyevî lezzetlerden başka bir şey düşünemez haldedir.²⁰¹ Allah Teâlâ hevâsına tabi olanı buna benzetmiştir.²⁰²

1.2.2. Nefsin Şehvetinden Dolayı Hevânın Tâğutlaşması

Nefsin sevmesi, rağbet etmesi ya da elde etmeyi arzulaması nefsin şehveti demektir. Maddî ya da manevî olabilir.²⁰³ Şehvet çok güçlenip Allah'tan başka itaat edilir hale gelince en büyük tâğut olarak adlandırılır.²⁰⁴ Şehvetin azgınlaşıp ilah edinilmesi Kur'an'da hevâ olarak tabir edilmiştir. Bu duruma düşen insan, ibadet eder gibi hevâsına itaat eder.²⁰⁵

Nefs, şeytanın vesvesesi ve kötülüğü emreden yönüyle tesir altında kalarak azgınlaşır ve haddini aşarak Allah'tan başka ilah edinilmiş hale gelir. Bundan önceki bölümde şeytanın tesir gücüne değinmiştik. Nefsin şehvetlerini büyüten diğer bir faktör Kur'an-ı Kerim'in beyanı ile 'kötülüğü emreden nefis' tir.

"Nefis aşırı derecede kötülüğü emreder."²⁰⁶

Bundan dolayı aşağıda örneklerini göreceğimiz gibi, birçok ayette kötü ameller nefs-i emmareye nispet edilmiştir:

فَطَوَّعَتْ لَهُ نَفْسُهُ قَتْلَ أَخِيهِ فَقَتَلَهُ فَأَصْبَحَ مِنَ الْخَاسِرِينَ

²⁰⁰ A'râf, 7/176.

²⁰¹ Mevdudî, *Tefhimu'l-Kur'an*, II. 109

²⁰² Râzî, *Tefsiru'l-Kebir*, V. 48.

²⁰³ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, ('she' mad.) XIV. 546.

²⁰⁴ Sehl b. Abdillâh et-Tüsterî, *Tefsiru't-Tusteri*, I. 54, eş-Şamile (Android uygulaması)

²⁰⁵ İsmail Hakkı Bursevî, *Ruhu'l-Beyân fi Tefsiri'l-Kur'ân*, Beyrut:Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyyah 2013, VI. 231

²⁰⁶ Yûsuf, 12/53.

"Derken nefsi onu kardeşini öldürmeye itti de (nefsine uyararak) onu öldürdü ve böylece ziyan edenlerden oldu."²⁰⁷

تَرَى كَثِيرًا مِنْهُمْ يَتَوَلَّوْنَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَبِئْسَ مَا قَدَّمْتُمْ لَهُمْ أَنْفُسُهُمْ أَنْ سَخِطَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَفِي الْعَذَابِ هُمْ خَالِدُونَ

"Onlardan birçoğunun inkar edenleri dost edindiklerini görürsün. Andolsun ki kendileri için önceden (ahirete) gönderdikleri şey; Allah'ın onlara gazap etmesi ne kötüdür! Onlar azap içinde ebedi kalıcıdırlar."²⁰⁸

بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنْفُسُكُمْ أَمْرًا

"Hayır! Nefisleriniz sizi aldatıp böyle bir işe sürükledi."²⁰⁹

إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ

"Şüphesiz ki, bir kavim kendi durumunu değiştirmedikçe Allah onların durumunu değiştirmez."²¹⁰

فَقَبَضْتُ قَبْضَةً مِّنْ أَثَرِ الرَّسُولِ فَنَبَذْتُهَا وَكَذَلِكَ سَوَّلَتْ لِي نَفْسِي

"Elçinin izinden bir avuç avuçladım da onu attım. Böyle yapmayı bana nefsim güzel gösterdi."²¹¹

Şeytanın nefsin hevâsını kullanarak insana yaptığı kötülüğe en çarpıcı örnek Adem ve eşinin kıssasıdır. Şeytan bahsinde işlediğimiz bu konudan anlaşıldığı gibi insanın içindeki en büyük arzu ölümsüzlüktür. Bu duygu A'râf 176. âyette tasvir edildiği üzere haddini aşır çok güçlenince insanı, her durumda dilini sarkıtıp soluyan köpek derekesine düşürür.

Belirtmek gerekir ki insanın, şehvetinin esaretinden kurtulması şüphe ve hurafelerden kurtulmasına bağlıdır. Kur'an-ı Kerim bunun için insanın doğasına ve fitratına en uygun ve müttekâmil bir metod sunmuştur.

فَطَرَتُ اللَّهُ النَّاسَ عَلَیْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ

²⁰⁷ Mâide; 5/ 30.

²⁰⁸ Mâide; 5/ 80.

²⁰⁹ Yûsuf; 12/ 18.

²¹⁰ Ra'd; 13/11.

²¹¹ Tâhâ; 20/96.

"Allah'ın yaratmasında hiçbir değiştirme yoktur. İşte bu dosdoğru dindir."²¹²

أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ

"Yaratan bilmez mi? O, en gizli şeyleri bilir, (her şeyden) hakkıyla haberdardır."²¹³

1.2.3. Şehvetin Esaretinden Kurtulmada Kur'an'ın Yöntemi

1.2.3.1. Tanzim

Kur'an-ı Kerim insanın zayıf noktası olan şehevi duygularını açıklamış, diğer yandan bu arzuların giderilmesini veya sabrederek ahirette karşılığının fazlasıyla elde edilmesini sağlayacak düzenlemeler getirmiştir. İnsanın bu arzusunu örnek olarak şu ayette görebiliriz:

رُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَالْأَنْعَامِ وَالْحَرْثِ
ذَلِكَ مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَاللَّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَآبِ

"Kadınlar, oğullar, yük yük altın ve gümüş, salma atlar, davarlar ve ekinler gibi nefsin şiddetle arzuladığı şeyler insana süslü gösterildi. Bunlar dünya hayatının geçimliğidir. Oysa asıl varılacak güzel yer ancak Allah'ın katındadır."²¹⁴

Bu sayılanlar bütün insanlar için geçerlidir. İnsan bu tabiatı gereği elindekileri yitirme korkusu ile ölüm, yaralanma, yakınların kaybedilmesi, malın zayı olması gibi neticelerinden ötürü savaş istemez. Kur'an-ı Kerim bunu şu ayet-i kerimeyle ikrar eder:

كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كُرْهُ لَكُمْ

"Savaş, hoşunuza gitmediği halde, size farz kılındı."²¹⁵

Nefsin arzularının inkâr edilmemesi bunun karşılanmasında sınırsızlığa yol verilmesi anlamına gelmez. Buna yeme arzusunu örnek verebiliriz. Hangi yoldan olursa olsun lezzetli yemek ve içeceklerin peşinde koşmak, helal-haram ayırmadan, hile, aldatma ve benzeri yollarla da olsa bunları elde etmeye çalışmak aşırılıktır. Bu mantık, "Alışveriş de faiz

²¹² Rûm; 30/30.

²¹³ Mülk; 78/ 14.

²¹⁴ Âl-i İmrân; 3/ 14.

²¹⁵ Bakara; 2/ 216.

gibidir"²¹⁶ şeklindeki ayete dayanarak alışverişte elde edilen karı, faizle eş değer gören dalalet ehlinin mantığıdır.

Allah Teâlâ her türlü aşırılığı yasaklar:

وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ

"Yiyin için fakat israf etmeyin. Çünkü o, israf edenleri sevmez."²¹⁷

Yani sizin için konulmuş sınırı aşmayın. Nefsin arzularının sınırı olmadığı için kendini buna kaptıran, şehvetinin esiri olur. Kur'an-ı Kerim bütün işlerde orta yola davet eder.

وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا

"Onlar, harcadıklarında ne israf ne de cimrilik edenlerdir. Onların harcamaları, bu ikisi arası dengeli bir harcamadır."²¹⁸

Bununla beraber aşırılığın yasaklanması içgüdülerin hapsedilmesi anlamına gelmez. Bu duygu insanı harekete geçiren, çalışmayı, gelişmeyi sağlayan tabii bir olgudur. Bunun baskı altında tutulması insanın hareketini yok eder, hayatı dondurur. Bundan dolayı Kur'an, insanın ihtiyaçlarını kabul eder ancak bunların giderilmesi için kurallar koyar. Mesela mal edinme arzusunu kontrol altına alır, alışveriş, kira, rehin, arazilerin işlenmesi ve bunların gelirlerini düzenler. Buna karşılık faiz, hırsızlık, hile ve benzeri yollarla mal edinmeyi yasaklar. Burada verdiğimiz örnek hayatın bütün yönleri için geçerlidir. İnsanın mutlu olması ifrat ve tefrit arasında, yüce yaratıcının belirlediği sınırlar içerisinde, orta bir yolda bulunmakla mümkündür.

Burada kısaca izah etmeye çalıştığımız şehvetin dizginlenmesi ve kontrol altında tutulmasının zarureti inkâr edilemez bir gerçektir. Bu hakikatin görmezden gelinmesi ya da önemsenmemesi, öncelikle hevâsını ilah edinmiş insanların büyük bir güç elde etmesi yüzündendir. Özgürlük kisvesi altında insanlar şehvetlerinin kölesi haline getirilmeye çalışılmaktadır. Çağdaşlık adına fertlerin tüketim çılgınlığı ve zevklerini tatmin etme anlayışına teşvik edilmesi, onları kârı kutsayan kapitalizmin pençesine düşürmüştür. Yeryüzünde adaletle hükmetmesi gereken Müslümanlar da ne yazık ki, şehvetine kul olmuş,

²¹⁶ Bakara; 2/ 275.

²¹⁷ A'râf; 7/ 31.

²¹⁸ Furkân; 25/ 67.

Allah'ın itaatinden çıkıp insanları boyunduruğu altında tutan ins ve cin şeytanlarının büyüdü dünyasının etki alanına dahil olmuşlardır.

1.2.3.2. Karşılık

Karşılık, mükâfat, elde edilemeyen ahirette fazlasıyla sunulması, mübah şehvetlerin giderilmesinde teşvik disiplinin sağlanması anlamına gelir. Kur'an-ı Kerim'in müttakiler için cennet ve asiler için cehennemden bahsetmesi teşvik ve caydırmak içindir. Mesela insanlar yaptıkları bir işe karşılık ecir alacaklarını bilirlerse daha istekli davranırlar.

İbn Abbas (r.a)'dan rivayet edildi: Rasulullah (s.a.v.) Ravha'da bir deve kervanına rastlar:

"Siz kimsiniz?" diye sorar.

"Müslümanlarız." derler ve *'Sen kimsin?'* diye sorarlar.

"Ben Allah'ın Rasuluyüm." der.

Bunun üzerine bir kadın bir çocuğu Rasulullah'a (s.a.v) doğru uzatarak;

"Bunun için Hac var mıdır?" der. Allah Rasulü;

"Evet ve sana da ecir vardır." buyurur.²¹⁹

Kadın sadece çocuğun Hac yapmasını sormasına rağmen Rasulullah (s.a.v.) 'evet' demekle yetinmiyor, kendisinin de ona Hac yaptırdığı için ecir elde edeceğini bildiriyor.

Kur'an nefsin şehvetinin kabul ve tanzim edilmesinin yanında, harama bulaşmamak adına bu ihtiyaçlarını gideremeyen kimselerin ahirette elde edeceği ecirden bahseder. Böylece insanın arzusu dengelenmiş olmaktadır. İnsan bir şeyi arzulayıp elde edemeyince daha çok özlem duyar. Kur'an bu durumdaki insana daha kalıcı ve daha iyi olanı sunar. Kur'an-ı Kerim bunu şöyle tabir eder;

لَكَيْلًا تَأْسُرُوا عَلَىٰ مَا فَاتَكُمْ

*"Elinizden çıkana üzülmeysiniz diye (böyle yaptık.)"*²²⁰

²¹⁹ Muslim b. el-Haccac, *Sahih*, Kitabu'l-Hacc, 72.

Haramların terkine karşılık sevap, elde edilemeyen helallere sabır tavsiyesi ve bu şehvetlerin bir kısmının mübah kılınmasından sonra Kur'an, belirlenen sınırlara tecavüz eden kimseyi uhrevi azapla tehdit eder. Ayağı kayan kimse için ise tevbe kapısı açıktır. İşte bütün bu sayılanlar şehvetin kontrol altında tutulmasını sağlar. Kur'an-ı Kerim'de cennet, cehennem, sevap, ikâb'ın çokça tekrar edilmesi ve korku ile ümidin beraber zikredilmesi bundan dolayıdır. Haram kılınmış bazı şehvetler de vardır ki Müslümanların bunları işlemesi kesin olarak yasaklanmıştır.

Buraya kadar anlatılanlardan kolaylıkla anlaşılacağı gibi, nefsanî hastalıkların tedavisi en nihayetinde ahiret inancına dayanır. Kur'an'a bakan ahiret konusuna çok büyük önem verildiğini görür. Vaat edilen karşılık ahirettedir ve bu da ona inanmayı gerektirir. Kur'an'ın ahiret inancını merkeze almasının sebebi böylece anlaşılabilir olmaktadır.

Dünya hayatı fani ve içindeki lezzetler de geçicidir. Ahiret yurdu ise kalıcı ve lezzetleri de devamlıdır. Akıllı insan, üstün ve sürekli olanı daha düşük ve kısa olana tercih eder. Kur'an-ı Kerim bunu şöyle haber verir:

*"Dünya geçimliği azdır. Ahiret, Allah'a karşı gelmekten sakınan kimse için daha hayırlıdır."*²²¹

*"Sizin yanınızdaki tükenir, Allah katında olan ise kalıcıdır."*²²²

Aynı şekilde dünyanın acısı da, ahiret acısının yanında düşük kalır. Müttakî insan aşağı olanın değil yüce olanın peşine düşer, acının da az olanını en şiddetli ve çok olana tercih eder.²²³

Kur'an-ı Kerim insana bu ölçüyü verdikten sonra, şehvetlerinin emrine giren insanı ahiretteki azapla korkutarak insanların şehvetlerini kontrol etmelerinin yöntemi tamamlanmış olur.

1.2.3.3. Şehvetlerden Korunma

İnsanın doğasında bulunan arzuların, ifrat ve tefrit arasında dengeli bir şekilde giderilmesi, bazı imkânsızlıklar yüzünden elde edilemeyen lezzetlerin sabırla karşılanması ve

²²⁰ Hadîd; 57/23.

²²¹ Nisâ; 4/ 77.

²²² Nahl; 16/ 96.

²²³ Muhammed b. Kayyım el-Cevziye, *el-Fevaid*, (trc.Abdullah Tuncer), İstanbul: Karınca Yayınları 2004, s.325.

bunların ahirette verilmek üzere vaat edilmesi, ahirette elde edilecek nimetlerin dünyaya nispetle daha üstün ve devamlı olduğunun bildirilmesinden başka şehvetlerden korunmayı sağlayacak düzenlemeler de yapılmıştır. Dinde aslolan, insanın şehvetin esaretine kapılmadan korunmasıdır. Bunun için Kur'an-ı Kerim şehvetin kırılması ve insan üzerindeki etkisinin azaltılmasını sağlayan yöntemleri açıklar. Bunun gerçekleşebilmesi için öncelikle İslam akaidinin ve buna paralel olarak ahiret inancının sağlam bir yapıda olması gereklidir. Kur'an, şehvet karşısında kalkan oluşturmak için iffet, fedakârlık, sabır, insanî değerler ve benzeri hasletleri insanların kalplerine yerleştirmeye çalışır.

Kur'an, şu ayetlerde olduğu gibi fuhşiyata düşmemek için onlara yaklaşmayı dahi yasaklar:

“...kötülüklerin açığına da gizlisine de yaklaşmayın...”²²⁴

“Zinaya yaklaşmayın...”²²⁵

Bu yöntemin esası içgüdülere tesir eden ya da harekete geçiren her şeyden uzaklaşmaya dayanır. Bu yüzden açılıp saçılmak yasaklanmıştır.

“...Önceki cahiliye dönemi kadınlarının açılıp saçıldığı gibi siz de açılıp saçılmayın...”²²⁶

Bunun gibi şu ayet-i kerimelerde bakışların kısılması emredilmiştir:

“...Mü'min erkeklere söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar...”²²⁷

“Mü'min kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar...”²²⁸

Bütün bunlar şehvetin zararlarından korunmak ve nefsin hevâsına kul olmamak için alınmış önlemlerdir. Amaç şehvetleri yok etmek değildir. Mesela, yeme arzusu olan bir insanın doyurulması gerekir. Mübah arzuların mutlak anlamda yasaklanması, mutlak bir bozulmadır. Şehvetlerden korunma, içgüdülerin önlenmesi değil, şer'î ahkâma göre disiplinli bir şekilde giderilmesidir. Bunun mümkün olmadığı durumlarda kişi sabır, iffet ve benzeri

²²⁴ En'am; 6/151.

²²⁵ İsrâ; 17/ 32.

²²⁶ Ahzâb; 33/ 33.

²²⁷ Nur; 24/ 30.

²²⁸ Nur; 24/ 31.

yüce hasletlere davet edilir. Meşrû dairedeki lezzetler keyfe kâfidir.²²⁹ Bunun dışına çıkan ise dünyada elem ve sıkıntı, ahirette de azaba düşer olur.

Konumuzu tamamlarken, değindiğimiz hususların gerçekleşmesi için sağlıklı bir topluma ihtiyaç bulunduğunu belirtmemiz gerekir. Çevre faktörünün fert üzerinde olan etkisi tartışmasız herkesin kabul edeceği bir olgudur. Bu gerçekten hareketle İslam toplumu, başka toplumlarla olan ilişkilerinde sınırları kendi kuralları içinde belirlemek zorundadır. Ulaşım ve iletişim teknolojilerinin kaydettiği gelişme dünya toplumlarını birbirine daha çok yakınlaştırmıştır. Ancak toplumlar arası ilişkilerin arttığı böyle bir zamanda, yeryüzüne hakim toplulukların diğer toplumlara hayat tarzı dayatmaları ya da dayatmasalar bile, fesat edici etkilerine karşı müslümanların kendilerini korumaları gerekmektedir. Buna güç ve imkân yeterli değilse, daha dar bir çerçevede olsa bile bunu başarmak gerekmektedir. Aksi takdirde şeytan ve nefsimizle olan savaşımızda mevzi kaybetmeye devam eder ve en sonunda Müslümanlığımızı yitirme felaketiyle karşılaşabiliriz.

Çevrenin fert üzerinde olan etkisini Rasulullah (s.a.v.)'ın şu sözüyle tamamlıyoruz:

*“Cemaatten ayrılmayın, ayrılıktan sakının! Çünkü şeytan tek kalanla beraberdir. İki kişiden ise daha uzaktır. Her kim cennetin göbeğine otağını kurmak isterse, toplumdaki ayrılmasın.”*²³⁰

1.2.3.4 Nefsin Tezkiye Edilmesi ile Şehvetlerden Kurtulma

Nefsin tezkiyesi ahlâkın gelişmesi, hayırların ortaya çıkması, insanın temiz fitratının korunması demektir.²³¹ Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّيْنَاهَا فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا ۗ قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّيْنَاهَا ۗ وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّيْنَاهَا

*"Nefse ve onu düzgün bir biçimde şekillendirip ona kötülük duygusunu ve takvasını (kötülükten sakınma yeteneğini) ilham edene andolsun ki, nefsinin arındırarak kurtuluşuna ermiştir. Onu kötülüklerle gömüp kirleten kimse de ziyana uğramıştır."*²³²

Yine buna benzer bir başka âyette

²²⁹ Said Nursi, *Sözler*, İstanbul: Envar Neşriyat 1985, s.144.

²³⁰ Tirmizî, *Sünen*, Kitabu'l Fiten, 7.

²³¹ İbn Kesîr, *Tefsîr*, IV. 551.

²³² Şems; 91/7-10.

"Arınan kimse mutlaka kurtuluşa erer."²³³ buyurulmuştur.

Nefsin tezkiye edilmesi kurtuluşu işaret etmektedir. Her kim temizlenirse, bütün işlerinde kurtuluşa erer. Temizlenmek karşı koyma iradesini güçlendirir, nefsin şehvetlere meyletmesini önler. Nefs insanın içinde bulunduğu için, onunla mücadele etmek, dış dünya ile mücadele etmekten daha zordur. Nefsle mücadele dahili tâğuta karşı cihad etmek demektir.

Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Mücahid nefsiyle mücadele edendir."²³⁴

Yani şehvetlerine itaat etmeyerek, kötülüğü emreden nefsinin mağlup eder. Buradan hareketle şu ayetten mücahedenin hevâyâya muhalefet olduğunu anlıyoruz:

'Bizim uğrumuzda cihad edenler var ya, biz onları mutlaka yollarımıza iletceğiz.'²³⁵

Âyet mutlak anlamda mücahedenen bahsediyor. Bu cihad din düşmanlarına karşı olabileceği gibi, şeytan ve nefse karşı da yapılacaktır.²³⁶ Bu bir gerçektir ki nefsin davet ettiği şey çok çekicidir ve bunun cazibesi arttıkça karşı koymak da o derece zorlaşmaktadır. Şehvet kördür, bu yüzden hikmetten halidir. Ona muhalefet eden basiretli olur ve hidayete erer. Nefsinin şehvetlerine karşı koyup onun cazibesinden uzaklaşan insan özgürlüğünü elde etmiş olur. Böylece nefsinin muhalefet eden insan makam, mevki, servet uğrunda Allah'ın belirlediği sınırları aşmayacaktır.

1.2.3.5. İbadetler

Kitap ve sünnette de nefsin tezkiyesi ibadetlerle ifade edilmiştir. İbadet deyince, Allah Teâlâ'ya yakınlaşmak maksadıyla, Resulullah'tan (s.a.v.) sadır olan her şeyi kastediyoruz. Bunlardan bazısı vacip bazısı da müstehaptır. Resulullah'ın şu sözü buna delalet eder: Ebu Hureyre'den (r.anh) nakledilen rivayette Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Allah Azze ve Celle buyurdu ki; 'Kim benim veli kuluma düşmanlık beslerse ona savaş ilan ederim. Kulum bana kendine farz kılmuş olduğum amellerden daha sevimli bir amel ile yaklaşamaz. Kulum bana nafile ibadetlerle de yaklaşılmaya devam ederse, ben de onu severim.

²³³ A'lâ; 87/14.

²³⁴ Tirmizi, *Sünen*, Kitab Fedâilu'l-Cihad, 2.

²³⁵ Ankebût; 29/69

²³⁶ Nesefî, *Medarik*, II. 686.

Onu sevdiğim zaman işiten kulağı olurum, gören gözü olurum, tutan eli olurum, yürüyen ayağı olurum. Benden bir şey isterse istediğini veririm. Bana sığınacak olursa ben de onu korurum. Mü'min kulumun canını almakta tereddüt ettiğim kadar hiçbir şeyde tereddüt etmedim. O ölümü istemez iken ben de onun (uzun yaşaması ile) fena duruma düşmesini istemem."²³⁷

İşte bunun gibi ibadetlerde amaç emirlere tabi olarak ve yasaklardan kaçınarak Allah Teâlâ'ya tevazu içerisinde boyun eğmektir. Emrolduğumuz ibadetler aslı itibari ile nefsin tezkiyesi içindir. Maksada ulaşmak için ilim amel ile tamamlanmalıdır.

Bu bağlamda ibadetler bilinçli olarak yapılan fiillerdir. İbadeti adetten ayıran şey niyettir. Bu nedenle her ibadet niyete muhtaçtır. Rasulullah (s.a.v.) şu hadisinde buna işaret eder:

*"Ameller ancak niyetlere göredir."*²³⁸

Cenab-ı Allah hikmetine binaen nefislerin tezkiyesi gerçekleşsin diye ibadetlerin bir kısmını farz kılmıştır. En çok bilineni 'İslamın beş şartı' olarak şöhret bulmuştur. Bunlar Rasulullah (s.a.v.)'ın hadisinde şöyle ifade edilir:

*"İslam beş şey üzerine bina edilmiştir: Allah'tan başka ilah olmadığına ve Hz. Muhammed'in O'nun elçisi olduğuna şahit olmak, namaz kılmak, zekat vermek, Hacca gitmek ve ramazan ayında oruç tutmak."*²³⁹

Bunlar dinin rükûnleridir ve bunlar olmadan tezkiyenin tamamlanması mümkün değildir. İnsanın şehvetleriyle olan mücadelesinin temel araçlarıdır. İnsanlığın var oluşunun anlamı bunların makbul düzeyde yapılması ile gerçekleşebilir.

Şehvetlerin ibadetler ile önlenmesi gerçeği Allah Teâlâ'nın şu sözünde belirtildiği gibi gayet açıktır:

*"Onlardan sonra, namazı zayi eden, şehvet ve dünyevi tutkularının peşine düşen bir nesil geldi..."*²⁴⁰

²³⁷ Buharî, *Sahih*, Kitabu'r-Rikak, 38, 190.

²³⁸ Buharî, *Sahih*, Kitab Bedü'l-Vahy, 1.

²³⁹ Buhari, *Sahih*, Kitabu'l İman, 1,2.

²⁴⁰ Meryem; 19/ 59.

Burada namazın terk edilmesi ile şehvetlere tabi olmanın birbiriyle paralel olduğu belirtilmiştir. Buna karşılık namaz fiili şehvetlere dalmayı ve lezzetlerde kaybolmayı önleyen bir etkidir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

“...Namaz insanı hayasızlıktan ve kötülükten alıkor...”²⁴¹

İmam Şafii ve İmam Ahmed gibi birçok âlim, namazın terkinin küfür saymışlardır.²⁴² Namaz dinin direğidir, onu kaybeden her şeyini kaybetmiş ve nefsinin boyunduruğu altına girmiştir.

Orucun şehveti zayıflatmadaki etkisi ise daha açık ve belirgindir. Allah Rasulü (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

“Allah Azze ve Celle kudsî hadiste buyurdu: “Oruç benim içindir, karşılığını ben veririm. Kulum benim için şehvetini bıraktı, yemeği terk etti.”²⁴³

Orucun farz kılınması, açlık ve susuzluk için değil şehvetlerin kırılması ve nefsin itaat altına alınması içindir. Bu şekilde irade eğitilmiş olur ki, iradenin güçlenmesi ancak nefsin sevdiği şeylerden men edilmesiyle sağlanabilir.²⁴⁴

Zekât sanki sadece nefsin tezkiyesi ve temizlenmesi amacına yönelik olarak farz kılınmış bir ibadettir. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

“Onların mallarından, onları kendisiyle arındıracağın ve temizleyeceğin bir sadaka (zekat) al ve onlara dua et. Çünkü senin duan onlar için sükûnettir...”²⁴⁵

İşte bu şekilde günahlarını itiraf eden bir grup mü'min tevbe ettikten sonra zekât vererek günahlarından temizlenip, münafıkların kötü menzilinden, ihlaslı mü'minlerin makamına yükseldiler.²⁴⁶ Bir başka âyette ise şöyle buyurulmuştur:

“...Kim nefsinin cimriliğinden korunursa işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir.”²⁴⁷

²⁴¹ Ankebut; 29/ 45

²⁴² İbn Kesîr, *Tefsir*, III. 134.

²⁴³ Muslim, *Sahih*, Kitabı's-Siyam, 1151.

²⁴⁴ Şevkanî, *Fethu'l Kadir*, I. 228.

²⁴⁵ Tevbe; 9/103.

²⁴⁶ Taberî, *Tefsir*, XI. 22.

Yani Allah Teâlâ, kimi nefsinin hevâsına uymaktan korursa, o kişi kurtuluşa ermiştir.²⁴⁸

Hac ibadetine gelince, şehvetlerden uzaklaştırıcılığı şu âyet-i kerimede belirtildiği gibi son derece açıktır:

*“Hac (ayları), bilinen aylardır. Kim o aylarda hacca başlarsa, artık ona hacda kadına yaklaşmak, günaha sapmak, kavga etmek yoktur...”*²⁴⁹

Kavga, tartışma, küçük olsun, büyük olsun her türlü ma’siyet yasaklanmış, kişinin eşine yaklaşması haram kılınmıştır. Maddi, manevi şehvetlerden uzak durarak ruh yücelir ve insan üstün bir mertebeye ulaşır. Hac görevini tamamlayan insanlarda bunu müşahede etmek mümkündür.

İbadetlerle tezkiyenin en alt sınırı, Rasulullah'a (s.a.v) gelerek İslam'ı soran Necd'li adamın örneğidir. Resulullah (s.a.v) soruya şu cevabı verdi:

“Gece olsun, gündüz olsun beş vakit namazdan ibarettir.”

“Bundan başka üzerime düşen bir şey var mıdır?” dedi adam.

“Hayır, ama nafîle kılarsan müstesna. Bir de ramazan ayının orucu.”

“Bundan başka üzerime düşen bir şey var mı?” dedi.

“Hayır, ama nafîle tutarsan başka.” Resulullah (s.a.v.) bundan sonra zekâtı zikretti.

“Bundan başka var mı?” dedi.

“Hayır, fakat sadaka vermen müstesna.”

Bunun üzerine adam:

“Vallahi, ne bunu artırırım ne de eksiltirim.” diyerek dönüp gitti.

Rasulullah (s.a.v.): *Eğer doğru söylüyorsa kurtuldu.*²⁵⁰

²⁴⁷ Tegâbun; 64/16.

²⁴⁸ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XXVIII. 143.

²⁴⁹ Bakara; 2/ 197.

²⁵⁰ Muslim, *Sahih*, Kitabu'l-İman, 2.

Nefsi terbiye etmede insanlar sarf ettikleri güç nispetinde farklılık gösterirler. Şehvetlere karşı verilen mücadelede nafîle ibadetler için harcanan çaba arttıkça, insanın maneviyatı güçlenmektedir.

1.2.3.6. Zikir ve Tefekkür

İbadetlerin nefsi tezkiye etmedeki rolünü açıkladıktan sonra zikir ve tefekkürün bunu desteklemedeki fonksiyonunu da belirtmek gerekir. Ayet ve hadislerde zikrin, şehvetlere karşı direnmek ve şeytanı kovmak için güçlü bir savunma silahı olduğu açıkça belirtilmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

“Mü'minler ancak o kimselerdir ki; Allah anıldığı zaman kalpleri ürperir...”²⁵¹

Allah'a karşı duyulan korku, mü'mini O'nun şeriatına karşı gelmekten korur. Allah Teâlâ başka bir ayette şöyle buyurur:

“Şeytan, içki ve kumarla, ancak aranıza düşmanlık ve kin sokmak; sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık vazgeçiyor musunuz?”²⁵²

Burada nefsin azgınlığı Allah'ı zikirden uzaklaşmak ile paraleldir. Said b. Cübeyr'in, İbn Abbas'tan naklettiği hadis, zikrin şeytanı hapsedtiğine delildir.

“Doğan hiçbir çocuk yoktur ki kalbi üzerinde sinsi bir şeytan bulunmuş olmasın. İnsan Allah'ı zikrederse geri çekilir. Zikirden gaflet ederse vesvese verir.”²⁵³

Bununla aynı doğrultuda olan tefekkür ise gözlem, inceleme ve ibret almaya dayanır. İnsanın istekleri, dünya ve içindekiler, nefse hoş gösterilmiş her şeyin geçici olduğu unutulmamalıdır. Zaten şehvetlerin içinde bulunduğu hayatın kendisi sonlu bir metadır. Bunun izahı en güzel ifade ile Kur'an-ı Kerim'de şöyle geçer.

“...Dünya hayatı, aldatıcı metadan başka bir şey değildir.”²⁵⁴

Bu ayette dünyanın lezzet ve şehvetleri, her türlü zinet ve faydalarının aldatıcı olduğu, bunların bela, musibet ve azab olarak geri döneceği hatırlatılmaktadır. *“Dünyaya meyledip*

²⁵¹ Enfal; 8/ 2.

²⁵² Maide; 5/ 91.

²⁵³ Taberî, *Câmiu'l-Beyân* , XXX. 433.

²⁵⁴ Âl-i İmran; 3/ 185.

oraya yerleşmeyin, kesinlikle siz ondan faydalanırken aldanmaktasınız, çünkü az sonra ondan ayrılacaksınız,” denmektedir.²⁵⁵

Şu ayetlerde belirtildiği gibi:

*“Fakat sizler dünya hayatını tercih ediyorsunuz. Oysa âhiret, daha hayırlı ve süreklidir.”*²⁵⁶

*“...Hâlbuki dünya hayatı, ahiretin yanında çok az bir yararlanmadan ibarettir”*²⁵⁷

Bir başka âyette ise şöyle buyrulmuştur:

*“Sizin yanınızdaki tükenir, Allah katında olan ise kalıcıdır...”*²⁵⁸

Hadislerde ise konu şu şekilde yer bulur:

*“Vallahi ahiretin yanında dünyanın durumu, sizden birinizin parmağını denize daldırıp çıkarması gibidir. Çıkardığında parmağının (denizden) ne çıkardığına bir baksın.”*²⁵⁹

Kısacası nefsin tezkiyesi ve insan üzerindeki tahakkümünün zayıflatılması için öncelikle dini değerlerin yerleştirilmesi gerekmektedir. İkinci olarak ise Allah’ın gösterdiği yöntem takip edilmeli ve hayatın her alanında tatbik edilmelidir. Bunun neticesinde hem dünya hayatında hem de ahiret hayatında kazançlı olunacağı unutulmamalıdır.

1.3. Put

“Tâğüt” kavramının altındaki başlıklardan biri de konumuzun giriş kısmında da belirttiğimiz ‘put’ terimidir. Nüzul sırasına göre, tâğuttan bahseden ilk âyet olan Zümer suresinin 17.ayeti,²⁶⁰ Allah Teâlâ’nın puta tapanların hak ettikleri cezayı haber verdikten sonra, ‘tağuta ibadeti terk eden ve şirkten sakınan’ kullarına vaat edilen kurtuluşu bildirmesi ile ilgilidir. Müşriklere yapılan tehdit ve şirkten sakınanlara verilen müjdeden önce ise puta tapanların nasıl bir gerekçe ile puta taptıklarını aynı surenin üçüncü ayetinden öğrenmekteyiz.

²⁵⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, IV. 248.

²⁵⁶ Â’la; 87//16-17.

²⁵⁷ Râ’d; 13/26.

²⁵⁸ Nahl; 16/96.

²⁵⁹ Muslim, *Sahih*, Kitabu’l Cenne, 2858.

²⁶⁰ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü*, s.86.

أَلَا لِلَّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَىٰ إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فِي مَا هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ كَاذِبٌ كَفَّارٌ

"İyi bilin ki, halis din yalnız Allah'ındır. Onu bırakıp da başka dostlar edinenler, "Biz onlara sadece, bizi Allah'a daha çok yaklaştırsınlar diye ibadet ediyoruz" diyorlar. Şüphesiz Allah ayrılığa düştükleri şeyler konusunda aralarında hüküm verecektir. Şüphesiz Allah yalancı ve nankör olanları doğru yola iletmez."²⁶¹

Âyette de gördüğümüz gibi Allah'ın isteği, dini yalnızca kendisine has kılmaktır. O'ndan başka ilah olmadığına şahitlik etmektir. Ayetin devamından öğreniyoruz ki, müşrikler putlara Allah'a yaklaşmak için tapıyorlardı. Onlar melek suretinde tasvir ettikleri bu heykellere tapınarak, meleklerin Allah indinde şefaathçi olmalarını umuyorlardı. İnsanların bu şekilde putlara ibadet etmeleri çok eski çağlara uzanmaktadır. Oysa Allah'ın Rasullerinin her birisi (hepsine selam olsun) insanları bundan nehyetmiş, Allah'tan başka bir ilah olmadığını ve Allah Teâlâ'nın, asla yapılan bu işten razı olmayacağını bildirmişlerdir.²⁶²

وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ

'Andolsun biz, her ümmete, "Allah'a kulluk edin, tâğûtтан kaçının" diye peygamber gönderdik."²⁶³

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا نُوحِي إِلَيْهِ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُونِ

"Senden önce gönderdiğimiz bütün peygamberlere, "Şüphesiz, benden başka hiçbir ilah yoktur. Öyleyse bana ibadet edin" diye vahyetmişizdir."²⁶⁴

1.3.1. Putperestliğin Ortaya Çıkışı

İbnü'l-Kelbî'nin putlara ilk tapma hadisesinin anlatıldığı rivayetine göre, Âdem öldüğünde, onun oğlu olan Şit'in oğulları onu, Hindistan'da, ilk indiği yerdeki mağaraya gömmüşlerdi. Şit oğulları, Âdem'in mağaradaki cesedine giderler, ona saygı duruşunda bulunurlar ve rahmet dilerlerdi. Âdem'in oğlu Kabil'in oğullarından birisi dedi ki: "Ey Kabil

²⁶¹ Zumer; 39/3.

²⁶² İbn Kesîr, *Tefsir*, IV. 49.

²⁶³ Nahl; 16/36

²⁶⁴ Enbiya; 21/25.

oğulları! Şitoğullarının bir Davâr'ı var. Onun etrafında dönüyor, ona saygı gösteriyorlar, sizin ise bir şeyiniz yok!" sonra onlara bir put yaptı, böylece o, put yapanların ilki oldu.²⁶⁵

Yine aynı rivayete göre Vadd. Suvâ', Yagûs, Yaûk ve Nasr, dindar ve iyi kişilerdi. Bunların hepsi de aynı ayda ölmüştü. Akrabaları bunların ölümüne çok üzölmüştü. Kabil oğullarından biri dedi ki: *"Ey hemşehrilerim, size onların şeklinde beş put yapayım mı? Yalnız ruhlarını veremem."* Onlar da yapmasını istemiş ve o da tıpkı onlar gibi beş put yapıp dikmişti. Bundan sonra herkes kardeşine, amcasına, yeğenine gelmiş, ona saygı gösterip, etrafında dönmüştür. Bu bir kuşak boyunca böyle sürmüştür.

Sonraki kuşak, bunlara öncekilerden çok daha fazla saygı göstermiştir. Üçüncü kuşak ise bunlara daha önce boş yere saygı gösterilmediğini düşünüp, onlar da kendilerine Allah'ın yanında şefaât etsinler diye onlara tapmaya başlamışlardır.²⁶⁶

Allah-u Teâlâ onlara Hz. İdris'i peygamber olarak göndermiştir. İdris onları doğru yola çağırmış fakat O'nu yalanlamışlardır. Sonra onlara Nuh, peygamber olarak gönderilmiş fakat O'nu da yalanlamışlar, doğru yola dönmemişlerdir.²⁶⁷

Şu bir hakikattir ki tarih boyunca putperestliğin en ilkel kabilelerde ve Roma, Yunan, Hint gibi önemli medeniyetlerde yer edindiğini de görmekteyiz. Geçimlerini avcılık ve balıkçılıkla sağlayan ilkel toplumlarda 'Yüce Tanrı' anlayışı bulunmaktadır. Gökte oturan bu yüce varlık daha aşağı derecedeki ruhları, tanrıları yönetir inancı hep var olmuştur. Putperestliğin en koyu şeklini gördüğümüz Roma'da dini kültür, hâkimiyetleri altına aldıkları toplumların kültürlerinden etkilenerak gelişmiştir. Roma'da her bir tanrı farklı işlevlerle donatılmış ve halk, tanrıların bu işlevlerinden faydalanabilmek ümidiyle onlara ta'zimde bulunmuştur. Roma kültüründe mevcut olan dini coşku imparatorluk döneminde de devam etmiş ve miladi III. yüzyıldan sonra tanrılarla özdeşleştirilen imparatorlara da ibadet edilmeye başlanmıştır.²⁶⁸

Yunanlıların her şeyi insan şeklinde görme merakı M.Ö VIII. yüzyılda tanrılarını insanlaştırmaya ve heykellerini yapmaya sevk etmiştir. Böylece içinde tanrı heykellerinin

²⁶⁵ İbnü'l-Kelbi, *Kitâbu'l Esnâm*, (Trc. Beyza- Düşüngen-Bilgin), Ankara: Ankara Okulu Yay. 2016, ss. 94-96

²⁶⁶ İbnü'l-Kelbi, age. ss. 96-97

²⁶⁷ İbnü'l-Kelbi, age. ss. 97-98

²⁶⁸ Serap Kaya, *Hz. Muhammed Döneminde Putperestlik*, (Yüksek Lisans Tezi), Fırat üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2008, ss. 4-7

bulunduğu birçok tapınak meydana getirilmiştir. Yunanlılar tanrılarını tamamen insani arzu ve ihtiraslara sahip olarak düşündükleri için, tanrılar çok basit bir şekilde hayat kazanmışlardır.

Zamanla tanrılarda insani özellikler iyice belirginleştirilmiş ve insanlar dünyasının karşısına şairlerin şekil vermesiyle bir de tanrılar dünyası oluşturulmuştur. Öyle ki aristokratlar kralın etrafında nasıl toplanıyorsa, tanrılar da baş tanrı olarak kabul edilen Zeus'un çevresinde yer almaktaydılar.

Paganizm Yunan dinlerinde önemli bir yere sahiptir. Dahası Yunan çok tanrıcılığı, birçok kültürün dini yapısının şekillenmesinde de büyük etki yapmıştır. Yunanlılar için tanrılar insan varlığının en üstün suretleridir. O yüzden tanrıların Olympus Dağı'nın tepesinde oturduklarına inanırlardı.²⁶⁹

Bunun yanında M.Ö 1600'den itibaren putperestliğin Hint dinlerinde de hâkim olduğu görülmektedir. Hintliler doğa güçlerini şahıs haline getirmiş ve bunları tanrı olarak kabul etmişlerdir. Bu dinin ana hatları meşhur 'Vedalar' kitabında şekillenmiştir. Hindular Brahma, Şiva ve Vişnu gibi önemli tanrılardan başka birçok tanrının da putlarına tazimde bulunmuşlardır. Onların dininde bütün tanrılar, ilahlaştırılmış tabiat olaylarını kapsamaktadır.²⁷⁰

1.3.2. İslam Öncesi Arap Yarımadasında Putperestlik

İslam öncesi dönemde Arabistan'da Yahudilik, Hristiyanlık, Mecusilik ve Sabîilik dinlerine mensup insanlar bulunmakla birlikte, putperestlik Arabistan'ın her bölgesinde yayılmış ve en çok mensubu olan bir inanç şeklini almıştır.

Arapların birçoğu Hz. İbrahim'in davetine uymuş ancak, zamanla Hak yoldan saparak putlara tapmaya başlamışlardır. Bu nedenle putperest olmalarına rağmen hak dinin izlerini de taşımaktaydılar.

Hz. İbrahim'in oğlu Hz. İsmail'in Mekke'de çoğalan çocukları Amâlikalılar oradan sürdürdüler. Aynı zamanda Mekke kendilerine de dar geldiği için aralarında çatışmalar çıktı ve bir kısmı yeni geçimlikler aramak üzere şehir dışına yayıldılar. Mekke'den her çıkan, ta'zim için yanında Harem taşlarından bir taş alıp götürmüştür. Durdukları yerlerde taşları dikip

²⁶⁹ Serap Kaya, age, ss.7-10

²⁷⁰ Serap Kaya, age, ss.11-12

Kâbe'yi tavaf eder gibi bu taşların etrafında dönmüşler ve zamanla bu davranış gördükleri her taşa ibadet etme halini almıştır. Hatırladıkları kadarıyla Hz. Nuh'un kavminin tapmış olduğu putları da yeniden ortaya çıkarmışlardır. Bunun yanında Hac, Umre, Tavaf, Kurban, Telbiye gibi uygulamaları da tahrif ederek sürdürmüşlerdir.²⁷¹

Araplar putlara tapınmakla birlikte kendilerinin de Allah dedikleri yüce bir tanrı anlayışına da sahiplerdi. İslam öncesi Arap şiirinde büyük bir ilah olarak Allah lafzı kullanılmıştır. Putperest kavimlerin hepsinde olduğu gibi Araplar da Allah'a çocuk isnad etmişler melek ve cinleri Tanrının kızları saymış, cinlerin hayır ve şerri meydana getirdiğine inanmışlardır. Cinlere kurban kesmiş ve böylece onlarla kan akrabası oldukları inancını pekiştirmişlerdir. Garip olan şudur ki bunların hepsini Allah'a yaklaşmak arzusuyla yapmışlardır. Araplar taptıkları putları Allah'la aynı seviyede görmedikleri için tanrı suretinde put yapmamışlardır.²⁷² Arapların en büyük putları Lat, Menat ve Uzza'dır. Kureyş kabilesi Uzza'yı, Sakif kabilesi Lat'ı, Evs ve Hazrec de Menat'ı seçmişlerdir. Bununla birlikte Arapların hepsi bu üç puta da ta'zimde bulunurlardı.

Kâbe'nin içerisinde üç yüz altmış put bulunmaktaydı. En meşhurları, Hubel, İsaf ve Naile'dir. Araplar Nuh kavminden kalma Vedd, Suâ, Yağus, Yauk ve Nesr adlı putlara da tapmışlardır. Lat, Menat ve Uzza kadar olmasa da bu putlara da belli ölçüde itibar etmişlerdir. Ayrıca Menaf, Zu'l-hülasa, Sa'd ve Zu'l-Kefeyn adındaki putlara da tapınırlardı. Bunların dışında daha birçok putu da ta'zim ederlerdi.

Her belde halkı yaşadığı yerde kendisine bir put edinmişti. Sefere çıkarken ve dönüşte evlerine gitmeden putlarını ziyaret ederlerdi. Putlarına kurban keser, bakıcılar görevlendirir, onlara hediyeler sunar ve onları tavaf ederlerdi.²⁷³

1.3.3. Hz. Peygamber Döneminde Putperestlik

Hz. Peygamber (s.a.v.) putperest bir toplumda doğmuş ve yaşamıştır. Bununla birlikte Allah Teâlâ kulu Muhammed'i cahiliye toplumunun kötülüklerinden korumuş ve nübüvete hazırlamıştır. O, putlar adına kesilmiş kurban eti yememiş ve hiçbir zaman içinde bulunduğu toplumun meşru addettiği çirkin fiillere yaklaşmamıştır. Herkes tarafından sevilen ve saygı

²⁷¹ İbnü'l-Kelbi, age, ss. 32-35

²⁷² Serap Kaya, age, ss. 47-49

²⁷³ İbnü'l-Kelbi, age, ss. 46-54,64; Serap Kaya, age, ss. 51-57

duyulan bir şahsiyet olma özelliğini korumuştur. Öyle ki, Kâbe'nin yeniden inşasından sonra Haceru'l-Esved'i yerleştirmek için hakem yapıldığında, kararına herkes razı olmuştur.²⁷⁴

Ne var ki, risaletinin üçüncü yılından sonra Allah'ın emriyle açık davete başlayınca Hz. Peygamber (s.a.v.) putperest kavminin büyük direnciyle karşılaşmıştı. İlerleyen zamanda bu direnç saldırı şeklini almıştı. Hâlbuki Mekkelilerin daha önce başka dinleri tercih eden ya da putperestlikle ilgili kötü sözler sarf eden kişilere karşı tepkileri bu derece şiddetli olmamıştı.²⁷⁵

Bunun birkaç sebebi olabilir. Öncelikle, Mekke halkı atalarından onlara kalan putperest inanç ve hayat tarzına duygusal bir şekilde bağlıydılar. Hz. Peygamber ise daha ilk andan itibaren onları bir olan Allah inancına davet etmiş ve atalarından kalan putperestliğin yanlış olduğunu söylemişti. Ayrıca Mekkelilerin bir hayat tarzı ve ekonomik düzeni bulunmaktaydı. Putlarla doldurdukları Kâbe bütün Araplar için dini ve ticari bir merkez idi. Hz. Peygamber davetine ısrarla devam etmesine rağmen müşrikler de bu davete karşı çeşitli stratejiler üretmeye başladılar. Önceleri O'na kâhin, sihirbaz, mecnun, şair gibi yakıştırmalarda bulundular. Putperest zihniyet düşmanlıkta sınır tanımamaya başlayınca bi'setin beşinci yılında erkek ve kadınlardan oluşan bir grup Müslüman Habeşistan'a hicret etmek zorunda kaldı. Hz. Peygamber'i yıldırım için müşrikler her kötülüğü yapmaya hazırды. Beni Haşim'e üç yıl sürecek acımasız bir boykot uygulamaktan çekinmediler. Aynı yıl Hz. Peygamber hem dert ortağı olan Hatice'sini ve hem de müşriklere karşı kalkan olan amcası Ebu Talib'i kaybetmişti. Hak düşmanları her devirde olduğu gibi insafsızca saldırılarına devam etmişlerdir. Artık Medine'ye hicret zamanı gelmiştir.²⁷⁶

Hz. Peygamber Medine'de ilk iş olarak bir birlik sağlayarak, devlet olma yolunda ilk adımı atmıştır. Müslümanlar bu nurlu şehirde ezilen, hor görülen bir topluluk değil, topluma önderlik eden seçkin bir cemaat olmuşlardı.

Medine'de müşrik Araplardan başka Yahudiler de bulunmaktaydı. Artık saldırı sadece putperestlerden değil Yahudi ve Hıristiyanlardan da gelmeye başlamıştı. İslam devletini tehdit eden ve davetin yayılmasına engel olmak isteyen putperestlere karşı Hz. Peygamber bizzat kendisi gazvelere katılmış ya da kumandanlar tayin ederek seriyyeler göndermiştir.²⁷⁷

²⁷⁴ Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, (trc. Salih Tuğ), İstanbul: İrfan Yayınevi 1980, I. 53,75.

²⁷⁵ Mahmud Esad, *Tarih-i Din-i İslam*, İstanbul: marifet yay.1983, s.286

²⁷⁶ Serap Kaya, age, ss. 63-64,78-80

²⁷⁷ Serap Kaya, age, s.85

Medine’de geçen mücadele dolu sekiz yıldan sonra Allah Teâlâ Mekke’nin fethini nasip etmiş ve Kâbe putlardan temizlenerek tekrar tevhid inancının merkezi olmuştur.²⁷⁸ Hicretten sadece dokuz yıl sonra Tevbe suresinin nüzulu ile putperestlik varlığını tamamen yitirmiştir. Allah’ın rasulü Muhammed (s.a.v.) artık İslam’ın zafer bayrağını Arabistan’ın her yanına dikmiştir.²⁷⁹

Bugün, anlattığımız şekliyle putperestlik mevcut olmasa da, Allah’a şirk koşan toplulukların dünyanın çeşitli bölgelerinde ve farklı şekillerde varlıklarını sürdürmekte olduklarını görüyoruz.

Örneğin Avrupa şehirlerinin göze çarpan en büyük özelliği çok sayıdaki heykelleridir. Mabetlerinde peygamber ve havarilerinin heykellerine dua ettikleri gibi, evlerinde de heykel önünde durup ibadet etmekte ve heykele karşı yalvarıp yakarmaktadırlar. Bilimin onlar için tek bilgi kaynağı olduğunu iddia etmelerine rağmen, batıl inanış ve hurafeler hayatlarının önemli bir bölümünü işgal etmektedir. Çelişki ve çarpıklık putperestliğin belirgin bir vasfıdır. Buna çok sayıda örnek bulabiliriz. Mesela, Mekkeli müşrik kendisi için en büyük ayıp saydığı kız çocuğunu Allah’a layık görebilmiştir.²⁸⁰ Buna benzer bir şekilde inanca saygıyı prensip edinmiş toplumlarda, İslam Peygamberi’ne dil uzatmayı ifade özgürlüğü addeden çelişkili bir tavır sergilenebilmektedir.

1.4. Sihirbaz

Yeryüzünde fesat yayma elbette putperestlikle sınırlı değildir. Şimdi de kısaca sihirbazları tanıtmaya çalışacağız. Şeytanın yardımı ile hakkı gizleyip, batılı insanlara güzel göstererek, batılı hak suretinde sunmaya sihir denir.²⁸¹ Tıpkı Firavun’un sihirbazlarının yaptığı gibi.²⁸² Zira onlar da Hz. Musa’nın hak davasını batıl göstermek için sihre başvurmuşlardı. Sihirbazların yaptığı her büyü şirk ve küfürle dolu olduğu için, Allah Teâlâ onlardan kendisine sığınmamızı emretmiştir.²⁸³ İbn Manzur, Ezheri’den naklen sihrin aslının, eşyanın hakikatini başka türlü göstermek olduğunu söyler. Sihirbaz batılı hak suretinde gösterdiğinde sanki hakikati değiştirmiş gibidir.²⁸⁴

²⁷⁸ İbnü’l-Kelbi, age, ss.70-71

²⁷⁹ Serap Kaya, age, s.99.

²⁸⁰ Nahl; 16/57-59

²⁸¹ el-İsfahanî, *Müfredât*, 'shr' mad. s. 400.

²⁸² Tâ-Hâ; 20/ 65-70.

²⁸³ Felâk; 113/ 1-5.

²⁸⁴ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*. 'shr' mad. IV. 402.

Yine Râzî Bakara suresinin 102. ayetinin tefsirinde sihrin çok eski zamanlarda Keldaniler tarafından uygulandığını belirterek, sekiz çeşit sihrin uzun açıklamasını maddeler halinde vermektedir. Ona göre bu kavim âlemin yıldızlar tarafından yönetildiğine inanır ve onlara tapınırlardı.²⁸⁵

Bununla beraber sihrin hakikati konusunda âlimler ihtilaf etmişlerdir. İmam Şafii'ye göre sihir vesvese ve hastalıktır. Ebu Hanife ve Mutezile bunun aldatma olduğunu, aslının ve hakikatinin bulunmadığını kabul ederler. Çoğunluğu oluşturan diğer âlimlere göre ise sihrin etki eden bir gerçekliği vardır. İmam Şevkânî bu doğrultudaki açıklamasından sonra Rasullallah (s.a.v.)'a Yahudi Lebîd b. A'sam'ın yaptığı büyüü aktarır. Öyle ki Nebi (s.a.v.) olmayan bir şeyin ona doğru geldiğini görmüştür. Sonra Allah Teâlâ ona şifa vermişti.²⁸⁶

Bu konudaki tartışmalar daha çok Bakara suresinin 102. Ayetinde düğümlenmektedir. M. Sait Şimşek tefsirinde, bu ayetin mealini şöyle verir:

*'(Yahudiler), Süleyman'ın hakimiyeti hakkında şeytanların söylediklerine uydular. Oysa Süleyman asla kafir olmadı. Ancak insanlara büyü öğreten şeytanlar kafir oldular. Babil'de Harut ve Marut adında iki meleğe bir şey indirilmemişti ki 'Biz ancak bir imtihan vasıtasıyız, sakın kafir olma' desinler ve kimseye bir şey öğretmediler ki böylece insanlar onlardan karı ile koca arasını ayıran şeyler öğrensinler. (İnsanlara büyü öğreten o şeytanlar/cinler de) Allah'ın izni olmadıkça bununla kimseye zarar verecek değillerdi. İnsanlar o şeytanlardan kendilerine zarar veren ve faydası olmayan şeyler öğreniyorlar. Oysa kesin olarak biliyorlardı ki o sihri satın alan kimsenin, ahirette hiçbir payı yoktur. Karşılığında kendilerini sattıkları şey ne kötüdür! Keşke bunu bilmiş olsalardı.'*²⁸⁷

Âyetin metni ise şöyledir:

وَاتَّبَعُوا مَا تَتْلُوا الشَّيَاطِينُ عَلَىٰ مُلْكِ سُلَيْمَانَ وَمَا كَفَرَ سُلَيْمَانُ وَلَكِنَّ الشَّيَاطِينَ كَفَرُوا يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السِّحْرَ وَمَا أُنزِلَ عَلَىٰ الْمَلَائِكَةِ بِبَابِلَ هَارُوتَ وَمَارُوتَ وَمَا يُعَلِّمَانِ مِنْ أَحَدٍ حَتَّىٰ يَقُولَا إِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا تَكْفُرْ فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهِ بَيْنَ الْمَرْءِ وَزَوْجِهِ وَمَا هُمْ بِضَارِّينَ بِهِ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَيَتَعَلَّمُونَ مَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَلَقَدْ عَلِمُوا لَمَنِ اشْتَرَاهُ مَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلَقٍ وَلَبِئْسَ مَا شَرَوْا بِهِ أَنفُسَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ

²⁸⁵ Râzî, *et-Tefsiru'l-Kebir*, I. 200-208.

²⁸⁶ Şevkanî, *Fethu'l Kadir*, I. 153.

²⁸⁷ M. Sait Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, İstanbul: Beyan Yayınları 2012, I. 127.

Âyetin anlamına dair farklı görüşler 'وَمَا أَنْزَلُ' deki 'مَا' nin durumuyla ilgilidir. Sihrin bir gerçekliğinin olmadığını ileri sürenlere göre 'مَا' nafiye edatıdır.²⁸⁸ Müfessirlerin çoğuna göre ise ism-i mevsul'dur.

Medine Yahudileri insanlara Harut ve Marut adında iki meleğin Hz. Süleyman zamanında karı kocanın arasını açacak büyü öğrettiklerini, Hz. Süleyman'ın da gücünü büyüden aldığını anlatıyorlardı. Ayette geçen 'مَا' yı nafiye edatı olarak kabul ettiğimizde ayet bu kıssayı reddetmiş olmaktadır. Buna göre Harut ve Marut sihir ile uğraşmamıştır ve Hz. Süleyman'ın sihir ile hiçbir ilgisi yoktur.²⁸⁹

Sihrin bir hakikati olup olmadığına dair tartışmalarda, ileri sürülen görüşlerin hangisi isabetli olursa olsun sihrin insanlar üzerindeki etkisi, algılanışı ve sihirbazların bu iddiaları öne sürmeleri bir gerçektir ve bizim konumuzu ilgilendiren yönüde budur. Bu açıdan baktığımızda sihir genel olarak iki çeşittir:

1) Hile, el çabukluğu ve göz yanıltmaya dayanır. Sihirbaz etkisi altına aldığı kişiye gerçeği olmayan bir şeyi hayal ettirir, var olanı başka türlü gösterir. Firavun'un sihirbazları Hz. Musa'nın karşısında bunu yapmışlardır:

*Mûsâ: "Yok, (önce) siz atın" dedi. Bir de ne görsün, onların ipleri ve değnekleri yaptıkları sihirden dolayı kendisine hızla sürünür gibi görünüyor.*²⁹⁰

2) İnsanlara zarar veren gerçek sihir. Bu sihir efsunlamaya, düğümlere üfleme ve bazı dualar okumaya dayanır. Bununla kalpler ve vücut etki altında kalır, hastalık ve hatta ölümle sonuçlanır. Şu ayette haber verildiği gibi eşlerin arasını açar.

*"... Böylece (insanlar) onlardan kişi ile karısını birbirinden ayıracakları sihri öğreniyorlardı..."*²⁹¹

Allah Teâlâ bize, düğümlere üfürerek yapılan büyüünün şerrinden kendisine sığınmamızı öğretmiştir.

*"... düğümlere üfleyenlerin kötülüğünden..."*²⁹²

²⁸⁸ Kurtubî, *Ahkamü'l-Kur'an*, II. 282; Kurtubî sihrin hakikatini kabul etmekle birlikte 'وَمَا أَنْزَلُ عَلَى الْمَلَكَيْنِ' deki 'مَا' yı nefy kabul eder.

²⁸⁹ Mustafa Tuncer, *Kur'an'da Cin ve Şeytan*, (Doktora Tezi), s.109; M. Sait Şimşek, age. I. 128-132.

²⁹⁰ Tâhâ; 20/66.

²⁹¹ Bakara; 2/102.

Sihirbaz eşyaya etki edebileceğini, dilediğine zarar verebileceğini, dilediğinden ise zararı kaldırabileceğini iddia ederek hakkı çiğnemiştir. Bu iddialar bir çeşit ilahlık taslamaktır. İnsanlardan birçoğu da bunu kabul ederek sihirbazlardan korkarlar ve onların istedikleri şeyleri yapabileceklerine inanırlar. Bundan dolayı sihirbaz tâğuttur, kâfirdir.²⁹³

Kur'an-ı Kerim'de sihir yapanlar ve öğrenenler küfürle vasıflandırılmıştır. İlgili ayetin çoğunluğun görüşüne göre meali şu şekildedir:

“Süleyman'ın hükümranlığı hakkında şeytanların (ve şeytan tıynetli insanların) uydurdukları yalanların ardına düştüler. Oysa Süleyman (büyü yaparak) küfre girmedi. Fakat şeytanlar, insanlara sihri ve (özellikle de) Babil'deki Hârût ve Mârût adlı iki meleğe ilham edilen (sihr)i öğretmek suretiyle küfre girdiler. Halbuki o iki melek, "Biz ancak imtihan için gönderilmiş birer meleğiz. (Sihri caiz görüp de) sakın küfre girme" demedikçe, kimseye (sihir) öğretmiyorlardı. Böylece (insanlar) onlardan kişi ile karısını birbirinden ayıracakları sihri öğreniyorlardı. Halbuki onlar, Allah'ın izni olmadıkça o sihirle hiç kimseye zarar veremezlerdi. (Onlar böyle yaparak) kendilerine zarar veren, fayda getirmeyen şeyleri öğreniyorlardı. Andolsun, onu satın alanın ahirette bir nasibi olmadığını biliyorlardı. Kendilerini karşılığında sattıkları şey ne kötüdür! Keşke bilselerdi.”²⁹⁴

İmam Kurtubî ‘Süleyman kâfir olmamıştı’ şeklindeki ifadenin tefsirinde Allah Teâlâ’nın Hz. Süleyman’ı küfürden berî kıldığını belirtir. Oysa âyette onu küfre nispet eden bir kimseden bahsedilmemiştir. Fakat Yahudiler Hz. Süleyman’ı sihir yapmakla itham etmişlerdi. Sihir yapmak küfür olduğu için, Allah Teâlâ onun sihir yaparak küfre girmediğini belirtmiştir. Ayetin devamında şöyle buyurulmuştur: ‘Fakat şeytanlar kâfir olmuşlardı.’ İşte böylece kâfir olan kimselerin insanlara sihri öğreten şeytanlar olduğu sabit olmuştur.²⁹⁵

İmam Kurtubî şöyle devam etmektedir:

‘...İmam Malik’e göre; küfür sözleri kullanarak sihir yapan bir Müslüman kâfir olur ve tevbeye çağırılmadan öldürülür. Tevbe etse bile tevbesi kabul edilmez. Bu zındık ve zina yapan kişi gibidir. Allah Teâlâ şu kavliyle sihri küfür olarak isimlendirmiştir: ‘Biz, (Allah

²⁹² Felak; 113/ 4.

²⁹³ Ziyaeddin El-Kudsi, *Tağutu Reddetmek Tevhidin Gereğidir*, (trc.İsmail Yıldırım) İstanbul: Hak Yayınları, s.181.

²⁹⁴ Bakara; 2/ 102.

²⁹⁵ Kurtubî, *Ahkamu ’l-Kur’an*, II. 271.

katından) bir imtihanız, sakın (sihir yaparak) kâfir olmayın' demedikçe (sihirden) hiçbir şey öğretmezlerdi.' Ahmet İbn Hanbel, Ebu Sevr, İshak, Şafii ve Ebu Hanife bu görüştedirler.²⁹⁶

Bir önceki âyette Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَلَمَّا جَاءَهُمْ رَسُولٌ مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَهُمْ نَبَذَ فَرِيقٌ مِّنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ كِتَابَ اللَّهِ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ كَأَنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ

"Onlara, Allah katından ellerinde bulunan Kitabı (Tevrat'ı) doğrulayıcı bir peygamber gelince, kendilerine kitap verilenlerden bir kısmı, sanki bilmiyorlarmış gibi Allah'ın Kitabı'nı (Tevrat'ı) arkalarına attılar."²⁹⁷

Süddî şöyle demiştir: 'Tevrat'ı attılar, Asıf'ın kitabıyla Harut ve Marut'un büyüsünü aldılar.'²⁹⁸

Sonuç olarak sihri öğrenen kendisine fayda vereni değil, zarar vereni öğrenmiş olur. Allah Teala şöyle buyurmuştur:

"Onlar kendilerine yarar vereni değil zarar vereni öğreniyorlardı.' Bu zarar dünyada da ahirette de başlarına gelecektir. Andolsun, onu satın alanın ahirette bir nasibi olmadığını biliyorlardı. Kendilerini karşılığında sattıkları şey ne kötüdür! Keşke bilselerdi."²⁹⁹

Görüldüğü gibi sihirbazlar yeryüzünde fesat yaymada, azgınlık çıkarmada insanların arasını bozmada ve yine insanların ruhlarını tahakkümleri altına almada birer tâğüt özelliği taşırlar.

İsfahani'nin, konuya başlarken verdiğimiz tarifine göre, hakkı gizleyip, batılı insanlara güzel göstererek, batılı hak suretinde sunmaya sihir denir. Bu tarif açısından bakılınca propagandanın insanlar üzerindeki etkisi ve hedef kitlelerde meydana getirdiği yönlendirme kabiliyetinde sihre benzeyen bir yön bulunmaktadır. Bundan dolayı kısaca bu konuya da değinmek isabetli olacaktır.

²⁹⁶ Kurtubî, *Ahkamu'l-Kur'an*, I. 278,280.

²⁹⁷ Bakara; 2/101.

²⁹⁸ Kurtubî, *Ahkamu'l-Kur'an*, II. 268.

²⁹⁹ Bakara; 2/102.

1.4.1. Propaganda

Propaganda, bir fikri, bir inancı yaymak, bir kişi veya kuruluşu benimsetmek için çeşitli vâsıtalarla yapılan faaliyete denir.³⁰⁰ Bu faaliyet tarafsız bilgi sağlama yerine tahakkümü elinde bulunduranı meşrulaştırmaya yönelik bir amaç için de kullanılabilir. Bu sebeple gücünü ve etkisini küçümsemek gerekir. İmam Kurtubî, İmam Malik'ten insanda sihir etkisi yapan, kelama dair bir hadis nakleder. Dikkatimizi çeken bu hadise göre, batıl öyle bir tasvir edilir ki, bunu duyan batılı hak sanır.³⁰¹ İnsan gördüğü şeylerde aldandığı gibi, duyduğu sözlerle de aldanabilir ve etkisi altında kalabilir. Propaganda araçları ise göz ve kulağa birlikte hitap etmektedir. Bir nebi bile Allah'ın yardımını olmazsa göz boyamacılığın etkisinde kalabiliyorsa, propagandanın insan üzerindeki etkisini iyi hesap etmek gerekir. Hz. Musa'nın, Firavun'un sihirbazlarıyla olan kıssası bunu anlatmaktadır.

قَالُوا يَا مُوسَىٰ إِنَّمَا أَنْتَ تُلْقِي وَآمَّا أَنْ تَكُونَ أَوَّلَ مَنْ أَلْقَىٰ

"Sihirbazlar: "Ey Mûsâ! Ya önce atmayı tercih edersin, ya da ilk atan biz oluruz" dediler."³⁰²

قَالَ بَلْ أَلْقُوا فَإِذَا جِبَالُهُمْ وَعَصِيُّهُمْ يُخَيَّلُ إِلَيْهِ مِنْ سِحْرِهِمْ أَنَّهَا تَسْعَىٰ

"Mûsâ: "Yok, (önce) siz atın" dedi. Bir de ne görsün, onların ipleri ve değnekleri yaptıkları sihirden dolayı kendisine hızla sürünür gibi görünüyor."³⁰³

فَأَوْجَسَ فِي نَفْسِهِ خِيفَةً مُوسَىٰ

"Bunun üzerine Mûsâ içinde bir korku hissetti."³⁰⁴

فَلَمَّا لَا تَخَفُ إِنَّكَ أَنْتَ الْأَعْلَىٰ

"Şöyle dedik: "Korkma (ey Mûsâ!). Çünkü, sensin en üstün olan."³⁰⁵

وَأَلْقَىٰ مَا فِي يَمِينِكَ تَلْفَافًا صَنِعُوا إِنَّمَا صَنَعُوا كَيْدُ سَاجِرٍ وَلَا يَفْلَحُ السَّاجِرُ حَيْثُ أَتَىٰ

³⁰⁰ D. Mehmet Doğan, 'Propaganda' mad. Büyük Türkçe Sözlük, İstanbul: Beyan yay.1989 (6. Baskı), s. 920

³⁰¹ Kurtubî, *Ahkamu'l-Kur'an*, II. 274.

³⁰² Tâ-hâ; 20/65.

³⁰³ Tâ-hâ; 20/66.

³⁰⁴ Tâ-hâ; 20/ 67.

³⁰⁵ Tâ-hâ; 20/ 68.

"Sağ elindeki (değneğini) at ki, onların yaptıklarını yutsun. Şüphesiz yaptıkları bir sihirbaz hilesidir. Sihirbaz ise nereye varsa kurtuluşa eremez."³⁰⁶

فَأَلْقَى السَّحْرَةَ سُجَّدًا قَالُوا آمَنَّا بِرَبِّ هَارُونَ وَمُوسَى

"(Mûsâ'nın değneği, sihirbazların ipleriyle değneklerini yutunca) sihirbazlar hemen secdeye kapandılar ve, "Hârûn ve Mûsâ'nın Rabbine inandık" dediler."³⁰⁷

Firavun, hakkı görüp iman eden sihirbazları şu şekilde tehdit ediyordu: "Şimdi andolsun sizin ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim ve mutlaka sizi hurma dallarına asacağım..."³⁰⁸

İletişim teknolojisinin baş döndürücü gelişimi, bugün artık göze ve kulağa en kesin bir biçimde etki ederek, insanoğlunu Hz. Musa'nın bile korku duyduğu Firavun'un sihirbazlarından da maharetli bir şekilde büyüleyebilmektedir. Hak ve hakikatin ölçüsünü güçlü propaganda araçları belirlemekte, insanlar gerçekte doğru olanı yanlış olarak algılayabilmektedir. Gerçeği görüp karşı koymaya kalkanlar ise şiddetli bir şekilde cezalandırılabilirler.

Hz. Musa içinde korku hissedince Allah Teâlâ ona 'Korkma (ey Mûsâ!). Çünkü, sensin en üstün olan' şeklinde buyurmuştu. Daha üstün olması hakkın yanında olmasındandır. Onlar ise batılın yanındadırlar. Sihirbazların kalbine iman nuru dolup gönülleri Allah'a bağlanınca Firavun'un tehditlerine şöyle cevap verirler: "Bize gelen apaçık delillere ve bizi yaratana seni asla tercih etmeyeceğiz. Artık sen vereceğin hüküm ver. Sen ancak bu dünya hayatında hüküm verirsin."³⁰⁹

Dünya nimetleri uğruna Firavun'a hizmet ederken yaptıkları hatalardan tevbe edip Allah'a sığındılar. "Şüphesiz ki biz; günahlarımızı ve bize zorla yaptırdığın sihri affetmesi için, Rabbimize inandık. Allah'ın vereceği mükafat daha hayırlı ve daha kalıcıdır."³¹⁰

Sonuç olarak Firavun'un, azgınlığına katkı sağlayan sihirbazları bu denli şiddetli cezaya tabi tutması aslında sihirbazların birer propaganda aracı olarak ne kadar etkili olduklarını gösterir. Hakk'ın üstün gelmesinin birinci şartı kalplerin imanla dolu olmasıdır. Zalimin

³⁰⁶ Tâ-hâ; 20/ 69.

³⁰⁷ Tâ-hâ; 20/ 70.

³⁰⁸ Tâ-hâ; 20/ 71.

³⁰⁹ Tâ-hâ; 20/ 72.

³¹⁰ Tâ-hâ; 20/ 73

zulmünün önündeki en büyük engelde bu iman dolu kalplerdir. Böylece zor anlarda Allah'ın yardımı gelir ve her şey tersine dönerek batıl mağlup olur. Tâğüt'un otoritesini pekiştirmesinde büyük rol oynayan propaganda, işte bu iman dolu kalplerle etkisiz hale getirilebilir.

1.5. Kâhin

Bir diğer 'Tağüt' örneğimiz, tarih boyunca toplumdaki etkisi büyük bir şekilde hissedilen kâhindir. Kâhin gaybtan haber verdiğini ve gizli şeyleri bildiğini iddia eden kişidir.³¹¹ Kehanetin mucize, keramet, ilham gibi konularla karıştırılma ihtimalinden ötürü, gayb ve gaybten haber verme konusunun ne anlam ifade ettiğinin anlaşılması gerekmektedir.

Gayb, غاب fiilinin mastarıdır. Gözden ve duylardan gizli olan, bilinmeyen demektir.³¹² Bu sebeple insana gizli olan her şey bu kelimeyle ifade edilir. İstilahta genellikle görünmeyen aşkın âlem, fizik ötesi, ilahi âlem ve o âlemdeki varlıklar kastedilir.

Gayb başlıca şu şekillerde değerlendirilmektedir:

a) Sadece Allah'ın bilgisi dahilinde bulunan melek, cin ve rasuller dahil hiç kimseye bilgi verilmeyen alandır.

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبُرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٍ فِي ظُلْمَاتٍ
الْأَرْضِ وَلَا رَطْبٍ وَلَا يَابِسٍ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ

*"Gaybın anahtarları yalnızca O'nun katındadır. Onları ancak O bilir. Karada ve denizde olanı da bilir. Hiçbir yaprak düşmez ki onu bilmesin. Yerin karanlıklarında da hiçbir tane, hiçbir yaş, hiçbir kuru şey yoktur ki apaçık bir kitapta (Allah'ın bilgisi dahilinde, Levh-i Mahfuz'da) olmasın."*³¹³

Allah Teâlâ'nın Kur'an-ı Kerim'de sadece ismini ve varlığını bildirdiği fakat mahiyetini açıklamadığı bazı gaybî gerçekler vardır. Allah'ın zatı, sıfatları, kıyametin kopma zamanı gibi

³¹¹ İbn Manzur, *Lisânu'l Arab*, 'khn' mad. XIV. 445.

³¹² el-İsfahânî, *Müfredât*, 'ğyb' mad. s. 616.

³¹³ En'âm; 6/ 59.

konular bu alana aittir. Bunlar hakkında yorum yapmak tahminden başka bir şey değildir ve yanlış bir davranıştır.³¹⁴

b) Allah Teâlâ'nın vahiy yolu ile sadece rasullerine bildirdiği alan.

*"O gaybı bilendir. Hiç kimseye gaybını bildirmez". "Ancak, (bildirmeyi) dilediği peygamber bunun dışındadır."*³¹⁵

Görüldüğü gibi Allah Teâlâ bildirmediği rasuller dahi gaybı bilemez.

c) Rüya veya ilham yolu ile gayb.

Rüya görmek insanın doğal bir özelliğidir ve bu özellik bütün insanlar için geçerlidir. Birçok insanın rüyada gördüğü şeylerin uyanırken aynen gerçekleştiği bir vakıadır.

Rüyanın hakikati ruhun kendi âleminde olayların suretini bir anlık görmesidir. Uyku sebebiyle ruh cismani yapısından soyutlanarak ruhani âleme geçer. Bu bir anlık geçişle olayların suretini görmek mümkün olur. Ruh geleceğe ait bu resmi alarak beşerî özelliklerine geri döner. Rüyada görülen olaylar karışık, zayıf ve yeteri derecede açık değilse yorumlanmaya ihtiyaç vardır. Ancak yeteri kadar açıksa yoruma gerek kalmaz.³¹⁶

Rüyaların yorumlanması çok eski çağlara dayanır. Eski Mısırlılar, Asurlular ve Yunanlarda rüya yorumu yapmak kahin ve büyücülerin en önemli görevlerindendi. Bu konudaki ilk metinler milattan önce 5000'li yıllarda Asurlular tarafından yazılmıştır. Aynı şekilde milattan önce 2000'li yıllarda Mısır'da yazılmış bir metin günümüze kadar ulaşmıştır. Yine milattan önce 1500-1000 yıllarında Hindistan'da yazılmış Vedalarda rüyalara ait listeler bulunmaktadır. Eski Yunan'da ruhun, rüyada vücudu terk edip tanrıları ziyarete gittiğine inanılırdı. Eski Türklerde de rüyanın önemli bir yeri vardır. Uygur Türeyiş efsanesinde hanlar gördükleri rüyaları doğrultusunda hareket etmişlerdir. Cahiliye Araplarında da kahinlerin rüya yorumu yapması önemli görevleri arasındadır.

Tevrat'ta Hz. Yusuf'un rüyasından bahsedilir. Talmut'ta da rüyalarla ilgili bir bölüm bulunmaktadır. İncil'de ise rüya anlamına gelen on iki ayrı kelime yer almaktadır.³¹⁷

³¹⁴ Mustafa Tuncer, age, s.87

³¹⁵ Cin; 72/26-27

³¹⁶ Muhammed İbn. Haldun, *Mukaddime*, (Trc.Halil Kendir), İstanbul: Yeni Şafak 2004, I. 139

³¹⁷ İlyas Çelebi, 'Rüya' mad. DİA, XXXV, İstanbul 2008, s. 306.

Kur'an-ı Kerim'de Rasulullah (s.a.v)'ın gördüğü bir rüyanın gerçekleştiği bildirilmiştir.³¹⁸ Ayrıca Hz. İbrahim,³¹⁹ Yusuf ve Mısır hükümdarının³²⁰ gördüğü rüyalardan bahsedilmiştir.

Rasulullah (s.a.v)'a vahyin ilk gelişi rüya şeklindedir. Bu durum altı ay devam etti. Sonraki yıllarda da Hz. Peygamber rüyaya önem vermiştir.³²¹ Hudeybiye barışı ile sonuçlanan sefere bir rüyası üzerine umre niyetiyle çıkmıştır. Umre yapamadan geri dönmüş ve sonraki yıl umre yapılarak, Resulullah (s.a.v)'ın rüyası gerçekleşmiştir.³²²

Rüyanın hakikatini böylece tanımladıktan sonra, insanın uykudayken ğaybı idrak etmekte olduğunu da görmüş olduk. Uykuda gerçekleşen bir olayın başka hallerde de gerçekleşmesi imkan dahilindedir. Allah Teâlâ rüya veya ilham yoluyla salih kullarına ğaybı bildirebilir. Nitekim, Hz. Ömer (r.anh) ile ilgili, kaynaklarda şöyle bir olay nakledilir:

“Ömer radiyallahu anh, hilafeti zamanında Sariye radiyallahu anh'yi İslam ordusunun başında bir savaşa göndermişti. Kafirlerle savaş yapılan yer bir dağın eteğiydi. Savaş esnasında Müslümanlar biraz güçsüz kalmışlardı. Kafirler dağın arkasından gelip Müslümanları haberleri olmadan kuşatmak ve ani bir baskın yapmak istediler. Bu sırada Ömer radiyallahu anh, Medine'de Cuma günü minberde hutbe okuyordu. Allah Teâlâ Ömer radiyallahu anh'e savaş meydanını gösterdi. Ömer radiyallahu anh Müslümanların arkadan baskına uğrayacaklarını görünce:

*'Ey Sariye! Dağa, dağa!' diye seslendi. Allah Teala, Ömer radiyallahu anh'in sesini Sariye'ye işittirdi. Bunun üzerine Sariye hemen tedbir alıp düşmanın baskınını önledi. Taarruza geçerek düşmanı bozguna uğrattı.'*³²³

Bu olaydan Hz. Ömer (r.anh)'in Allah'ın izni ile ğayb olan bir şeyi bildirdiğini anlıyoruz.

Mutasavvıflara dair buna benzer birçok olay anlatılır. Bununla birlikte tasavvuf ehli özel durumlar dışında, harikulade işleri gizlemeyi tercih ederler.³²⁴ Mutasavvıfların ğaybla

³¹⁸ El-Feth; 48/27

³¹⁹ Es-Saffat; 37/102,105

³²⁰ Yusuf; 12/4-5

³²¹ Mahmut Esad, *Tarih-i Din-i İslam*, İstanbul: Marifet Yayınları, 1983, s. 406

³²² Taberi, *Câmiu'l-Beyân*, XXVI. 123

³²³ El-Kudsi, age, s.187; naklen, İbn. Esir, *El-Kamil Fi't-Tarih*, İbn. Hacer, *El-İsabe*

³²⁴ Abdul Kerim Kuşeyri, *Risale*, (Trc.Dilaver Selvi), İstanbul: Semerkand, 2013, s. 642

ilgili şeyleri bilmeleri ‘keşf’ ve ‘feraset’, adet dışı olarak olaylar üzerinde tasarrufta bulunmaları ise ‘keramet’ olarak isimlendirilir. Kerametın, mucize ile karıştırılmaması için bunu inkar edenler de olmuştur.³²⁵

Vâsıtî demiştir ki: ‘*Feraset, kalplerde parlayan ilahi nurlardır. Kalplerde yerleşen bir marifettir ki, onunla gayba ait sırlar, bir kalpten diğerine taşınır. Feraset sahibi eşyayı Hak Teâlâ'nın gösterdiği gibi görür ve halkın gönlündeki gizli sırları söyler.*’³²⁶

Bir hususa dikkat etmek gerekiyor. Salih zatların rüya veya ilham yoluyla elde ettikleri bilgi nebilere gelen vahyin korunduğu gibi bir bilgi değildir. Allah Teâlâ bütün nebilere dokunan şeytanî süpheleri iptal, ayetlerini tahkim ettiğini bildirmiştir.

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ إِلَّا إِذَا تَمَنَّى أَلْقَى الشَّيْطَانُ فِي أُمْنِيَّتِهِ فَيَنْسَخُ اللَّهُ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ ثُمَّ يُحْكِمُ اللَّهُ
أَيَاتِهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

"Senden önce hiçbir resül ve nebi göndermedik ki, bir şey temenni ettiği zaman, şeytan onun bu temennisine dair vesvese vermiş olmasın. Ama Allah şeytanın vesvesesini giderir. Sonra Allah âyetlerini sağlamlaştırır. Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."³²⁷

Bu anlatılanlardan ayrı olarak asıl konumuz olan kâhinler, genel olarak gelecekte haber veren, gizli şeyleri bildiğini iddia eden kişilerdir.³²⁸ El- İsfahani, kâhin zanda bulunarak geçmişte gizli kalmış olayları haber veren, arraf ise aynı şekilde gelecekte haber veren kişidir, der. Onun görüşüne göre bu ikisi de zanna dayanırlar. O yüzden de bazen hata ederler bazen de isabet ettirirler.³²⁹

İslam öncesi dönemde Araplarda kehanet çok yaygındı ve kâhinlerin cinlerle irtibatta olduğuna inanılırdı. Bu cinlerin göğe çıkıp melekleri dinlediği ve oradan aldıkları bilgiyi kâhinlere ilettiği kabul edilirdi. Kâhinlerin toplum içerisinde çok önemli bir yeri vardı.³³⁰ İnsanlar olaylar hakkında bilgi almak için kâhinlerden yardım ister ve anlaşmazlıklarda onlara başvururlardı. Cahiliye Araplarının en meşhur kâhinleri Şakk ve Suteyh isimli şahıslardı.³³¹

³²⁵ İbn. Haldun, *Mukaddime*, I.146

³²⁶ Kuşeyri, *Risale*, s.449

³²⁷ Hac; 22/ 52.

³²⁸ İbn Manzur, *Lisânu 'l-Arab*, XIII. 445

³²⁹ El- İsfahani, *Müfredat*, s. 728

³³⁰ İlyas Çelebi, 'Kahin' mad. DİA, XXIV, İstanbul 2001, s. 171-172.

³³¹ İbn Haldun, *Mukaddime*, I.144.

Öyle ki bu iki kâhin, Hz. Peygamberin zuhurundan önce onun geleceğini haber vermişlerdi. Hatta Kisra, Rasulullah (s.a.v.) ile ilgili haberleri anlamak için onlara başvurmuştu.³³²

Rasulullah (s.a.v.) tebliğe başlayınca Araplar ona da kâhin dediler. Ancak Allah Teâlâ onu bundan tenzih etmiştir. Bununla ilgili iki ayet vardır.

فَذَكَّرْ فَمَا أَنْتَ بِنِعْمَتِ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ وَلَا مَجْنُونٍ

"(Ey Muhammed!) O halde, sen öğüt ver. Rabbinin nimeti sayesinde, sen ne bir kâhinsin, ne de bir deli."³³³

وَلَا يَقُولُ كَاهِنٌ قَلِيلًا مَا تَذَكَّرُونَ

"Bir kâhinin sözü de değildir. Ne de az düşünüyorsunuz!"³³⁴

Tûr suresinde Rasullah'ın cinlerden haber alan bir kâhin olmadığı, Hakkâ suresinde ise Kur'an'ı Kerim'in kâhin sözü olmadığı belirtilmiştir.³³⁵

İbn Kesir Tûr suresinin 29. ayetinin tefsirinde, kâhinin cinler aracılığıyla gökten haber alan kişi olduğunu söyler. Kur'an-ı Kerim cinlerin önceleri semada meleklerin konuşmalarına kulak verdikleri, ancak nübüvvetle birlikte semanın bekçilerle dolduğunu, cinlerin oturdukları yerden sert bir şekilde kovulduğunu haber vermektedir. Bunun için cinler şöyle dedi:

وَأَنَا لَمَسْنَا السَّمَاءَ فَوَجَدْنَاهَا مَلِيئَةً حَرَسًا شَدِيدًا وَشُهَبًا

وَأَنَا كُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا مَقَاعِدَ لِلسَّمْعِ فَمَنْ يَسْتَمِعِ الْآنَ يَجِدْ لَهُ شِهَابًا رَصَدًا

وَأَنَا لَا نَدْرِي أَشَرٌّ أُرِيدُ بِمَنْ فِي الْأَرْضِ أَمْ أَرَادَ بِهِمْ رَبُّهُمْ رَشَدًا

(8) "Kuşkusuz biz göğe ulaşmak istedik, fakat onu çetin bekçilerle ve yakıcı ışıklarla dolu bulduk.

(9) Halbuki biz, (daha önce) göğün bazı yerlerinde gayb haberlerini dinlemek için otururduk. Fakat şimdi her kim dinlemeye kalkacak olursa, kendini gözetleyen yakıcı bir ışık bulur.

³³² Râzî, *Tefsiru'l Kebir*, XI.151.

³³³ Tûr; 52/ 29.

³³⁴ Hâkka; 69/ 42.

³³⁵ İbn Kesir, *Tefsir*, IV. 261,445.

(10) *Hakikaten biz bilmiyoruz, yeryüzündekilere kötülük mü istendi, yoksa Rableri onlara bir hayır mı diledi?*³³⁶

Nübüvvetten sonra cinlerin semadan haber aşırımları konusunda farklı görüşler vardır. Şimşek, Hicr (15) 17-18. ayetlerin tefsirinde şöyle demektedir:

*"Şeytanlar yeryüzünde yaşarlar. Gökler onlara yasaklanmıştır. Bu sebeple yukardan gelen vahye herhangi bir şey karıştıramaz ve göklerde yeryüzüyle ilgili kararlar meleklerle verilirken bilgi hırsızlığı yapamazlar. Şayet şeytanlar arasında gökteki bilgileri çalma gibi girişimde bulunanları olursa bu bilgiye ulaşmadan taşlanarak kovulurlar. Bu sebeple kâhin ve müneccimlerin, cinler yahut şeytanlar kanalıyla aldıklarını iddia ettikleri bilgiler tamamen asılsızdır."*³³⁷

İbn Haldun bu olayın nübüvvetten sonra devam etmediğini iddia eden görüşe filozofları da dahil ederek karşı çıkar ve bunun için başlıca iki gerekçe öne sürer. Ona göre kâhinler ğayba ait bilgilere şeytanlar aracılığıyla ulaştıkları gibi kendi yeteneklerini kullanarak da ulaşabilirler. Ayrıca şeytanlar yalnızca peygamberler gönderilmesiyle ilgili haberlerden men edilmişlerdir. İkinci olarak bu engelleme sadece vahyin geldiği dönemde olabilir. Tıpkı güneşin doğuşuyla yıldızların kaybolması gibi, ğaybtan haber alanlar da nübüvvet nûru ile silinmişlerdir. Belki sonra tekrar eski hallerine dönmüş olabilirler. Bununla birlikte İbn Haldun'a göre kâhin, ğaybî algılaması eksik, kaynağı şeytan ve kendisinin hırslı olmasının yanında soru soranlara yıldızlı sözler söyleme arzusu da eklenince zan ve tahminlere başvurmak durumunda kalır.³³⁸

Bu farklı görüşlerden anlaşıldığına göre, kâhinin sözleri yalan, evham ve zandan hali değildir. Nitekim Hz. Aişe (r.anh)'dan şu rivayet nakledilir:

*'Bazı insanlar Rasulullah (s.a.v.)'a kâhinler hakkında sordular. 'Bunun bir değeri yok' dedi. Onlar da, bazen bir şey anlatıyorlar ve bu gerçek çıkıyor, dediler. Rasulallah (s.a.v.) 'O doğru sözü cinden alır, üzerine yüz yalan ekleyerek dostlarına iletir.' buyurdu.*³³⁹

Açıkça anlaşılıyor ki kâhinin sözlerinin neredeyse tamamı yalandan ibarettir.

³³⁶ Cin; 72/8-10.

³³⁷ Şimşek, *Hayat Kaynağı*, III. 118.

³³⁸ İbn Haldun, *Mukaddime*, I. 136-138.

³³⁹ Buhari, *Sahih*, Kitabu't-Tıb, 46; Kitabu't-Tevhid, 57.

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

هَلْ أَتَبُّكُمْ عَلَىٰ مَنْ نَزَّلَ الشَّيَاطِينَ تَنَزَّلُ عَلَىٰ كُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ يُلْقُونَ السَّمْعَ وَأَكْتَرُ هُمْ كَاذِبُونَ

“Şeytanların kime ineceğini size haber vereyim mi? Onlar, her günahkâr yalancıya inerler. Bunlar da şeytanlara kulak verirler. Onların çoğu ise yalancıdır”³⁴⁰

Âyeti Kerime bize, kâhinlerin yalancı fasıklar olduğunu haber vererek aynı zamanda onlara haber getiren cinler de yalancı ve fasıktır buyurmaktadır.³⁴¹ Bu facir yalancılara başvuran ve onları tasdik edenin kâfir olduğunu Rasulallah (s.a.v.) haber vermiştir.³⁴²

Allah Teâlâyâ ait olan gayb bilgisi insanlara Allah’ın Rasulleri tarafından iletilir. Gaybtan haber verdiğini iddia eden kâhin haddini aşır, ilahlığa yeltendiği için tâğuttur. Onu tasdik eden de tâğutun kulu olmuştur.

"De ki: "Göktekiler ve yerdekiler gaybı bilemezler, ancak Allah bilir."³⁴³

2. Kur'an'ın Toplumda Karşılık Bulan Tağut Örnekleri

2.1. Siyasi Tağut: Firavun ve Nemrut

2.1.1. Firavun

Kur'an-ı Kerim’de bahsi geçen tâğutların en azılı örneği Firavun’dur. Bir yandan kendi içgüdülerine ve şehvetlerine kulluk yaparken diğer yandan da onu ilahlaştırıp itaat eden insanlar bulunmuştur. Firavun şöyle demişti:

"Ben, sizin en yüce Rabbinizim!"³⁴⁴

Başka bir âyette de şöyle dediği haber verilmiştir:

"Sizin benden başka bir ilahınız olduğunu bilmiyorum".³⁴⁵

³⁴⁰ Şuara; 26/221-223.

³⁴¹ İbn Kesir, *Tefsir*, III. 365.

³⁴² İbn Mace, *Sünen*, Kitabu't-Tahare, 122; Ebu Davud, Tıp, 21.

³⁴³ Neml; 27/65

³⁴⁴ Nâziât; 79/24.

Musa'ya (a.s) ise şöyle seslenmektedir:

*"Eğer benden başka bir ilah edinirsen, and olsun seni zindana atılanlardan ederim."*³⁴⁶

Kendini ibadet edilmeye layık birisi olarak kabul edip, haddini aşarak insanların hayatlarına hükmettiği gibi kalplerine hükmetmeyi de istedi:

*"Ben size izin vermeden ona iman ettiniz ha!"*³⁴⁷

Bunun yanında Firavun ilahlık ve rab'lik iddiasında bulunurken hiçbir zaman yaratıcı olduğunu ve kâinatta tasarrufta bulunduğunu iddia etmemişti. Onun iddiası mutlak olarak insanlara hükmetme, hayatın her yönünde toplumu yalnızca kendisine itaat ettirme, öncelikle kendi sözünün geçerliliğini kabul ettirme iddiasıdır.

Firavun'un halkına söylediği *"Sizin benden başka bir ilahınız olduğunu bilmiyorum"* ve *"Ben, sizin en yüce Rabbinizim!"* sözlerinden neyi kastettiğini şu ayette açıkça görebiliriz:

*"Firavun ise, "Ben sadece kendi bilip gördüğümü size gösteriyorum ve sizi yalnızca doğru yola yönlendiriyorum." dedi."*³⁴⁸

Firavun insanların sadece kendisine itaat etmesini istiyordu. O'nun ilah'lık ve rab'lik iddiası işte bu noktadadır ve bundan dolayı da Allah'tan başka ibadet edilen bir ma'bud haline gelmiştir.

2.1.2. Nemrut

Firavun gibi ilahlık taslayan diğer bir örnek de iktidarın şımarttığı kibirli hükümdar Nemrut'tur. Onun, hükümranlılığını ispatlamak için yalanlarına delil getirmeye çalıştığını görüyoruz.³⁴⁹

"Allah, kendisine hükümdarlık verdi diye (şımarıp böbürlenerek) Rabbi hakkında İbrahim ile tartışanı görmedin mi? Hani İbrahim, "Benim Rabim diriltir, öldürür." demiş; o da, "Ben de diriltir, öldürürüm" demişti. (Bunun üzerine) İbrahim, "Şüphesiz Allah güneşi

³⁴⁵ Kasas; 28/ 38.

³⁴⁶ Şuara; 26/29.

³⁴⁷ A'râf; 7/123.

³⁴⁸ Mü'min; 40/ 29.

³⁴⁹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, III. 30.

doğudan getirir, sen de onu batıdan getir" deyince, kâfir şaşırıp kaldı. Zaten Allah zalimler topluluğunu hidayete erdirmez."³⁵⁰

Nemrut uzun süre insanları zorbalıkla yönetmenin verdiği şaşkınlıkla kendinden başka bir ilahın bulunmasını kabul etmiyor ve Hz. İbrahim'le Rabbi hakkında tartışıyordu.³⁵¹

Bunun gibi Allah'a ortak koşanlar, Allah'ın varlığını inkâr etmemekle beraber, Allah'a ait olan bazı yetkileri kişi veya kurumlara verirler. Nemrut da benzerleri gibi kendisini mutlak hâkim, tebaasını da kendisinin kulları olarak görüyor ve her ne emrederse halkının buna itaat etmesi gerektiğini düşünüyordu.³⁵²

2.2. Seçkinler Tağutu: Mütref - Melé

Sözlüklerde 'Melé' bir görüş üzerinde birleşmiş topluluğa denir. Bu fiil 'doldurmak' anlamına gelir. 'Falan, gözlerin dolusudur' dendiğinde o kişinin, bakanın gözünde çok büyük olduğu anlatılmak istenilir. Gençler için 'maliü'l-ayn' 've'l meleü'l-halk' dendiğinde, 'göz doldurucu ve iyi ahlaklı' oldukları söylenmiş olur.³⁵³

Toplum içinde bugün bizim daha çok 'ileri gelenler' ya da 'seçkinler' diye tabir ettiğimiz 'göz dolduran, büyük kabul edilen' kişilere 'melé' denir. Toplumun önde gelenleri olan bu kişiler her toplumun yapısına ve değer yargılarına göre farklı özellikler taşırlar. Mesela kapitalist sistemlerde bunlar sermaye sahipleridirler. Askeri vesayetin olduğu toplumlarda yüksek rütbeli subaylar, İslam'da ise daha çok âlimler ve faziletli şahsiyetlerdir. Asıl olarak melé sözcüğü olumlu ya da olumsuz bir değer taşımaz.³⁵⁴

Kur'an-ı Kerim'de bu terim daha çok müşrik toplumların haddini aşmış, azgın önderleri için kullanılmıştır.

*"Kavminden büyüklük taslayan önderler kesimi şöyle dediler: "Ey Şuayb! Ya seni ve seninle beraber inananları kesinlikle şehrimizden çıkaracağız veya mutlaka dinimize döneceksiniz!" Şuayb dedi ki: "İstemesek de mi?"*³⁵⁵

"Kavminin ileri gelen inkârcuları, "Biz seni sadece bizim gibi bir insan olarak görüyoruz. Sana sığ görüşlü ayak takımımızdan başkasının uyduğunu da görmüyoruz. Sizin

³⁵⁰ Bakara; 2/258.

³⁵¹ İbn Kesir, *Tefsir*, I. 320-321.

³⁵² M. Said Şimşek, *Hayat Kaynağı*, I. 277.

³⁵³ el-İsfahanî, Müfredât, 'Melé' mad. s.776.

³⁵⁴ Ali Ünal, *Kur'an'da Temel Kavramlar*, İstanbul: Beyan Yayınları: 1986, s. 420.

³⁵⁵ Arâf; 7/88.

bize karşı bir üstünlüğünüzü de kabul etmiyoruz, bilâkis sizin yalancı olduğunuz kanaatini taşıyoruz" dediler.”³⁵⁶

Yani bu önderler, zorba olmalarının yanında, aynı zamanda refah içinde yaşamaktadırlar. Bu yüzden ellerindeki imkânları kaybetmemek için ‘şirk düzenlerini’ korumada ciddi çaba sarf ederler.

“Bu elçinin kavminden olup da inkâra sapan, âhirete ulaşmayı yalan sayan, dünya hayatında kendilerine refah verdiğimiz hatırlı kişiler halka şöyle dediler: "Bu da olsa olsa sizin gibi sıradan bir insan. Sizin yediğinizden yemekte, içtiğinizden içmektedir.”³⁵⁷

"Sonra Mûsâ ve kardeşi Hârûn’u, âyetlerimizle ve apaçık bir delil ile Firavun’a ve onun önde gelen adamlarına gönderdik. Fakat onlar büyüklük tasladılar. Zaten onlar herkese tepeden bakan bir topluluktu.”³⁵⁸

“Hâsılı, Mûsâ’nın kavminden ancak az sayıda insan, Firavun ve adamlarının kendilerine kötülük edeceğinden korka korka Mûsâ’ya iman etti. Çünkü Firavun o topraklarda gerçekten güç ve iktidar sahibiydi, üstelik kötülükte sınır tanımaz biriydi.”³⁵⁹

Mü’minûn suresi 33. ayette ‘refahtan azmış’ olanların Kur’an diliyle ifadesi ‘itraftır’. Bu kelime ‘refahtan azdırmak’ anlamında masdardır.

‘Etrafe’ bolluk verip azdırdı, refahtan şımarttı demektir. Şirk düzeninde ‘melé’ nimetle şımartılanlardan meydana gelir. Bu tür insanlara da ‘mütref’ denir.³⁶⁰ Sosyal adaletin olmaması ve meşru olmayan yollarla kazanç elde edilmesi bu sınıfın elinde bulunan servetin her geçen gün büyümesine yol açar. Aşırı servet sahibi olmanın ve refahın verdiği gevşeklik ahireti unutturur ve her türlü ahlaksızlığın işlenmesine sebep olur. Kalpler fesada uğrar ve şehvetleri tatmin hayatın gayesi anlamına gelmeye başlar. Serveti ellerinde tutan ‘mütref ve melé’nin sahip olduğu şaşaalı hayat yüzünden yoksul kitlelerin gözleri kamaşır ve bir kısmı özlem ve iştahla bu dünyaperestlere yaltaklanarak ırz ve haysiyetlerini kaybederler. İşte bu durum o toplumun helak oluş nedenlerini hazırlar.

³⁵⁶ Hûd; 11/ 27.

³⁵⁷ Mü’minûn; 23/ 33.

³⁵⁸ Mü’minûn; 23/45-46.

³⁵⁹ Yûnus; 10/ 83.

³⁶⁰ Ali Ünal, age. s. 422.

“Bir ülkeyi helâk etmek istediğimizde oranın şımarmış yöneticilerine (iyiye yönlendirici) emirler veririz; onlar ise orada günah işlemeye devam ederler, sonuçta o ülke helâke müstahak olur, biz de oranın altını üstüne getiririz.”³⁶¹

Allah’ın elçileri ve onlara uyan muvahhidler bu toplumlara Allah’ın dinini hatırlattıklarında ilk karşı çıkanlar bu mütrefler olmuştur. Bunlar sahip oldukları kaynakları ellerinden kaçırmamak için her türlü hile ve tuzaklarını kullanmaktan da kaçınmazlar.

“Biz hangi topluma bir uyarıcı göndermişsek oranın sefahate dalmış olanları mutlaka şöyle demişlerdir: “Biz sizin tebliğ ettiklerinize inanmıyoruz.”³⁶²

Tarih boyunca hak dinin mücadele ettiği, nebilerin ve onların izini takip eden mü’minlerin amansız düşmanları her zaman bunlar olmuştur. Firavun, Nemrut ve benzeri bütün zorba yöneticiler iktidarlarını, maddi gücü elinde bulunduran bu toplulukla paylaşmışlardır. Bir kısmı elindeki servetle düzeni beslerken, bir diğer kısmı askeri gücü elinde bulundurarak destek vermiştir. Kur’an’da bunları tanımamıza yardımcı olacak iki örnekten bahsedilir. Firavun’un yanında güç ve mallarına güvenerek Musa (a.s)’ın karşısına dikilen Kârûn büyük bir servetin sahibi iken, Hâmân da zorba düzenin en büyük güç kaynağı olan orduyu yönetmektedir.

2.3. Mali Tağut: Kârûn

İlk örneğimiz çok büyük bir servet ve zenginliğe ulaşmış olan ve bu yüzden Allah Teâlâ’ya ihtiyaç hissetmediğini iddia eden Kârûn isimli zengin adamdır.

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

“Biz ona, anahtarlarını (bile taşımak) güçlü bir topluluğa ağır gelecek hazineler verdik.”³⁶³

Kavmi, Kârûn’a azgınlıktan ve fesattan vazgeçmesi, iyilik yapması yönünde nasihat etmiş ve elde ettiği nimetin gerçek sahibinin kim olduğunu hatırlatarak şöyle demiştir:

³⁶¹ İsrâ; 17/16.

³⁶² Sebe; 34/34.

³⁶³ Kasas; 28/76.

"Böbürlenme! Çünkü Allah böbürlenip şımaranları sevmez."³⁶⁴ "Allah'ın sana verdiği şeylerde ahiret yurdunu ara. Dünyadan da nasibini unutma. Allah'ın sana iyilik yaptığı gibi sen de iyilik yap ve yeryüzünde bozgunculuk isteme. Çünkü Allah bozguncuları sevmez."³⁶⁵

Kârûn ise böbürlenerek kavmine şöyle dedi:

"Bunlar bana bendeki bilgi ve beceriden dolayı verilmiştir."³⁶⁶

Yani bunu bilgim sayesinde elde ettim ve insanlardan üstün oldum. Allah Teâla, ayetin devamında servet ve gücüne güvenerek, kendini imtiyazlı ve büyük görüp Allah'a isyan, insanlara karşı haksızlık eden ve haddini aşanları şöyle uyarıyor;

"Allah ondan önceki kuşaklardan, ondan daha güçlü ve daha çok servet biriktirmiş kimseleri helâk etmişti."³⁶⁷

2.4. Askeri Tağut: Hâmân

Hâmân, Firavun'un yardımcılığını yapan mütekebbir takımından bir şahsiyettir. Müsteşriklere göre Hâmân, Hz. Musa'dan yüz sene sonra m.ö 486-465 arası hüküm sürmüş olan Pers kralı Xerxes'in nedimiydi. Mevdudi, müsteşriklerin bu fikrinin katıksız bir önyargıdan ibaret olduğunu söylemektedir. Bir kere müsteşriklerin elinde Xerxes'in nedimi Hâmân'dan önce 'Hâmân' isimli bir başka şahsın yaşamadığını ispatlayacak tarihi bir delil var mıdır? Varsa nedir? Eğer bir müsteşrik sahih belgeleri araştırarak Firavun'un vezir, başkan ve nedimlerine ait olan ve içinde 'Hâmân' adı geçmeyen tam bir listeyi ortaya çıkarırsa hiç beklemeden bunu duyurup yayınlamalıdır. Çünkü Kur'an'ı reddetmek için bundan daha iyi, daha etkili bir araç olamaz.³⁶⁸

"Andolsun biz Mûsâ'yı âyetlerimizle ve apaçık bir kanıtla Firavun, Hâmân ve Kârûn'a gönderdik; ama onlar, "O bir yalancı, bir sihirbaz!" dediler."³⁶⁹

Firavun, Hâmân ve Kârûn, sahip oldukları batıl inançları ve maddi kuvvetleri, kaybetmekten korktukları mevki ve nüfuzlarına güvenerek hakkı yok etmeye çalışmışlardır.³⁷⁰

³⁶⁴ Kasas; 28/ 76.

³⁶⁵ Kasas; 28/77.

³⁶⁶ Kasas; 28/ 78.

³⁶⁷ Kasas; 28/78.

³⁶⁸ Mevdudi, IV. 140.

³⁶⁹ Mü'min; 40/23-24.

³⁷⁰ Seyyid Kutub, Fi Zilali'l Kur'an, (trc.Bekir Karlığa ve diğerleri), İstanbul: Hikmet Yayınları 1986, XII. 518

Kur'an'ı Kerim bunların düzenlerinin çok güçlü olmasına rağmen hakkın karşısında nasıl yerle bir olduğunu bize şöyle açıklar:

“Kârûn, Firavun ve Hâmân'ın âkıbeti de aynı oldu. Gerçekte Mûsâ onlara açık seçik deliller getirmişti; ama onlar yeryüzünde ululuk tasladılar. Oysa kaçıp kurtulmaya güçleri de yoktu. Her birini günahından dolayı cezalandırdık; kiminin üzerine taşları savuran fırtınalar gönderdik, kimini o korkunç ses yakaladı, kimini yerin dibine gömdük, kimini sulara boğduk. Allah'ın muradı onlara kötülük etmek değildi, fakat onlar kendi kendilerine kötülük ediyorlardı.”³⁷¹

Hz. Musa'nın Firavun, Kârûn ve Hâmânla olan mücadelesi öncelikle Rasulullah (s.a.v.) ve ashabı için ve sonradan gelen bütün müminler için bir örnek ve teselli kaynağıdır.

³⁷¹ Ankebût; 29/39-40.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KUR'AN'DA TAĞUT DÜŞÜNCESİNİN TAHLİL VE YORUMU

1. Tağut Fikrinin Dayandığı Esasların Tahlihi

Tâğuta iman, onun Allah Teâlâ'nın rububiyet ve ulûhiyetinde ortağı olduğuna inanmaya dayanır. Bu bazen sadece itikatta, sözde ya da amelde olabildiği gibi, hepsinde birden de olabilir. Bunun anlamı mahlukattan birini Allah'a her konuda denk saymak değildir. Burada kastedilen Allah Teâlâ'ya has özelliklerden bir tane dahi olsa, mahlukattan birini ortak koştur.

Allah'tan başka biri yaratmada, mülkte, teşride, hükümde, dostlukta, sevgide, yüceltmede, korkuda, ümit bağlamada duada, kurban kesmede, rükû veya secdede Allah'a ortak kılındığında o İlah ve Rab kabul edilmiş olur. Artık o tâğuttur ve onu inkâr edip yalnızca Allah'a inanmadıkça şirkten kurtulmak mümkün değildir.

1.1. Hüküm ve Teşri Hakkını Allah'tan Başkasına Vermek

Mutlak anlamda hüküm hakkı, emr, nehy, teşri hakkı, mülk ve saltanat sahibinindir. Ki bu da hiçbir ortağı olmayan Allah'a mahsustur. Allah Teâlâ bizi yalnızca O'na kulluk yapmamız için yarattı ve emrine itaat etmek, nehyinden kaçınmak, şeriatına uymakla mükellef kıldı. Hüküm ve teşri hakkı yalnızca Allah'a aittir. Biz kullarının yapmak zorunda olduğu şey ondan başkasını hakem ve kanun koyucu olarak kabul etmemektir. Hiç kimsenin Allah'ın hükmünden sonra başka bir şekilde hükmetmesi, Allah'ın izni olmaksızın kanun koyması hakkı değildir.

أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ

"Dikkat edin, yaratmak da, emretmek de yalnız O'na mahsustur. Âlemlerin Rabbi olan Allah'ın şanı yücedir."³⁷²

إِنَّ الْحُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ أَمَرَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ

"Hüküm ancak Allah'a aittir. O, kendisinden başka hiçbir şeye tapmamanızı emretmiştir. İşte en doğru din budur. Fakat insanların çoğu bilmezler."³⁷³

وَلَا يُشْرِكُ فِي حُكْمِهِ أَحَدًا

³⁷² A'râf, 7/ 54.

³⁷³ Yûsuf, 12/ 40.

"O hükmüne hiçbir kimseyi ortak etmez."³⁷⁴

وَمَا اخْتَلَفْتُمْ فِيهِ مِنْ شَيْءٍ فَحُكْمُهُ إِلَى اللَّهِ ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبِّي عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ

"Hakkında ayrılığa düştüğünüz herhangi bir şeyin hükmü Allah'a aittir. İşte bu, Rabbim Allah'tır. Yalnız O'na tevekkül ettim ve ancak O'na yöneliyorum."³⁷⁵

Böyle bir hakkın kendisinde olduğunu iddia eden kimse, kulluğun haddini aştığı ve rab ve ilahlığa yeltendiği için tâğuttur.

Bugün ne yazık ki çoğunluğunu Müslüman nüfusun oluşturduğu ülkeler de dahil olmak üzere neredeyse bütün dünya devletleri hüküm ve teşri hakkını Allah'tan başkasına vermeyi tartışmaktadır. Sosyalist veya kapitalist ekonomik düzenler, demokratik yöntemlerin tamamı laiklik ilkesine dayanmaktadır. Bu ilkenin tarifinden de anlaşılacağı gibi, İslamla bağdaşması mümkün değildir. Laik kelimesi latince (laicus) den alınmış Fransızca bir terimdir. Ruhani olmayan kimse, dini olmayan şey, fikir, sistem, prensip, müessese demektir. Daha sonra kelimenin anlamı genişletilerek, dinî olmayan fikir, müessese, prensip, hukuk ve ahlaka da laik denilmiştir. Şu halde laik hukuk deyince bundan dinî olmayan, esaslarını dinden almayan hukuk; laik devlet deyince de dini esaslara dayanmayan devlet anlaşılır. Bizde meşrutiyet yıllarında 'lâ dinî' diye tercüme edilerek kullanılmaya başlanmıştır.³⁷⁶

Yeryüzünde hüküm süren siyasal sistemlerin propagandası ve müreffeh hayatları insanlığı büyülemiş durumdadır. Öyle ki, İslam mücadelesi veren birçok siyaset ve fikir adamının dahi bunun etkisi altında olduğu ve laik-demokratik sistemlerin tek çözüm yolu olduğuna inandıkları görülebilmektedir. Burada en büyük etken batı dünyasının sahip olduğu yüksek hayat standartlarıdır. Bunun etkisinden korunmak için şu ayet yol gösterici olabilir.

لَا يَغُرَّنَّكَ تَقَلُّبُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي الْبِلَادِ مَتَاعٌ قَلِيلٌ ثُمَّ مَا لَهُمْ جَهَنَّمَ وَبِئْسَ الْمِهَادُ

"Kâfirlerin refah içinde diyar diyar dolaşmaları sakın seni aldatmasın. (Onların bu refahı) az bir yararlanmadır. Sonra onların barınağı cehennemdir. Ne kötü bir yataktır orası."³⁷⁷

Kabul etmek gerekir ki batılı ülkeler yüksek hayat standartları, ma'mur şehirleri ve dünya pazarlarına hakim olan başdöndürücü teknolojik ürünleriyle sadece Müslümanları değil, bütün insanlığı etki alanlarına almış bulunmaktadırlar. Fakat sadece maddi ihtiyaçları

³⁷⁴ Kehf; 18/26.

³⁷⁵ Şûrâ; 42/10.

³⁷⁶ Ali Fuad Başgil, *Din ve Laiklik*, İstanbul: Yağmur Yayınevi 1985, ss.151-152

³⁷⁷ Âl-i İmrân; 3/196-197.

temin edip maneviyatı arka plana atmışlardır ki bu da insanların azgınlaşmasına sebep olmuştur. Bunun sonucunda da Allah Teala'nın haber verdiği duruma düşmüşlerdir.

“Andolsun biz, cinler ve insanlardan, kalpleri olup da bunlarla anlamayan, gözleri olup da bunlarla görmeyen, kulakları olup da bunlarla işitmeyen birçoklarını cehennem için var ettik. İşte bunlar hayvanlar gibi, hatta daha da aşağıdadırlar. İşte bunlar gafillerin ta kendileridir.”³⁷⁸

Oysa İslam, maddi ve manevi ihtiyaçları dengeli bir şekilde sunarak adaleti tesis etmeye çalışır ve böylece toplumların daha mutlu ve sağlıklı olmalarını sağlar. Biz madem ki Hak dinin mensuplarıyız, o halde insanlığa söyleyecek bir sözümüz ve iddiamız olmalıdır.. Ne var ki bunu geçmişte elde edilmiş başarılarla hayranlık duyarak ve düşünme melekemizi iptal ederek gerçekleştiremeyiz. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلكُمْ مَا كَسَبْتُمْ وَلَا تُسْأَلُونَ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ

"Onlar gelip geçmiş bir ümmettir. Onların kazandıkları kendilerinin, sizin kazandıklarınız sizindir. Siz onların yaptıklarından sorumlu tutulacak değilsiniz."³⁷⁹

Geçmişin kutsanması, çağın kendine özgü problemlerine çözüm bulmayı zorlaştırmaktadır. Ancak bundan sıyrılmaya çalışırken geçmişi yok sayarak bir başarı elde etmemiz de mümkün görünmemektedir. Asırlar boyunca üzerinde düşünülmüş, tartışılmış ve bunun sonucunda ortaya konmuş olan muazzam bir müktesebata sahibiz. Geçmişi yok sayarak Kur'an ve sünnetten ortaya çıkaracağımız anlayışlar, çağımızın hâkim kavramlarına eklenmekten ve yozlaşmaktan başka bir netice vermemektedir. Bu da dinin tahrif edilmesi anlamına gelmektedir.

O halde bizce yapılması gereken şudur; Allah'a tam anlamıyla güvenmeli, Kur'an ve sünneti iyi anlamaya çalışıp teslim olunmalıdır. İçinde bulunulan şartlardan soyutlamadan İslami prensipler öncelenmeli ve bunun için gerektiğinde hâkim anlayışla şer'î sınırlar dahilinde mücadele etmekten çekinilmemelidir. Allah'a güvenmekten kastımız indirilmiş olan dinin bizim hayat rehberimiz ve kurtuluş yolumuz olduğuna gönülden inanmak ve bağlanmaktır. İslam dini, fazlası ve eksigi bulunmayan tam bir denge düzenidir. İnsanın zaaf ve meziyetlerini birlikte değerlendirir ve bu doğrultuda öneriler sunar. İşte bunun için bu dinin müntesiplerini Allah Teâlâ örnek bir ümmet olarak vasfeder.

³⁷⁸ A'râf; 7/179.

³⁷⁹ Bakara; 2/ 134.

وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا

"Böylece, sizler insanlara birer şahit (ve örnek) olacaksınız ve Peygamber de size bir şahit (ve örnek) olsun diye sizi orta bir ümmet yaptık."³⁸⁰

Yaşanan olaylar bugün için bizim insanlığa örnek bir ümmet olmadığımızı anlatmaya yeter düzeydedir. Sosyal hayatımız, ahlaki seviyemiz, iç savaşlarımız yüzünden umutsuz bir görüntü sergilemekteyiz. Ne yazık ki güç ve imkanı ele geçiren diğer müslümanlara hayat hakkı tanımamayı şiar edinmiş gibi davranıyor. Her müslümanı derinden etkilemesi gereken bu acıklı hakikatin birden fazla sebebi olmakla birlikte, araştırmamızla ilgili olarak din adına önderlik yapan insanlara kayıtsız şartsız itaat etme konusuna değinmek gerekecektir. Öyle ki, bu insanların her sözünde, açıktan dinin özüne aykırı bile olsa bir hikmet aranmakta, bazı önderlerin yazdıkları Kur'an ayetlerinin önüne geçebilmektedir. Kendini mehdi veya Allah'tan haber alan, seçkin kul zanneden ve taraftar bulabilen aşırı örneklerin tâğüt olarak tanımlanması zor değildir. Ancak toplum içerisinde kabul görmüş, etkin ve saygın insanlar tâğüt olarak nitelenebilir mi? Bunu anlamak için davet ettikleri şeye bakmak gerekmektedir.

Kendi isteği dışında hariç, her ibadet edilen şey tâğüttür. İns ve cin şeytanları gibi, bunlar kâfirdir. Hayvan, ağaç, taş gibi cansız tâğütler ise kâfir olarak nitelenemezler. Genellikle müşrikler taş, ağaç gibi şeylerin aslında kendisine değil salih kişilerin ya da ilah edindikleri ölümlerin ruhlarına tapmaktadırlar. Bununla birlikte bunlar yani cansız varlıklar ma'bud edinilmiş oldukları için tâğütturlar. Aynen bunun gibi söz ve yazılarıyla Allah'ın emrine muhalefet eden kişi, açıktan Allah'ın hükümlerine muhalefet ettiğini söylemiyor ve insanları kendisine kulluk etmeye davet etmiyorsa tâğüt olarak nitelenemez. Ancak bu kişileri rehber edinip söz ve yazılarına Allah'ın emriymiş gibi itaat edenler, bunları ma'bud edindikleri için, kendileri gibi kul olan başka bir insanın sözünü Allah kelamının önüne geçirmelerinden dolayı kendi nefislerine uyarak imanlarına şirk karıştırmışlardır, diyebiliriz. Müminin takip etmesi gereken yol Kur'an ve sahih sünnetin tahrif edilmeden olduğu gibi kabul edilmesidir.

إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ أَنْ يَقُولُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

³⁸⁰ Bakara; 2/143.

"Aralarında hüküm vermek için Allah'a (Kur'an'a) ve Resulüne davet edildiklerinde, mü'minlerin söyleyeceği söz ancak, "işittik ve iman(itaat) ettik" demeleridir. İşte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir."³⁸¹

Şu hakikat unutulmamalıdır ki, insan her zaman eksik olduğunun ve hata edebileceğinin bilincinde olarak kendi düşüncesini dinin önüne geçirmemeli ve bu düşüncedeki insanlara ittiba etmemelidir.

Bu bağlamda tâğutun tarifini yaparken Allah'a kullukta haddini aşan, Allah'a ait olan rububiyet ve ulûhiyet konusunda tecavüzde bulunan kimsedir diye belirtmiştik. Ayrıca önceki sayfada 'kendi isteği dışında hariç her ibadet edilen şey tâğuttur' diye belirttik. Bu tarife baktığımızda ibadet edilen melekler, nebiler ve salih insanların tağut olarak nitelenemeyeceğini görmekteyiz. Onlar Allah'a karşı tuğyandan ve kullukta hadlerini aşmaktan berîdirler.

Öncelikle, melekler, nebiler ve salihler asla kullukta hadlerini aşmamışlardır. Aksine ibadeti Allah'a has kılmış ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmamışlardır. Allah'tan başka ibadet edilen her şeyi reddetmişlerdir. Allah azze ve celle buyurdu ki;

أُولَئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَىٰ رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُورًا

"Onların yalvardıkları bu varlıklar, "hangimiz daha yakın olacağız" diye Rablerine vesile ararlar. Onun rahmetini umarlar, azabından korkarlar. Çünkü Rabbinin azabı gerçekten korkunçtur." ³⁸²

İkincisi melekler, nebiler ve salihler onlara yakıştırandan ve kâfirlerin onları Allah'a ortak kabul ederek ibadet etmelerinden beridirler. Onlar şirke ve şirk ehline buğz eden halis kullardır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur;

وَإِذْ قَالَ اللَّهُ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ ءَأَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي وَأُمِّيَ الْهَيْبِينَ مِنْ دُونِ اللَّهِ قَالِ سُبْحَانَكَ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أَقُولَ مَا لَيْسَ لِي بِحَقٍّ إِنْ كُنْتُ فَلْتُهُ فَقَدْ عَلِمْتَهُ تَعَلَّمَ مَا فِي نَفْسِي وَلَا أَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِكَ إِنَّكَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ

"Allah kıyamet günü şöyle diyecek: "Ey Meryem oğlu İsa! Sen mi insanlara Allah'ı bırakarak beni ve anamı iki ilah edinin dedin?" İsa da şöyle diyecek: "Seni bütün eksikliklerden uzak tutarım. Hakkım olmayan bir şeyi söylemem benim için söz konusu

³⁸¹ Nûr; 24/51.

³⁸² İsrâ; 17/57.

olamaz. Eğer ben onu söylemiş olsaydım elbette sen bunu bilirdin. Sen benim içimde olanı bilirsin, ama ben sende olanı bilemem. Şüphesiz ki yalnızca sen gaybları hakkıyla bilersin.”³⁸³

Yine buyuruldu ki;

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَيَقُولُ أَأَنْتُمْ أَضَلُّلْتُمْ عِبَادِي هَؤُلَاءِ أَمْ هُمْ ضَلُّوا السَّبِيلَ قَالُوا سُبْحَانَكَ مَا كَانُوا يَنْبَغِي لَنَا أَنْ نَتَّخِذَ مِنْ دُونِكَ مِنْ أَوْلِيَاءَ وَلَكِنْ مَتَّعْتَهُمْ وَأَبَاءَهُمْ حَتَّى نَسُوا الذِّكْرَ وَكَانُوا قَوْمًا بُورًا

“Rabbinin, onları ve Allah’ı bırakıp da taptıkları şeyleri bir araya getireceği ve (taptıklarına), "Siz mi saptırdınız benim şu kullarımı, yoksa onlar kendileri mi yoldan saptılar" diyeceği günü hatırla. Onlar, "Seni eksikliklerden uzak tutarız. Seni bırakıp da başka dostlar edinmek bize yaraşmaz. Fakat sen onlara ve atalarına o kadar bol nimet verdin ki, sonunda seni anmayı unuttular ve helâke giden bir toplum oldular" derler.”³⁸⁴

Âyette belirtildiği üzere Kıyamet günü kâfirler Allah’tan başka ma’budlar edindikleri için kınanıp azarlanacaklardır. İbn Kesir, Allah Teâlâ’nın bize bu durumu haber verdiğini belirterek şöyle demiştir: “Rabbinin, onları ve Allah’ı bırakıp da taptıkları şeyleri bir araya getireceği...” Mücahid dedi ki, bu İsa, aziz ve melektir. Âyetin devamındaki, "Siz mi saptırdınız benim şu kullarımı, yoksa onlar kendileri mi yoldan saptılar" şeklindeki ifadesinde aslında şu denilir: Ma’bud edinilmiş olanlara siz mi benden ayrı olarak size de ibadet edilmesini emrettiniz, yoksa siz onlardan böyle bir şey istemediğiniz halde, onlar kendiliklerinden mi size ibadet ettiler? Onlar, "Seni eksikliklerden uzak tutarız. Seni bırakıp da başka dostlar edinmek bize yaraşmaz." Yani, mahlûkatın senden başka ibadet edeceği bir kimse yoktur; ne bizim ne de onların. Ayrıca biz onları böyle bir şeye davet etmedik. Aksine onlar bizim rızamız olmadan kendi nefislerine uyarak bunu yaptılar. Biz onlardan da ibadetlerinden de beriyiz.³⁸⁵

Üçüncü olarak müşrikleri, melekler, nebiler ve salihlere ibadet etmeye davet eden ve bunu onlara güzel gösteren cinler ve şeytanlardır. Allah Teâlâ şöyle buyurdu:

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ يَقُولُ لِلْمَلَكَةِ آهْؤُلَاءِ إِيَّاكُمْ كَانُوا يَعْبُدُونَ قَالُوا سُبْحَانَكَ أَنْتَ وَلِيِّنَا مِنْ دُونِهِمْ بَلْ كَانُوا يَعْبُدُونَ الْجِنَّ أَكْثَرُهُمْ بِهِمْ مُؤْمِنُونَ

“Allah’ın, onları hep birden toplayacağı, sonra da meleklerle, "Bunlar mı size ibadet ediyorlardı?" diyeceği günü bir hatırla! (Melekler) derler ki: Onlar, "Seni eksikliklerden uzak

³⁸³ Mâide; 5/116.

³⁸⁴ Furkan; 25/17-18.

³⁸⁵ İbn Kesir, Tefsir, III. 324.

tutarız. Seni bırakıp da başka dostlar edinmek bize yaraşmaz. Hayır, onlar cinlere ibadet ediyorlardı. Onların çoğu cinlere inanıyordu.³⁸⁶

Allah Teâlâ meleklerle “siz mi kullarıma size ibadet etmelerini emrettiniz” deyince, şöyle cevap verirler: Onlar, "Seni eksikliklerden uzak tutarız. Seni bırakıp da başka dostlar edinmek bize yaraşmaz." Yani derler ki, biz onları bize ibadete çağırmaktan beriyiz. “Hayır, onlar cinlere ibadet ediyorlardı. Onların çoğu cinlere inanıyordu.” Onlar cinlere ve şeytanlara itaat ettiler.

Sonuç olarak Allah’a itaat ve ibadet eden, kendisine ibadet edilmesine razı olmayan ma’bud edinilmiş olsa bile tâğüt olarak isimlendirilemez.

1.2. Allah’tan Başka Teşride Bulunana İtaat

Allah’ın izin vermediği hükümleri çıkarıp, haramı helal, helali haram yaparak insanlar arasında Allah’ın dininden ayrı bir şekilde hükmedenler tâğüttür. Bunları ve çıkardıkları hükümleri reddetmek ve onlardan yüz çevirerek Allah’a ve hükümlerine iman etmek Müslümanın asli görevidir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئاً وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضاً أَرْبَاباً مِنْ دُونِ اللَّهِ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ

"De ki: "Ey kitap ehli! Bizimle sizin aranızda ortak bir söze gelin: Yalnız Allah'a ibadet edelim. Ona hiçbir şeyi ortak koşmayalım. Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi ilah edinmesin." Eğer onlar yine yüz çevirirlerse, deyin ki: "Şahit olun, biz Müslümanlarız."³⁸⁷

وَلَا يُشْرِكُ فِي حُكْمِهِ أَحَداً

"O hükmüne hiçbir kimseyi ortak etmez."³⁸⁸

الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ الْأَرْضَ فِرَاشاً وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقاً لَكُمْ فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَنْدَاداً وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ

"O, yeri sizin için döşek, göğü de bina yapan, gökten su indirip onunla size rızık olarak çeşitli ürünler çıkarandır. Öyleyse siz de bile bile Allah'a ortaklar koşmayın."³⁸⁹

³⁸⁶ Sebe'; 34/40-41.

³⁸⁷ Âl-i İmrân; 3/ 64.

³⁸⁸ Kehf; 18/26.

³⁸⁹ Bakara; 2/22.

Âyetlerin de gösterdiği gibi Allah'tan başka hüküm koyucuların teşride bulunmalarını (zaruret hali dışında) kabul eden ve onların şeriatına gönülden itaat eden, tâğuta iman etmiş ve Allah'ı inkâr etmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ شَرَعُوا لَهُمْ مِنَ الدِّينِ مَا لَمْ يَأْتِنِ بِهِ اللَّهُ

"Yoksa, Allah'ın izin vermediği bir dini kendilerine tutulacak yol kılan ortakları mı var?"³⁹⁰

وَإِنَّ الشَّيَاطِينَ لِيُوحُونَ إِلَىٰ أَوْلِيَائِهِمْ لِيُجَادِلُوكُمْ وَإِنْ أَطَعْتُمُوهُمْ إِنَّكُمْ لَمُشْرِكُونَ

"Bir de şeytanlar kendi dostlarına sizinle mücadele etmeleri için mutlaka fısıldarlar. Onlara boyun eğerseniz şüphesiz siz de Allah'a ortak koşmuş olursunuz."³⁹¹

اتَّخَذُوا أَحْبَابَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا إِلَهًا وَاحِدًا لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ

"(Yahudiler) Allah'ı bırakıp, hahamlarını; (hıristiyanlar ise) rahiplerini ve Meryem oğlu Mesih'i rab edindiler. Oysa, bunlar da ancak, bir olan Allah'a ibadet etmekle emrolunmuşlardır. Ondandır başka hiçbir ilah yoktur. O, onların ortak koştukları her şeyden uzaktır."³⁹²

Bu âyetin tefsirin de Taberî şöyle demiştir: Yahudiler âlimlerini. Hristiyanlar din adamlarını Allah'tan ayrı efendiler olarak kabul ettiler. Allah'a isyanda bu efendilerine itaat ederler, onlara uyarak helali haram, haramı helal kabul ederlerdi.

Adiy b. Hatem'den (r.anh) gelen rivayette şöyle denilmiştir:

"Boynumda altından yapılmış bir hac olduğu halde Resulullah (s.a.v)'ın yanına girdim. Boynundaki o putu çıkar dedi, ben de çıkardım. Tevbe suresini okuyordu, "Hahamlarını ve rahiplerini Allah'tan ayrı Rabler edindiler" şeklinde ayeti okuyunca, dedim ki; ya Resulallah, biz onlara tapmazdık. Resulullah (s.a.v), 'Allah'ın helal kıldığını haram, haram kıldığını helal yapmazlar mıydı?' şeklinde buyurdu. Ben de 'evet' dedim. Sonra o şöyle dedi: işte bu onların tapmalarıdır."³⁹³

³⁹⁰ Şûrâ; 42/21.

³⁹¹ En'âm; 6/121.

³⁹² Tevbe; 9/31.

³⁹³ Tirmizi, Sünen, Kitabu't-Tefsiri'l-Kur'an, 9.

Ebi'l-Behterî'den şöyle rivayet edildi:

"Huzeyfe (r.anh)'e "Hahamlarını ve rahiplerini Allah'tan ayrı Rabler edindiler" ayeti hakkında soruldu. O da şöyle dedi: Onlar için oruç tutup, namaz kılmazlardı. Ancak bir şeyi helal yaptıklarında onlar da bunu helal kabul ederdi. Bir şeyi haram yaptıklarında da bunu haram kabul ederlerdi. İşte Rab edinmeleri böyleydi"

Yine Ebu'l-Behterî, "Hahamlarını ve rahiplerini Allah'tan ayrı Rabler edindiler" ayeti hakkında şöyle demiştir: Allah'ın helalini haram, haramını helal yaptılar ve onlara itaat ettiler. Allah onların taatini tapınma kabul etti. Oysa efendileri onlara bize tapın deselerdi bunu yapmazlardı.

Suddî'den Abdullah b. Abbas'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Kendilerine secde edilmesini istemediler. Ancak Allah'a karşı ma'siyeti emrettiler ve onlara itaat edildi. Bu yüzden Allah Teâlâ onları Rabler olarak isimlendirdi".³⁹⁴

1.3. İslam Şeriatı Dışında Hüküm Vermek ve Muhakeme Olmak

Tevhid gereği hüküm vermek Allah'a aittir. Bunun için Allah'ın indirdiği ile hükmetmek ve ondan ayrı hüküm koyandan yüz çevirmek bir zarurettir. Allah'ın hükmü ile hükmedene başvurmak ve bundan başkasını reddetmek, Allah'ın şeriatına tabi olmak ve başka şeriatleri reddetmek Müslüman'ın görevidir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

أَفَعَيَّرَ اللَّهُ ابْتِغَاءَ حَكْمًا وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ إِلَيْكُمُ الْكِتَابَ مُفَصَّلًا وَالَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْلَمُونَ أَنَّهُ مُنَزَّلٌ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ

"Size Kitab'ı (Kur'an'ı) hak olarak indiren O iken ben Allah'tan başka bir hakem mi arayacağım?" (de). Kendilerine kitap verdiklerimiz de onun, Rabbin katından hak olarak indirilmiş olduğunu bilirler. O halde sakın şüphecilerden olma."³⁹⁵

وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيِّمًا عَلَيْهِ فَاحْكُم بَيْنَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْهُمَ إِذَا هُمْ عَمَّا جَاءَكَ مِنَ الْحَقِّ لِكُلِّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا

"(Ey Muhammed!) Sana da o Kitab'ı (Kur'an'ı) hak, önündeki kitapları doğrulayıcı, onları gözetici olarak indirdik. Artık Allah'ın indirdiği ile aralarında hükmet ve sana gelen haktan ayrılıp da onların arzularına uyma."³⁹⁶

فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا

³⁹⁴ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, X.130-132.

³⁹⁵ En'âm; 6/114.

³⁹⁶ Mâide; 5/48.

"Herhangi bir hususta anlaşmazlığa düştüğünüz takdirde, Allah'a ve ahiret gününe gerçekten inanıyorsanız, onu Allah ve Resûlüne arz edin. Bu, daha iyidir, sonuç bakımından da daha güzeldir."³⁹⁷

ثُمَّ جَعَلْنَاكَ عَلَىٰ شَرِيعَةٍ مِّنَ الْأَمْرِ فَاتَّبِعْهَا وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

"Sonra da seni din işi konusunda açık bir yola koyduk. Sen ona uy, bilmeyenlerin hevâ ve heveslerine uyma."³⁹⁸

Yukarıdaki ayetlerden şu anlaşılmaktadır. Allah'ın dinine aykırı bir şekilde hüküm veren ya da bu hükümlere tâbi olmak isteyen, tâğuta iman etmiş olur. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ آمَنُوا بِمَا نُزِّلَ إِلَيْكَ وَمَا نُزِّلَ مِن قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَن يُتَّخَاكُمُوا إِلَى الطَّاغُوتِ وَقَدْ أُمِرُوا أَن يَكْفُرُوا بِهِ وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَن يُضِلَّهُمْ ضَلَالًا بَعِيدًا

"(Ey Muhammed!) Sana indirilen Kur'an'a ve senden önce indirilene inandıklarını iddia edenleri görmüyor musun? Tâğût'u tanımamaları kendilerine emrolunduğu halde, onun önünde muhakeme olmak istiyorlar. Şeytan da onları derin bir sapıklığa düşürmek istiyor."³⁹⁹

Allah Teâlâ, inandığını iddia ettiği halde tâğutun hakemliğine başvuranların, iddialarında doğru olmadıklarını açığa çıkarmıştır. Üstelik bu durum sadece tâğuta başvurmayı isteyenlerle ilgilidir. İrade etmek sadece Allah Teâlâ'nın bileceği kalbi bir iştir. Bu durum insanlara örnek olarak sunulmuş ki fiilen Allah'tan başkasına muhakeme olan ile muhakeme edenin küfrü tam olarak ortaya çıksın.

Âyetin nüzul sebebinden bir münafığın bir yahudiye muhakeme olmak istediğini ve bu yahudinin de tâğut olduğunu öğreniyoruz.⁴⁰⁰ Bu da ayetin hükmünü pekiştirmektedir. Kurtubî, İbnu'l-Arabî'den nakille Resulullah'ın hükmüne razı olmayanın kâfir olduğunu belirtir.⁴⁰¹

Sonuç itibariyle zaruret dışında ve razı olarak tâğuta muhakeme olan herkes şirk tehlikesine maruz kalmıştır. Çünkü ona muhakeme olmak Allah'ın hükmünde ortak kabul etmek demektir. Tâğuta muhakeme olmak isteyen Kur'an ve diğer kitaplara imanını Allah reddetmiştir. Allah Teâlâ tâğuta muhakeme olmamayı şu ayet-i kerime ile onu inkâr olarak

³⁹⁷ Nisâ; 4/59.

³⁹⁸ Câsiye; 45/18.

³⁹⁹ Nisâ; 4/60.

⁴⁰⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, V. 183.

⁴⁰¹ Kurtubî, *Ahkamu'l-Kur'an*, VI. 441; Abdullah b. el-Arabî, *Ahkamu'l-Kur'an*, Beyrut: Dâru'l-Kitab el-Arabîyye 2014, I. 473.

belirtmiştir: “Tâğût'u tanımamaları kendilerine emrolunduğu halde” öyleyse bunun zıttı hiç şüphesiz tâğuta imandır

إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا

"Şüphesiz Allah kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz. Bunun dışındaki günahları, dilediği kimseler için bağışlar. Allah'a ortak koşan, kuşkusuz, derin bir sapıklığa düşmüştür."⁴⁰²

يَدْعُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَضُرُّهُ وَمَا لَا نَبْعُهُ ذَلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَعِيدُ

"O, Allah'ı bırakır da kendine ne zarar, ne de fayda veren şeylere tapar. Bu da derin sapıklığın ta kendisidir."⁴⁰³

İslam şeriatının dışında muhakeme olmak isteyen, hükmü Allah'tan başkasına vermiştir. Her Müslüman bu davranışının şirk olduğunu bilmekle mükelleftir. Kur'an-ı Kerim'de bununla ilgili birçok ayet vardır.

مَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِهِ إِلَّا أَسْمَاءٌ سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ إِنْ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ أَمَرَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ

"Siz Allah'ı bırakıp; sadece sizin ve atalarınızın taktığı bir takım isimlere (düzmece ilahlara) tapıyorsunuz. Allah onlar hakkında hiçbir delil indirmemiştir. Hüküm ancak Allah'a aittir. O, kendisinden başka hiçbir şeye tapmamanızı emretmiştir. İşte en doğru din budur. Fakat insanların çoğu bilmezler."⁴⁰⁴

Tâğutun hakemliğine başvurmak küfür olduğu gibi, Allah'ın hükmüne sırt çevirmek de küfürdür. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِنَ الْكِتَابِ يُدْعُونَ إِلَى كِتَابِ اللَّهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ يَتَوَلَّى فَرِيقٌ مِنْهُمْ وَهُمْ مُعْرِضُونَ

"Kendilerine kitaptan bir pay verilenleri görmüyor musun ki, aralarında hüküm vermesi için Allah'ın Kitabına çağrılıyorlar da sonra içlerinden bir kısmı yüz çevirerek dönüp gidiyor."⁴⁰⁵

⁴⁰² Nisâ; 4/116.

⁴⁰³ Hac; 22/12.

⁴⁰⁴ Yûsuf; 12/40.

⁴⁰⁵ Âl-i İmrân; 3/23.

1.4. İslam'dan Başka Bir Dine Bağlanmak

İnsan, fitratının gereği bir tercihte bulunmak zorundadır. Bu da ya Allah'ın dostluğu ya da tâğütun dostluğunu tercih etmesini gerektirir. Bunun dışında üçüncü bir yol bulunmaz. Kişi, tâğütun dostluğunu reddetmedikçe ve onun dostlarından ve kullarından yüz çevirip Allah'a iman etmedikçe, Allah'ın, Resulu'nün ve Mü'minlerin dostluğunu elde edemez. Allah Teâlâ buyurdu ki:

لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ لَا انْفِصَامَ لَهَا
وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَوْلِيَاؤُهُمُ الطَّاغُوتُ يُخْرِجُونَهُم مِّنَ النُّورِ إِلَى
الظُّلُمَاتِ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

“Dinde zorlama yoktur. Çünkü doğruluk sapıklıktan iyice ayrılmıştır. O halde kim tâğütü tanımayıp Allah'a inanırsa, kopmak bilmeyen sapasağlam bir kulpa yapışmıştır. Allah, hakkıyla iştirak eder, hakkıyla bilendir. Allah iman edenlerin dostudur. Onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. Kâfirlerin velileri ise tâğuttur. (O da) onları aydınlıktan karanlıklara (sürükleyip) çıkarır. Onlar cehennemliklerdir. Orada ebedî kalırlar.”⁴⁰⁶

Bununla birlikte toplum hayatını Allah'ın dininden ayıran, Allah'tan başka hüküm koyanlara tâbi olma esasına dayanan laik kurumlar tâğütun hükmetmesine razı olmuş ve Allah'a karşı haddi aşmışlardır. Bu beşeri sistemler İslami düşünce yapısını ve prensiplerini çağa uygun olmadığı varsayımı ile ciddiye almaz, Allah'ın, Rasulü'nün ve müminlerin dostluğunu umursamazlar. Onların bağlı oldukları başka ilkeler vardır. Bu ise temelden İslam'a zıttır. Hükümde, emir ve yasaklarda, oruç, namaz, hac gibi temel ibadetlerde tevhid üzere olmak gerektiği gibi, dostluk ve bağlılıkta da aynı esas üzere bulunmak gerekir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

قُلْ أَعْيَرَ اللَّهُ اتَّخَذُ وَلِيًّا فَاطِرِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ يُطْعَمُ وَلَا يُطْعَمُ قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ أَوَّلَ مَنْ أَسْلَمَ وَلَا تَكُونَنَّ
مِنَ الْمُشْرِكِينَ

“De ki: “Göklerin ve yerin yaratıcısı olan, beslediği halde beslenmeye ihtiyacı olmayan Allah'tan başkasını mı dost edineceğim.” De ki: “Bana, (Allah'a) teslim olanların ilki olmam emredildi ve sakın Allah'a ortak koşanlardan olma (denildi).”⁴⁰⁷

⁴⁰⁶ Bakara; 2/ 256-257.

⁴⁰⁷ En'âm; 6/ 14.

إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ

"Sizin dostunuz ancak Allah'tır, Resûlüdür ve Allah'ın emirlerine boyun eğerek namazı kılan, zekâtı veren mü'minlerdir." ⁴⁰⁸

İnsan ne zaman ki dostluk ve bağlılığını Allah'tan, Resulünden ve mü'minlerden başkasına yönlendirirse Allah'ın velayetinden çıkmış olur. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur;

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَىٰ أَوْلِيَاءَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَإِنَّهُ مِنْهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ

"Ey inananlar! Yahudi ve hıristiyanları dost edinmeyin. Onlar birbirlerinin dostlarıdır. Sizden kim onları dost edinirse kuşkusuz o da onlardandır. Şüphesiz Allah zalimler topluluğunu doğruya iletmez." ⁴⁰⁹

تَرَىٰ كَثِيرًا مِنْهُمْ يَتَوَلَّوْنَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِبِئْسَ مَا قَدَّمَتْ لَهُمْ أَنفُسُهُمْ أَنْ سَخِطَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَفِي الْعَذَابِ لَهُمْ خَالِدُونَ وَلَوْ كَانُوا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالنَّبِيِّ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مَا اتَّخَذُوا أَوْلِيَاءَ وَلَكِنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ فَاسِقُونَ

"Onlardan birçoğunun inkâr edenleri dost edindiklerini görürsün. Andolsun ki kendileri için önceden (ahirete) gönderdikleri şey; Allah'ın onlara gazap etmesi ne kötüdür! Onlar azap içinde ebedi kalıcıdır. Eğer Allah'a, Peygamber'e ve ona indirilene (Kur'an'a) inanıyor olsalardı onları (müşrikleri) dost edinmezlerdi. Fakat onlardan birçoğu fasık kimselerdir." ⁴¹⁰

1.5. İbadette Allah'tan Başkasına Yönelmek

İbadette Allah 'tan başkasına yönelmek, Allah için yapılması gereken bütün ta'zim ve saygıyı O'ndan başkasına sunmak ve emrettiği hükümleri yerine getirmede kendisine ortaklar koşmaktır. Bu şekilde ibadetin Allah'tan başkasına yapılması Allah'ın velayetinden uzaklaşmaktır. Ne şekilde olursa olsun ibadetini put, mezar, türbe, ağaç, taş ve benzer şeylere yönlendiren lat, uzza, hubel, menat ve daha başka ilahlar edinmiş olan Kureyş kâfirlerinin yaptığını yapmış olacaktır.

⁴⁰⁸ Mâide; 5/ 55.

⁴⁰⁹ Mâide; 5/ 51.

⁴¹⁰ Maide; 5/ 80-81.

1.6. Batıl Uğrunda Savaşmak

Allah Teâlâ şöyle uyurmuştur:

الَّذِينَ آمَنُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ الطَّاغُوتِ فَقَاتِلُوا أَوْلِيَاءَ الشَّيْطَانِ إِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفًا

*"İman edenler, Allah yolunda savaşır. İnkâr edenler de tâğût yolunda savaşır. O halde siz şeytanın dostlarına karşı savaşın. Şüphesiz şeytanın hilesi zayıftır."*⁴¹¹

Allah'ın biricik dini uğrunda olmayan her savaş batıldır ve elbetteki Allah bundan razı değildir. Allah'ın yolu dosdoğru olandır, birdir ve o da İslam'dır. Allah ve Rasulü'ne itaatta temsil edilir.

وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ ذَلِكُمْ وَصِيكُم بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

*"İşte bu, benim dosdoğru yolum. Artık ona uyun. Başka yollara uymayın. Yoksa o yollar sizi parça parça edip O'nun yolundan ayırır. İşte size bunları Allah sakınasınız diye emretti."*⁴¹²

Tâğütun yoluna gelince; insanları hak yoldan alıkoyan, onları Allah'tan başkasına ibadet etmeye yönlendiren şeytanın yollarıdır. Şeytanın yolları çok çeşitlidir ve şeytana itaatta temsil bulmaktadır.

أَلَمْ آعْهَدَ إِلَيْكُمْ يَا بَنِي آدَمَ أَنْ لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ أَنْ اَعْبُدُونِي هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ

*"Ey Ademoğulları! Ben size, şeytana kulluk etmeyin. Çünkü o sizin için apaçık bir düşmandır. Bana kulluk edin. İşte bu dosdoğru yoldur, diye emretmedim mi?"*⁴¹³

1.7. Batılın Övülmesi ve Allah'ın Dinine Düşmanlık

Allah Teâlâ'nın bildirdiği Yahudi kıssası buna örnektir.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِنَ الْكِتَابِ يُؤْمِنُونَ بِالْجِبْتِ وَالطَّاغُوتِ وَيَقُولُونَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا هَؤُلَاءِ أَهْدَى مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا سَبِيلًا أُولَئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ وَمَنْ يَلْعَنِ اللَّهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ نَصِيرًا

"Kendilerine Kitap'tan bir nasip verilmiş olanları görmüyor musun? Onlar "cibt"e ve "tâğüt"a inanıyorlar. İnkâr edenler için de, "Bunlar, iman edenlerden daha doğru yoldadır"

⁴¹¹ Nisâ; 4/ 76.

⁴¹² En'âm; 6/ 153.

⁴¹³ Yâsîn; 36/ 60-61.

diyorlar. Onlar, Allah'ın lanet ettiği kimselerdir. Allah kime lanet ederse, artık ona asla bir yardımcı bulamazsın."⁴¹⁴

Yahudilerin Kureyşlilere, buldukları yolun Resulullah ve ashabının yolundan daha doğru olduğunu söylemeleri, Allah'ın lanetini hak etmelerine sebep olmuştur.

Her kim bir dini, sistemi, şeriatı Allah'ın dinine denk kabul eder ya da üstün tutarsa o, tâğûta iman ve Allah'a karşı nankörlük etmiş olacaktır.

2. Tağut Fikrinin Tenkidi

2.1. Tevhid Açısından Tağutun Tenkidi

Yukarıda sıkça ifade ettiğimiz gibi Tevhid, Allah'ı zatında, fiillerinde, isim ve sıfatlarında birleyip bütün ibadetleri yalnızca ona has kılmaktır. Kur'an-ı Kerim'de Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ لَا انْفِصَامَ لَهَا
وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

"Dinde zorlama yoktur. Çünkü doğruluk sapıklıktan iyice ayrılmıştır. O halde kim tâğûtu tanımayıp Allah'a inanırsa, kopmak bilmeyen sapasağlam bir kulpa yapışmıştır. Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir."⁴¹⁵

Allah'a imanın sıhhat şartı, tâğutu reddetmektir. Her kim bunu gerçekleştirirse sapasağlam bir kulpa tutunmuştur ki, bu da hak din İslam'dır. Bu âyet Allah Teâlâ hakkında en mükemmel bilgiyi veren Âyetü'l-Kürsî'den sonra gelmekte, küfrün açıklanması ile devam etmektedir.⁴¹⁶ Artık açık deliller ile imanın küfürden ayrıldığı belirtilmiştir.⁴¹⁷ Allah'ın dini tutunmak için en sağlam ve doğru dayanaktır. Her kim tâğutu inkâr edip, Allah'a imana yapışmazsa küfrün karanlığında kaybolmuştur.

2.2. İtaat ve Nübüvvet Açısından Tağutun Tenkidi

Bütün rasullerin daveti, tâğutu inkâr ve Allah'a iman esasına dayanır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

⁴¹⁴ Nisa; 4/ 51-52.

⁴¹⁵ Bakara; 2/256.

⁴¹⁶ Mevdudî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, I. 174.

⁴¹⁷ Zemahşerî, *Keşşâf*, I. 184.

وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ فَمِنْهُمْ مَنْ هَدَى اللَّهُ وَمِنْهُمْ مَنْ حَقَّتْ عَلَيْهِ الضَّلَالَةُ فَسَبِّرُوا فِي الْأَرْضِ فَأَنْظِرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكْذِبِينَ

"Andolsun biz, her ümmete, "Allah'a kulluk edin, tâğuttan kaçının" diye peygamber gönderdik. Allah onlardan kimini doğru yola ilette, onlardan kimine de (kendi iradeleri sebebiyle) sapıklık hak oldu. Şimdi yeryüzünde dolaşın da peygamberleri yalanlayanların sonunun ne olduğunu görün."⁴¹⁸

Bu, davetin başlangıcı ve imanın hakikatidir.

لَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ

"Andolsun, Nûh'u kendi kavmine peygamber olarak gönderdik de, 'Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin için O'ndan başka hiçbir ilah yoktur. Şüphesiz ben sizin adınıza büyük bir günün azabından korkuyorum' dedi."⁴¹⁹

Âyetteki (اعْبُدُوا اللَّهَ) ifadesi imanın hakikati, (مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ) ifadesi de Allah'tan başkasının ilahlığını ret yani tâğutu inkârdır.

Her ümmete, Allah'a kulluk etmeyi ve tâğuttan kaçınmayı emreden bir rasul gönderilmiştir. Bütün rasuller dini bu iki esas üzerine oturtmuştur. 'İctinâb edin' emri güçlü bir tahrim emridir. Bundan dolayı tâğuttan nefret etmek ve beri olmak gerekmektedir.⁴²⁰

Tâğutu inkâr ve Allah'a iman İbrahim (a.s.)'in da şeriatıdır.

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ إِنَّنِي بَرَاءٌ مِمَّا تَعْبُدُونَ إِلَّا الَّذِي فَطَرَنِي فَإِنَّهُ سَيَهْدِينِ

"Hani İbrahim babasına ve kavmine şöyle demişti: "Şüphesiz ben sizin taptıklarınızdan uzağım." "Ben ancak O, beni yaratana taparım. Şüphesiz O beni doğru yola iletecektir."⁴²¹

"Şüphesiz ben sizin taptıklarınızdan uzağım" lafzı tâğutu inkâr etmenin ifadesidir. Hz. İbrahim Allah'tan gayri ibadet edilen her şeyden beri olmuş, yalnızca Allah'a kulluk etmiştir.

Allah Teâlâ son nebi Rasulullah (s.a.v)'dan şöyle haber vermiştir:

قُلْ أَيُّ شَيْءٍ أَكْبَرُ شَهَادَةً قُلِ اللَّهُ شَهِيدٌ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَأُوحِيَ إِلَيَّ هَذَا الْقُرْآنُ لِأُنذِرَكُمْ بِهِ وَمَنْ بَلَغَ أَنتُمْ لَشَاهِدُونَ أَلَمْ يَكُنْ اللَّهُ الْهَادِيَ الْآخِرَىٰ قُلْ لَا أَشْهَدُ قُلْ إِنَّمَا هُوَ إِلَهُ وَاحِدٌ وَإِنَّنِي بَرِيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ

⁴¹⁸ Nahl; 16/ 36.

⁴¹⁹ A'râf; 7/ 59.

⁴²⁰ Taberî, Câmiu'l-Beyân, XIV. 123.

⁴²¹ Zuhurf; 43/26-27.

"De ki: "Şahitlik bakımından hangi şey daha büyüktür?" De ki: "Allah benimle sizin aranızda şahittir. İşte bu Kur'an bana, onunla sizi ve eriştiği herkesi uyarayım diye vahyolundu. Gerçekten siz mi Allah ile beraber başka ilahlar olduğuna şahitlik ediyorsunuz?" De ki: "Ben şahitlik etmem. O, ancak tek bir ilahdır ve şüphesiz ben sizin Allah'a ortak koştuğunuz şeylerden uzağım."⁴²²

Bunun anlamı tâğutu inkâr ve Allah'a imandır. Allah'tan gayrısına ilahlık ve rablik isnat etmeyi, Allah'tan başka her ibadet edileni ve O'na denk ya da ortak kabul edilen her şeyi reddetmek ve bunlara kulluk yapanlardan beri olmak tâğutu inkâr demektir.⁴²³

2.3. Tağutun Reddi

Bu bağlamda 'la ilahe illallah' aslı itibarı ile en başından tâğutu reddetmek demektir. Kelime-i Tevhid'in yapısı gereği Allah'ın emrettiklerinin dışında bütün inanç ve sistemleri reddetmekte, aynı zamanda yine onların tahakkümü altında yaşamayı da kabul etmemektedir

Tağutu inkârın keyfiyetini başlıca üç madde halinde sıralayabiliriz.

- 1) Allah'tan başkasına ilahlık ve rablik isnat etmemek.
- 2) İtikat, söz ve amelde Allah'tan başkasını her hangi bir şekilde ilahlaştırmayı kabul etmemek ve bundan kaçınmak.
- 3) Rububiyet ve ulûhiyete ait herhangi bir hususu, Allah'tan başkasına isnat edenden uzaklaşmak.

Bu esaslara uyulduğu takdirde tâğutu inkâr etmek gerçekleştirilmiş sayılabilir. Aşağıda bunu izah etmeye çalışacağız.

2.3.1. Allah'tan Başka Rab ve İlah Yoktur

Din, Allah'tan başkasına isnat edilen rububiyet ve ulûhiyeti kesin olarak geçersiz sayar. Kul bilmelidir ki kendisini ve bütün mevcudatı yaratan, her şeye gücü yeten Allah Teâlâ'dır.

Allah Teâlâ buyurdu ki:

أَيُّشْرِكُونَ مَا لَا يَخْلُقُ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلَقُونَ

"Hiçbir şeyi yaratamayan, kendileri yaratılan şeyleri Allah'a ortak mı koşuyorlar?"⁴²⁴

⁴²² En'âm; 6/19.

⁴²³ Şevkanî, *Fethu'l-Kadir*, III.199.

⁴²⁴ A'râf; 7/191.

أَفَمَنْ يَخْلُقُ كَمَنْ لَا يَخْلُقُ أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ

"Şu halde yaratan, yaratamayan gibi olur mu? Artık siz düşünmez misiniz?"⁴²⁵

قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أَمَّنْ يَمْلِكُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَمَنْ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ يُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَمَنْ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ فَسَيَقُولُونَ اللَّهُ فَقُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ فَمَاذَا بَعَدَ الْحَقَّ إِلَّا الضَّلَالَةَ فَأَنَّى تُصِرُّونَ

De ki: "Sizi gökten ve yerden kim rızıklandırıyor? Ya da işitme ve görme yetisi üzerinde kim mutlak hakimdir? Ölüden diriyi, diriden ölüyü kim çıkarıyor? İşleri kim yürütüyor?" "Allah" diyecekler. De ki: "O halde Allah'a karşı gelmekten sakınmayacak mısınız?" İşte O, sizin gerçek Rabbiniz olan Allah'tır. Hak'tan sonra sadece sapıklık vardır. O halde nasıl oluyor da (Hak'tan) döndürülüyorsunuz"⁴²⁶

وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ الْجِنَّ وَخَلَقَهُمْ وَخَرَقُوا لَهُ بَنِينَ وَبَنَاتٍ بِغَيْرِ عِلْمٍ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يَصِفُونَ بَدِيعَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ أَنَّى يَكُونُ لَهُ وَلَدٌ وَلَمْ تَكُنْ لَهُ صَاحِبَةٌ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ لَكُمْ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ فَاعْبُدُوهُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ

Bir de cinleri Allah'a bir takım ortaklar yaptılar. Oysa onları o yarattı. Bilgisizce Allah'a oğullar ve kızlar da uydurdular. O, onların niteledikleri şeylerden uzaktır, yücedir. O, gökleri ve yeri örnekleri yokken yaratandır. O'nun bir eşi olmadığı halde nasıl bir çocuğu olabilir? Hâlbuki her şeyi O yarattı. O her şeyi hakkıyla bilendir. İşte sizin Rabbiniz Allah. Ondan başka hiçbir ilah yoktur. O her şeyin yaratıcısıdır. Öyle ise O'na kulluk edin. O her şeye vekil (her şeyi yöneten, görüp gözetendir)⁴²⁷.

Kısacası Allah'a ait olan herhangi bir şeyi Allah'tan başkasına isnat etmenin geçersizliğine kesin olarak inanmak gerekmektedir. Dinin aslı bunu icap ettirmektedir

2.3.2. İtikad, Söz ve Amelde Allah'tan Başkasını Herhangi Bir Şekilde İlahlaştırmaktan Kaçınmak ve Bunu Reddetmek

Allah'tan başkasını ilahlaştırmaktan maksat, yaratılmış olanı her şeyde Allah'a denk tutmak değil, aksine Allah Teâlâ'ya has herhangi bir özelliği yaratılmış olana isnat etmektir. Allah hiçbir şeye muhtaç olmayan, her şeyin O'na muhtaç olduğu yegâne varlıktır. O halde kim rububiyet ve ulûhiyete dair hususlardan herhangi bir şeyi Allah'tan başkası için itikad, söz ve amelde uygun görüp, buna yönelirse Allah'tan başkasını rab ve ilah edinmiştir. O'ndan başka her şeyin ilahlığını reddetmedikçe kişi tevhide ulaşamaz. Allah'tan başka melek, nebi, salih kul, cin, şeytan, ağaç ya da herhangi bir varlığa ibadet için yönelmek, o varlığı

⁴²⁵ Nahl; 16/ 17.

⁴²⁶ Yunus; 10/31-32.

⁴²⁷ En'âm; 6/100-102.

ilahlaştırmaktır. Örnek verecek olursak Nuh'un (a.s.) kavmi, Vedd, Süvâ, Yeğus, Yeuk ve Nesr isimli putları ilahlaştırmışlardı ki bunlar salih insanların isimleriydi.

لَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ

"Andolsun, Nûh'u kendi kavmine peygamber olarak gönderdik de, "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin için O'ndan başka hiçbir ilah yoktur. Şüphesiz ben sizin adınıza büyük bir günün azabından korkuyorum" dedi."⁴²⁸

Nuh (a.s) kavmini tevhide bu şekilde davet ettiğinde onlar, bunun Allah'tan başka ilahların terk edilmesi anlamına geldiğini anlamışlardı. Kavmin ileri gelenleri bu daveti dalalet olarak niteleyip, ilahların terk edilmemesi için çabaladılar.

قَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِهِ إِنَّا لَنَرَاكَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ

"Kavminin ileri gelenleri, "Biz seni açıkça bir sapıklık içinde görüyoruz" dediler."⁴²⁹

Ve dediler ki:

وَقَالُوا لَا تَدْرَأُ الْهَيْكُلَ وَلَا تَذَرُنَّ وِدَاءً وَلَا سُوَاعًا وَلَا يَئُوثَ وَيَعُوقَ وَنَسْرًا

"Sakın ilâhlarınızı bırakmayın. Hele hele Vedd'i, Süvâ'ı, Yeğus'u, Ye'ûk'u ve Nesr'i hiç bırakmayın."⁴³⁰

Put başlığı altında yazılanlardan hatırlanacağı gibi Allah'ın salih kullarına saygı için yapılan bazı ritüeller zamanla onlara ibadet şeklini almıştır. Ayrıca ta'zim ve teşrî hakkının Allah'tan başkasına verilmesi, Allah'tan başkasının tahlil ve tahriminin kabul edilmesi, Allah'ın şeriatı dışında insanlar arasında hüküm verilmesi ve buna tabi olunması yine Allah'tan başkasını ilahlaştırma anlamına gelmektedir. Allah'tan başkasını ilahlaştırmannın batıl olduğuna itikad etmek ve kesinlikle bundan kaçınmak gerekmektedir.

Aşağıdaki hususlar Allah'tan başkasını ilahlaştırma anlamına geldiğinden bunları inkâr etmek ve kaçınmak gerekmektedir.

1. Allah'tan başkasına dua etmek, kurban kesmek, adakta bulunmak, tavaf etmek, rükû ve secde gibi O'ndan başkasına ibadet etmek anlamına gelen kötü fiillerden sakınmalıdır.

⁴²⁸ A'râf; 7/ 59.

⁴²⁹ A'râf; 7/60.

⁴³⁰ Nûh; 71/ 23.

2. Allah'ın izin vermediği herhangi bir kanunu kabul etmemelidir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur;

إِتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ إِلَيْكُم مِّن رَّبِّكُمْ وَلَا تَتَّبِعُوا مِن دُونِهِ أَوْلِيَاءَ قَلِيلًا مَّا تَذَكَّرُونَ

"Rabbinizden size indirilene uyun. Onu bırakıp başka dostlara uymayın. Ne kadar da az öğüt alıyorsunuz!"⁴³¹

Çünkü Allah'tan başkasının kanunlarını kabul etmek ve razı olup boyun eğerek itaat etmek, Allah'tan başkasını ilahlaştırmak demektir.

وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذَكَّرِ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَإِنَّهُ لَفِسْقٌ وَإِنَّ الشَّيَاطِينَ لِيُوحُونَ إِلَىٰ أَوْلِيَائِهِمْ لِيُجَادِلُوكُمْ وَإِنْ أَطَعْتُمُوهُمْ إِنَّكُمْ لَمُشْرِكُونَ

"Üzerine Allah adı anılmayan (hayvan)lardan yemeyin. Çünkü bu şekilde davranış fasıklıktır. Bir de şeytanlar kendi dostlarına sizinle mücadele etmeleri için mutlaka fısıldarlar. Onlara boyun eğerseniz şüphesiz siz de Allah'a ortak koşmuş olursunuz."⁴³²

3. Allah'ın şeriatının dışındaki kanunlarla hükmetmekten kaçınılmalıdır. Zira bu kanunlarla hükmetmek kanun koyuculara ve kanunlarına iman etmektir. Bu da tâğuta iman, Allah'ı inkâr demektir. Allah Teâlâ buyurdu ki;

أَفَعَيِّرَ اللَّهُ آبَنَعِي حَكَمًا وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ إِلَيْكُمُ الْكِتَابَ مُفَصَّلًا وَالَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْلَمُونَ أَنَّهُ مُنَزَّلٌ مِّن رَّبِّكَ بِالْحَقِّ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ

"Size Kitab'ı (Kur'an'ı) hak olarak indiren O iken ben Allah'tan başka bir hakem mi arayacağım?" (de). Kendilerine kitap verdiklerimiz de onun, Rabbin katından hak olarak indirilmiş olduğunu bilirler. O halde sakın şüphecilerden olma."⁴³³

Maide suresinde ise şöyle buyrulmuştur:

وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ فَاحْكُم بَيْنَهُم بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ عَمَّا جَاءَكَ مِنَ الْحَقِّ

"(Ey Muhammed!) Sana da o Kitab'ı (Kur'an'ı) hak, önündeki kitapları doğrulayıcı, onları gözetici olarak indirdik. Artık Allah'ın indirdiği ile aralarında hükmet ve sana gelen haktan ayrılıp da onların arzularına uyma."⁴³⁴

⁴³¹ A'râf; 7/ 3.

⁴³² En'âm; 6/ 121.

⁴³³ En'âm; 6/ 114.

⁴³⁴ Mâide; 5/ 48.

Yine Mâide suresinin bir başka ayeti kerimesinde şöyle buyurulmuştur:

أَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ حُكْمًا لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ

"Onlar hâlâ cahiliye devrinin hükmünü mü istiyorlar? Kesin olarak inanacak bir toplum için, kimin hükmü Allah'inkinden daha güzeldir?"⁴³⁵

4. Allah ve Rasulü'nden başkasına muhakeme olmaktan sakınılmalıdır. İslam şeriatından başka bir kanunla muhakeme olmak isteyen, bu kanunlara ve kanun koyuculara inanmış demektir. Bu da tâğûta iman, Allah'ı inkâr anlamına gelir. Cenab-ı Allah buyurdu:

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ آمَنُوا بِمَا نُزِّلَ إِلَيْكَ وَمَا أَنْزَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَنْ يَتَحَاكَمُوا إِلَى الطَّاغُوتِ وَقَدْ أُمِرُوا أَنْ يَكْفُرُوا بِهِ وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُضِلَّهُمْ ضَلَالًا بَعِيدًا

"(Ey Muhammed!) Sana indirilen Kur'an'a ve senden önce indirilene inandıklarını iddia edenleri görmüyor musun? Tâğût'u tanımamaları kendilerine emrolunduğu halde, onun önünde muhakeme olmak istiyorlar. Şeytan da onları derin bir sapıklığa düşürmek istiyor."⁴³⁶

5. Allah'tan başka dostlar edinip onlara bağlanmak, kavmiyetçilik, hizipçilik yaparak ya da başka bir şekilde Allah'tan başka kanun koyuculara tabi olmak İslam dininden yüz çevirmek demektir. Allah Teâlâ şöyle buyurdu:

قُلْ أَعْيَرَ اللَّهُ تَلِيًّا فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ يُطْعَمُ وَلَا يُطْعَمُ قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ أَوَّلَ مَنْ أَسْلَمَ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ

"De ki: "Göklerin ve yerin yaratıcısı olan, beslediği halde beslenmeye ihtiyacı olmayan Allah'tan başkasını mı dost edineceğim." De ki: "Bana, (Allah'a) teslim olanların ilki olmam emredildi ve sakın Allah'a ortak koşanlardan olma (denildi)."⁴³⁷

أَمْ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ فَإِنَّهُ هُوَ الْوَلِيُّ وَهُوَ يُحْيِي الْمَوْتَىٰ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

"Yoksa onlar Allah'tan başka dostlar mı edindiler? Hâlbuki gerçek dost Allah'tır. O, ölüleri diriltir. O, her şeye hakkıyla gücü yetendir."⁴³⁸

⁴³⁵Mâide; 5/ 50.

⁴³⁶Nisâ; 4/ 60.

⁴³⁷En'âm; 6/ 14.

⁴³⁸Şûrâ; 42/ 9.

2.3.3. Rububiyet veya Ulûhiyete Dair Herhangi Bir Hususu Allah'tan Başkasına İsnad Edenden Berî Olmak

Allah'tan başkasına ilah'lık veya rab'lik isnat eden kişi Allah'a şirk koşmuş ve tâğuta iman etmiştir. Tâğutu inkârın gerçekleşmesi için, yardımcılarının, ona kulluk yapanların ve dostlarının da reddedilmesi gerekir. Bu bütün nebilerin yoludur. Allah Teâlâ buyurdu ki;

قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِي إِبْرَاهِيمَ وَالَّذِينَ مَعَهُ إِذْ قَالُوا لِقَوْمِهِمْ إِنَّا بُرَءُؤُا مِنْكُمْ وَمِمَّا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ كَفَرْنَا بِكُمْ وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَاءُ أَبَدًا حَتَّى تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَحَدَّةً

*"İbrahim'de ve onunla birlikte bulunanlarda sizin için güzel bir örnek vardır. Hani onlar kavimlerine, "Biz sizden ve Allah'ı bırakıp taptıklarınızdan uzağız. Sizi tanımıyoruz. Siz bir tek Allah'a inanıncaya kadar, sizinle bizim aramızda sürekli bir düşmanlık ve nefret belirlemiştir" demişlerdi."*⁴³⁹

En'am suresinde şöyle buyrulmuştur:

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ أَرَزَرًا أَتَتَّخِذُ أَصْنَامًا إِلَهَةً إِنِّي أَرَاكَ وَقَوْمَكَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ

*"Hani İbrahim babası Azer'e, "Sen putları ilah mı ediniyorsun? Şüphesiz, ben seni de, kavmini de apaçık bir sapıklık içinde görüyorum" demişti."*⁴⁴⁰

فَلَمَّا رَأَى الشَّمْسَ بَازِغَةً قَالَ هَذَا رَبِّي هَذَا أَكْبَرُ فَلَمَّا أَفَلَتْ قَالَ يَا قَوْمِ إِنِّي بَرِيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ
إِنِّي وَجْهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ

*"Güneşi doğarken görünce de, "İşte benim Rabbim! Bu daha büyük" dedi. O da batınca (kavmine dönüp), "Ey kavmim!" Ben sizin Allah'a ortak koştüğünüz şeylerden uzağım" dedi."*⁴⁴¹

*"Ben hakka yönelen birisi olarak yüzümü, gökleri ve yeri yaratana döndürdüm. Ben Allah'a ortak koşanlardan değilim."*⁴⁴²

Allah'tan başkasını ilah edinenlerin reddedilmesi, ilahlaştırılmış olanın reddinden önemlidir. 'Put' konusunu işlerken salih insanların ölümlerinden sonra insanlar tarafından nasıl kutsallaştırılıp birer put haline getirildiğini görmüştük.⁴⁴³ İnsanlar böyle bir yola başvurmasalar ortaya tapınılan putlar çıkmayacaktı. Görüldüğü gibi tâğutun inkârı ona kulluk yapanların inkârıyla gerçekleşmektedir.

⁴³⁹ Mümtehine; 60/ 4.

⁴⁴⁰ En'am; 6/74.

⁴⁴¹ En'am; 6/78.

⁴⁴² En'am; 6/79.

⁴⁴³ Bkz.İbnü'l-Kelbi, age, ss. 94-97

Rasulullah (s.a.v.)'in nübüvvetinden önce insanların ilahlaştırıp tapındığı putlar vardı. Bu tâğutlar her bölgede yaygınlaşmış durumdaydı. Bunlara dua edilir, bunlardan korkulur, sevgi beslenir, adlarına kurban kesilir, etraflarında tavaf yapılır, adaklar adanırdı. Allah katında şefaataçı olduklarına inanılırdı. İnsanlar onlara ibadet ederek Allah'a yakın olduklarını zannederlerdi. Bunun yanında sihirbaz, kâhin ve müneccimlere muhakeme olmak için başvururlardı.⁴⁴⁴

Allah Resulü (s.a.v.) onları tevhide davet ettiğinde bu davete icabet edenlerin yaptıkları ilk şey bu tağutları reddetmek ve bir olan Allah'a iman etmek olmuştur. Artık onlar rab ve ilah olarak sadece Allah'a bağlanmış, tapındıkları putların onlara bir zarar ya da fayda sağlamadığını, şefaataçı olmadıklarını, aksine bunlara ibadet etmenin şirk olduğunu anlamış ve buna iman etmişlerdir. Ve bununla beraber hepsini reddederek kulluğu Allah'a has kılmışlardır.

Allah'tan başka ilah yoktur. O birdir ve ortağı yoktur. İşte Tevhid'in birinci rüknü budur.

2.4. Tağut'un Reddi Sonrası Allah'a İman

Allah'a iman tevhidin (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) ikinci rüknüdür. Bu, ulûhiyetin sadece Allah'a ait olduğunun isbatıdır. Her türlüyle ibadet yalnızca Allah'a has kılınmıştır.

فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ لَا انْفِصَامَ لَهَا وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

“O halde kim tâğûtu tanımayıp Allah'a inanırsa, kopmak bilmeyen sapasağlam bir kulpa yapışmıştır. Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.”⁴⁴⁵

Allah'a iman şöyle gerçekleşir:

1. Rubûbiyet ve ilahlığın asla ortağı olmayan Allah'a ait olduğuna kesin olarak iman etmek.
2. Gizli ya da açık olsun, kulluğun ve ibadetin Allah'a halis kılınması ve hiçbir şekilde başka bir varlığa yönlendirilmemesi.
3. Her konuda Allah'ın hükmüne başvurmak, O'nun uygun bulduğuna tabi olup, uygun bulmadığını terk etmek.
4. Bağlılık ve dostluğun Allah'a, rasulüne ve mü'minlere olmasıdır.

⁴⁴⁴ Mahmud Esad, *İslam Tarihi*, s. 282.

⁴⁴⁵ Bakara; 2/256.

Hiç şüphesiz bütün bunların inanç, söz ve fillerde kendini göstermesi gerekmektedir. ‘Lâ İlâhe illallah’ sözü İslam’ın aslıdır. Allah Teâlâ bütün rasullerini bu söze davet ile görevlendirmiştir.

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا نُوحِي إِلَيْهِ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُونِ

"Senden önce gönderdiğimiz bütün peygamberlere, "Şüphesiz, benden başka hiçbir ilah yoktur. Öyleyse bana ibadet edin" diye vahyetmişizdir."⁴⁴⁶

Rasullerin gönderilmesindeki gaye Allah’a ibadet etmeye ve O’ndan başka ibadet edilenleri terk etmeye davettir. Allah Teâlâ ayetinde şöyle buyurmuştur.

وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنْ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ

"Andolsun biz, her ümmete, "Allah'a kulluk edin, tâğuttan kaçın" diye peygamber gönderdik."⁴⁴⁷

Rasullerin davetine icabet edip yalnızca Allah’a ibadet eden ve tâğutu reddedenler hidayete ermiştir. Yine Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَالَّذِينَ اجْتَنَبُوا الطَّاغُوتَ أَنْ يَعْبُدُوهَا وَأَنَابُوا إِلَى اللَّهِ لَهُمُ الْبُشْرَىٰ فَمَنْ عِبَادَ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَأُولَٰئِكَ هُمْ أُولُوا الْأَلْبَابِ

"Tağut'tan, ona kulluk etmekten kaçınan ve içtenlikle Allah'a yönelenler için müjde vardır. O halde kullarımı müjdele"⁴⁴⁸

"Sözü dinleyip de onun en güzeline uyanlar var ya, işte onlar Allah'ın hidayete erdirdiği kimselerdir. İşte onlar akıl sahiplerinin ta kendileridir."⁴⁴⁹

Bilinemlidir ki dalalette olanlar ise bu davete icabet etmeyenlerdir. Onlar tâğuttan yüz çevirmemiş ve Allah’tan başka ibadet ettiklerini terk etmemişlerdir. Hak olan yol İslam’dır. Ve bu yol, temeli ‘tâğutu inkâr ve Allah’a iman’ olan nebilerin ve rasullerin yoludur.

Allah azze ve celle şöyle buyurmuştur:

لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ لَا انْفِصَامَ لَهَا وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

⁴⁴⁶ Enbiyâ; 21/ 25.

⁴⁴⁷ Nahl; 16/ 36.

⁴⁴⁸ Zümer; 39/ 17.

⁴⁴⁹ Zümer; 39/18.

“Dinde zorlama yoktur. Çünkü doğruluk sapıklıktan iyice ayrılmıştır. O halde kim tâgûtu tanımayıp Allah'a inanırsa, kopmak bilmeyen sapasağlam bir kulpa yapışmıştır. Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.”⁴⁵⁰

‘Rüş’ hak yol, ‘gayy’ ise dalalet yoludur. İnsan, Allah’tan başka ilah bulunmadığına iman etmedikçe Müslüman olamaz. Şüphesiz bunun gerçekleşmesi sadece dile getirmekle mümkün olamaz. Aksine inanç, söz ve fiil ile ortaya konması gerekir.

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئاً وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضاً أَرْبَاباً مِنْ دُونِ اللَّهِ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ

“De ki: “Ey kitap ehli! Bizimle sizin aranızda ortak bir söze gelin: Yalnız Allah'a ibadet edelim. Ona hiçbir şeyi ortak koşmayalım. Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi ilah edinmesin.” Eğer onlar yine yüz çevirirlerse, deyin ki: “Şahit olun, biz Müslümanlarız.”⁴⁵¹

Bu âyet, kelime-i tevhidin anlamını ve kulun buna ne zaman inanacağını açıklamaktadır. Âyette geçen ‘ortak bir söz’ Kelime-i Tevhid'dir. Âyetin açıkladığı şu üç hususu gerçekleştirilmeyen bu inanişe sahip olamamıştır.

- Yalnız Allah’a ibadet etmek.
- O’na hiçbir şeyi ortak koşmamak.
- Allah'ı bırakıp da kimsenin kimseyi ilah edinmemesi.

Unutulmaması gerekir ki tevhid, öğrenilmesi gereken en büyük ilimdir. Buna göre yaşamak en büyük ameldir. Bununla beraber öğretilmesi de en önemli faaliyettir. İmana davet ve küfürden sakınmaya çağrı en büyük davadır. İman en büyük maruf, küfür ise en büyük münkerdir. Bundan dolayı her şeyde öncelik tevhid olmalıdır.

إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدِ افْتَرَىٰ إِثْمًا عَظِيمًا أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يُزَكُّونَ أَنْفُسَهُمْ بَلِ اللَّهُ يُزَكِّي مَن يَشَاءُ وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا

“Şüphesiz Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz. Bunun dışında kalan (günah) ları ise dilediği kimseler için bağışlar. Allah'a şirk koşan kimse, şüphesiz büyük bir günah işleyerek iftira etmiş olur. Kendilerini temize çıkaranları görmedin mi? Hayır! Allah dilediğini temize çıkarır ve kendilerine kıl kadar zulmedilmez.”⁴⁵²

⁴⁵⁰ Bakara; 2/256.

⁴⁵¹ Âl-i İmrân; 3/64.

⁴⁵² Nisa; 4/ 48-49.

Bir insanın, Allah'ın affetmeyeceğini haber verdiği⁴⁵³ şirk üzere ölmesinden daha korkunç bir şey olamaz. Kişinin kendi kuruntularına kapılarak kendini temize çıkarmasının Allah indinde bir değeri yoktur. Ebedi azaptan kurtulmak için tevhide anlamalı ve Allah Teâlâ'nın bildirdiği gibi inanmalıdır.

3. Tekfir Meselesi Ve Kısa Bir Değerlendirme

Konuyu bitirirken zamanımızın önemli bir problemi olarak nitelendirilebilecek 'tekfir' meselesine kısaca değinmemiz yararlı olacaktır. Zira tâğüt konusu, karşımıza fert ve toplum açısından itikada dair ciddi problemler çıkarmaktadır. Çünkü tâğutu reddetmek Kur'an'da imanın ön şartı olarak belirtilmiştir. Bu da tâğuta itaatin şirk anlamına geldiğini gösterir. O halde yapılması gereken elbette şirk tehlikesinden kesin olarak kaçınmaktır. Ancak şu da bir gerçek ki, Müslüman halkların birçoğunda müşriklerin amellerinden sayılabilecek davranışlar görülebilmektedir. Bu şekilde davranan insanları tekfir edebilmek için, konunun kendi bağlamında ve insanların niyetleri de hesaba katılarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

Halkın önemli bir bölümünün çok yaygın bir şekilde türbeler başta olmak üzere, kutsallık atfedilen mekanlarda kurban kestikleri, hastalıklarına şifa aradıkları ve birçok isteklerinin yerine gelmesi için dua ettikleri, amaçlarına ulaşınca da bu mekanlara teşekkür ziyaretinde buldukları bir vakıadır. Allah'tan başkasına güç atfedip dilekte bulunan bu insanların günlük hayatta dini kuralları gözeterek yaşamalarına rağmen, tâğuta kulluk yaptıkları gerekçesiyle müşrik olduklarına hükmetmek adil bir yargılama olmasa gerektir. Ancak bu davranış biçiminin müşriklerin fiilleriyle benzeştiği de akıldan çıkarılmamalıdır.

Sözünü ettiğimiz bu insanlar Allah'ın ilim ve kudretinde bir noksanlık gördükleri için böyle davranmıyorlar. Çoğu kere insan, bazı insanlardan veya başka şeylerden, normal şartlarda insanoğlunun gösteremeyeceği bir takım fiillerin sadır olduğunu görünce, hayrette kalır ve ona mukaddes bir şeref ve ilahi bir güç atfeder. Kaldı ki insanlar yüce Zat'a ait olan hususları bilme konusunda da eşit seviyede değillerdir. Her insan kendi gücü dahilinde sorumlu tutulacaktır. Buhari' de geçen bir hadiste, tekrar diriltilmekten kurtulmak için ailesine cesedinin yakılmasını ve küllerinin rüzgarda savrulmasını vasiyet eden, önceki ümmetlerden bir adamın kafir sayılmadığını görüyoruz. Hadis'te anlatılan olay şöyledir:

⁴⁵³ Bkz. Nisa; 4/116

“Ben hayatımda en küçük bir hayır işlemedim; öldüğüm zaman beni yakın, sonra da şiddetli rüzgarlı bir günde küllümü havaya savurun” dedi. Çocukları da öyle yaptılar. Allah Teâlâ, onun küllerini bir araya topladı, tekrar diriltti ve kendisine: ‘seni böyle yapmaya iten şey ne idi?’ diye sordu. Adam: ‘korkum’ diye cevap verdi. Bunun üzerine Allah Teâlâ, onu rahmetiyle karşıladı.”⁴⁵⁴

Dihlevî (ö:1176/1762) bu hadisi şöyle yorumlar: “Hadiste sözü edilen bu adam, Allah Teâlâ’nın tam kudrete sahip olduğuna inanmaktadır. Ancak kudret sıfatı, sadece mümkinâta taalluk eder; mümteni’ olan şeylere taalluk etmez. O bir kısmı denize, bir kısmı da karaya savrulmuş bulunan küllerinin bir araya toplanmasının mümteni’ (imkânsız) olduğunu düşünmüştür. Dolayısıyla bunu (Allah için) bir noksanlık kılmamıştır. Dolayısıyla kendi ilmi oranında sorumlu tutulmuş ve kâfir sayılmamıştır.”⁴⁵⁵

Nesilden nesile tevârüs eden bu hastalıktan kurtulmanın çaresi Müslüman halkı tekfir etmek olmadığı gibi, halkın peşine takılıp yanlışları meşrulaştırmak da olmamalıdır kanaatindeyiz. Âlimlerin görevi yanlışları tespit etmek ve her zaman hakikatı söylemektir.

Bundan daha önemli bir husus ise hayatı Müslümanca yaşamak için ihtiyaç duyulan siyasî ve hukukî şartlardır. Bu bağlamda Dünya Müslümanları üç kategoride değerlendirilebilir:

1. Laik düzeni benimsemiş, halkı Müslüman ülkeler
2. Devletin, İslâmî esasları reddetmediği ülkeler.
3. Müslümanların azınlık olarak yaşadığı ülkeler. Bu ülkeler din, tarih ve kültür olarak Müslümanlardan farklı oldukları için bunları yabancı ülkeler olarak adlandırabiliriz.

Müslümanların yaşadığı yabancı ülkelerde hayat şartları aynı durumda değildir. Bazı ülkelerde Müslüman halk her anlamda kötü vaziyettedir ve bu ülkelerde yaşamaya devam etmeleri imkansızlık dışında son derece yanlış bir davranıştır. Burada öncelik ülkeyi terk etmek olmalıdır. Nitekim ayette şöyle buyurulmuştur:

«Biz yeryüzünde çaresizdik» diye cevap verdiler. Melekler de: «Allah'ın yeri geniş değil miydi? Hicret etseydiniz ya!» dediler.⁴⁵⁶

⁴⁵⁴ Buhari, *Sahih*, Kitabu'l-Enbiya, 54,

⁴⁵⁵ Şah Veliyyullah Dihlevî, *Tevhid Ve Şirk*, (Trc. Mehmet Erdoğan), İstanbul: Yeni Şafak Kitaplığı 1995, s. 25

⁴⁵⁶ Nisâ; 4/97

Yabancı ülkelerin bir kısmında ise Müslümanların, hayat standartlarının iyi bir düzeyde olmasının yanında, can ve mal güvenlikleri de son derece iyi bir durumdadır. Günlük ibadetlerde herhangi bir zorlukla karşılaşılmamakta ve hatta din eğitimi dahi yapılabilmektedir. Böyle ülkelerde Müslüman'ın tavrı bize göre usulüne uygun ve en güzel bir biçimde insanlarla ilişki kurmak ve tebliğ yapmaktan başka bir şey olmamalıdır.

Devletin İslam'ı referans aldığı ülkelere gelince. Bunların birçoğunda, şikâyet konusu genellikle baskıcı devlet adamlarıdır. Tâğut kavramı, bu ülkelerde mücadele veren Müslümanlar açısından, daha çok zalim yöneticiler olarak ele alınmaktadır.⁴⁵⁷ Bunun sonucu olarak da baskıcı rejimlere karşı bir hareket ortamı meydana gelmektedir.⁴⁵⁸

Yaşanan olaylar çatışmacı metotların ve özellikle silahlı mücadelenin nelere sebep olduğunu açık bir şekilde izah etmektedir. En büyük hata yabancı ülkelere dayanarak mevcut yönetimlere başkaldırmaktır. Bu güne kadar elde edilen tecrübeler, bu yöntemlerin Müslümanların durumunu daha da kötüleştirdiğini göstermektedir. Tâğuta karşı verilen mücadele müslümanların maslahatı gözardı edilmeden de verilebilir kanaatindeyiz.

Siyaset tarzı belirleme açısından en ciddi problem, devletin laiklik prensibini esas aldığı, halkının çoğunluğu Müslüman olan ülkelerdir. 'Tâğut' kavramını incelediğimiz bu çalışma göstermiştir ki, laik sistemler Allah'ın razı olmadığı sistemlerdir ve 'tâğut' kavramına dahildirler. Bu yüzden reddedilmeleri iman gereğidir. Konunun, Müslümanların maslahatı gözetilerek fıkıh açısından geniş bir şekilde araştırılması gerekmektedir.

Ancak fakihleri ilgilendiren bu konu hakkında geçmişte de benzer problemler için çıkış yolu arandığını söyleyebiliriz. Bunlardan İzzeddin b. Abdisselam (ö:660/1262) 'kafirler büyük bir coğrafyayı işgal edip, Müslümanların umumi maslahatlarını yerine getiren birini devlet başkanı olarak tayin etseler, umumi maslahatların elde edilip mefsedetlerin izale edilmesi için bu başkanın tüm tasarruflarını geçerli kabul etmek gerekir,'⁴⁵⁹ demektedir. Kaos ortamının namus, can ve mal açısından ortaya çıkardığı ağır sonuçlar göz önünde bulundurulunca, bugün de aynı görüşle hareket etmenin bir sakıncası bulunmamalıdır. Ne var ki, bunun zaruretten kaynaklandığı unutulmamalı ve şartların değişmesi için gerekli çalışmalar ihmal edilmemelidir.

⁴⁵⁷ Seyyid Kutub, *Tağut Nedir*, s. 74

⁴⁵⁸ Seyyid Kutub, age.s. 77

⁴⁵⁹ İzzeddin b Abdisselam, *Kavaidu'l-Ahkam fi Masalihi'l-Enam*, Beyrut: Dar Al-Kutub Al-İlmiah 2010, (2.Baskı), s.61

Bir ülkenin her yerinde ezan seslerinin yankılanması, insanların rahat bir şekilde ibadet etmeleri, dini bayram günlerinin resmi tatil olması ve benzeri dini şiarların görünür olması küçümsenecek bir imkan değildir. Fakat dinin bir bütün olduğu da akıldan çıkarılmamalıdır. Din tamamlanıncaya kadar Müslüman, elinden gelen gayreti göstermekle mükelleftir.

Allah'ın dini apaçık ortadadır. İman, küfürden kesin olarak ayrılmıştır. Her Müslüman içki, kumar, zina ve benzeri günahlardan kaçındığı gibi, tâğuttan da uzaklaşmak zorundadır. Tâğutu reddetmek, namaz, oruç, hac gibi farzdır. Müslüman bilmelidir ki, tâğutu inkar etmeyen Allah'a iman etmiş sayılmaz. Allah'a bağlanıp yalnızca O'na güvenen, bütün şüphelerinden, endişelerinden ve sıkıntılarından kurtularak, aydınlığa çıkar.

Önceliklerin iyi belirlenmesi ve hiçbir şeyin ihmal edilmemesi sağlıklı bir bilgi ile mümkündür. Bu yüzden ilim tahsili en önemli bir mesele olurken, buna bağlı olarak sağlıklı bir İslami anlayışın kazanılması da elzemdir. Allah Teâlâ'nın asla razı olmayacağı hükümlerle yönetilen Müslümanın, asırlardır uygulanan, en ince ayrıntısına kadar tartışılmış, sistemleştirilmiş ve kayıt altına alınmış olan ameli meselelerle gündem oluşturması lüzumsuz ve faydasız bir uğraştır. Temel ibadetler ve benzeri konular, sadece yeni nesillere doğru bilgi aktarılması amacını gütmelidir. Bizce yapılması gereken asıl çalışma, Allah'ın dinini bir bütün olarak hayata hakim kılma mücadelesi olmalıdır.

SONUÇ

Kur'an'ı Kerim'de sekiz ayette geçen 'tâğut' kavramı, Allah'tan başka her ibadet edilen yer ve kişi için kullanılan bir ibaredir. İster korkudan, isterse itaatten dolayı olsun Allah'tan başka her tapılan, haddini aşmış, azgın, yoldan sapmış, tâğut'tur.

Esas itibariyle tâğutun tanımı konusunda bir ihtilaf olmamakla birlikte, âlimler arasında tâğutun müşahhas örnekleri bağlamında şekille ilgili bazı farklılıklar bulunmaktadır. Buna göre bizim yaptığımız sıralamayla Şeytan, Nefs, Put, Sihirbaz ve Kahin birer tâğuttur. Bu örnekler anlam olarak aynı tarifi vermektedir; Allah'tan başka her ibadet edilen, Allah'ın izni olmadan her itaat edilen ve tâbi olunan canlı, cansız, insan, şeytan, put ve her ne olursa olsun bu çerçeveye giren her şey tâğut'tur. Dolayısıyla, zamanın değişimiyle tâğutun çeşitliliğinin arttığını söylemek mümkündür.

Tâğuta bağlanmanın küfür olduğu konusunda bir ihtilaf söz konusu değildir. Ancak değerlendirme yaparken mutlaka toplumun içinde bulunduğu şartlar gözönünde bulundurulmalıdır. Aksi takdirde müslümanlar arasında birbirini tekfir etme problemiyle karşılaşılacak ve toplumsal bütünlük zedelenerek zayıf bir duruma düşülecektir.

Nahl suresinde Allah Teâlâ, her ümmete bir rasul göndererek, insanlara tâğuttan kaçınmalarını ve yalnızca Allah'a kul olmalarını bildirmiştir. Zümer suresinde ise tâğuta kulluktan sakınıp Allah'a yönelenlerin ebedi mutluluğa ereceği haber verilir. Bakara, Nisa, Maide surelerinde geçen ayetlerde de hak dine karşı çıkan batıl ehli konu edilerek bunlara değil, yalnızca Allah'a iman etmenin ve O'na dost olmanın önemi bildirilmiş, muhakeme olmak için tâğuta değil, Allah'a ve Rasulü'ne başvurulması gerektiği emredilmiştir. Âyetlerde söz konusu edilen tâğutun kendisi değil, tâğuta boyun eğip kulluk yapanlardır.

Çalışmanın neticesinde tâğuta itaat etmenin Allah Teâlâ'nın rubûbiyet ve ulûhiyetinde ortağı olduğuna inanmayla eşdeğer olduğu görülmüştür. Elbette ki bu, mahlûkattan birini Allah'a her konuda denk saymak şeklinde olmayıp, Allah Teâlâ'ya has özelliklerden bir tanesinde dahi olsa başkasını ortak koşmaktır.

Allah'tan başka biri yaratmada, mülkte, teşrîde, dostlukta, sevgide, yüceltmede, korkuda, ümit bağlamada, duada, kurban kesmede, rüku veya secdede Allah'a ortak kılındığında o, ilah ve rab kabul edilmiştir. O tâğuttur ve onu reddedip yalnızca Allah'a inanmak gerekmektedir. Bu da '*lâ ilâhe illallah*' ifadesiyle, İslam inancının merkezini oluşturmaktadır.

KAYNAKÇA

- Ateş, Süleyman; **İslam'a İtirazlar ve Kur'an-ı Kerim'den Cevaplar**, 4.Baskı, Ankara trh.y.
- el-Buharî, Muhammed b. İsmail; **Sahih**, İstanbul: Çağrı Yayınları 1992.
- Başgil, Ali Fuad; **Din ve Laiklik**, İstanbul:Yağmur Yayınevi 1985
- Bursevi, İsmail Hakkı; **Ruhu'l Beyan Fi Tefsiru'l Kur'an**, Beyrut: Dâr'ul-Kutubi'l-İlmiyye 2013.
- el-Cevziyye, Muhammed b. Kayyim; **Medâricü's-Sâlikîn**, 2.Baskı, Beyrut:Dâr-u Ehyâi't-Turas el-Arabî 2001.
- _____, **A'lâmu'l-Muvakkîn**, Dimaşk: Dâru'l Beyan 1421/2000.
- _____, **Nefis Tezkiyesi**, (trc.Alim Yücer, Mehmet Ali Kara, Osman Arpaçukuru) İstanbul: Karınca Yayınları 2003.
- _____, **el-Fevaid**, (trc.Abdullah Tuncer), İstanbul: Karınca Yayınları 2004.
- Celaluddin Abdurrahman,es-Suyûtî; **el-İtkân fî Ulûmi'l Kur'ân**, Kahire: Dâru'l Hadis 1427/2006.
- Cerrahoğlu, İsmail; **Tefsir Usulü**, Ankara: TDV Yayınları 1983.
- Çelebi, İlyas; "Kahin", **DİA**, XXIV, İstanbul 2001.
- _____, "Rüya", **DİA**, XXXV, İstanbul 2008.
- ed-Dârimi, Abdullah İbn. Abdirrahman; **Sünen**, İstanbul: Çağrı Yayınları 1992.
- ed-Dihlevi, Şah Veliyullah; **Tevhid Ve Şirk**, (Trc.Mehmet Erdoğan), İstanbul: Yeni Şafak 1995.
- Esad, Mahmud; **Tarih-i Din-i İslam**, İstanbul:Marifet Yayınları 1983.
- Gazzâlî, Ebu Hamid Muhammed; **İhyâ Ulumi'd-Dîn**, (trc. Ahmed Serdaroğlu) İstanbul: Bedir Yayınevi 1975.
- Gencer, Bedri; **İslam'da Modernleşme**, 3. Baskı, İstanbul: Doğu Batı Yay. 2014,
- el-Haccac, Muslim, **Sahih**, İstanbul:Çağrı Yayınları 1992.
- Hamidullah, Muhammed; **İslam Peygamberi**, (trc. Salih Tuğ) İstanbul: İrfan Yayınevi 1980.

- İbn Abdisselam, İzzeddin; **Kavaidu'l-Ahkam Fi Masalihu'l-Enam**, 2. Baskı, Beyrut:Dar Al-Kutub Al-İlmiyah 2010.
- İbnu'l-Arabî, Abdullah; **Ahkam el-Kur'an**, Beyrut: Dâru'l-Kitab el-Arabîyye 2014.
- İbn Faris, Ahmed Ebu'l-Hüseyin b. Zekeriyya; **Mekâyisü'l-Luğa**, (tah. Enes Muhammed eş-Şâmî), Kahire:Dâru'l Hadîs 2008.
- İbn Haldun, Muhammed; **Mukaddime**, (Trc.Halil Kendir), İstanbul: Yeni Şafak 2004.
- İbnü'l-Kelbi, Hişam ibn Muhammed; **Kitâbu'l Esnâm**, (Trc. Beyza- Düşüngen-Bilgin), Ankara: Ankara Okulu Yay. 2016
- İbn Mace, Muhammed İbn.Yezid; **Sünen**, İstanbul: Çağrı Yayınları 1992.
- İbn Manzûr el-Ensari; Cemâlu'd-Din Ebû'l-Fadl Muhammed b. Mukerrem; **Lisânu'l Arab**, (tah. Amir Ahmed Haydar), Beyrut: Daru'l-ilmiiyye 2009.
- İbn Süleyman, Mukatil; **el-Eşbah ve'n-Nezâir fi'l-Kur'an'il-Kerîm**, (trc. M. Beşir Eryarsoy),İstanbul: İşaret Yayınları 2004.
- İbn Kesir, İsmail Ebu'l-Fidâ ;**Tefsîru'l-Kur'ani'l-Kerim**,1.Baskı, Beyrut:Darul-Ma'rife 1406/1986.
- el-İsfahani, Ebu'l-Kasım Hüseyin b. Muhammed b. Rağıp; **Müfredât'u Elfâzi'l-Kur'an**, (tah. Safvan Adnan Davudî), Beyrut: ed-Dâru's-Şamiye 1423/2002.
- eL Kattan, Ahmet, Muhammed ez-Zeyn;**Tağut**, (trc.Kasım Yalçın), Konya:Kitap Dünyası Yayınları 2010.
- Kaya, Serap; **Hz. Muhammed Döneminde Putperestlik**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2008.
- Koca, Ferhat; “İslam'da İbadet”, **DİA**, XIX, İstanbul 1999.
- el-Kudsî, Ziyaeddîn; **Tağutu Reddetmek Tevhidin Gereğidir**, (trc. İsmail Yıldırım), İstanbul: Hak Yayınları trh.y.
- el-Kummî, Ali ibn.İbrahim; **Tefsîru'l-Kummî**, Beyrut: Müessesetü Aa'lamiyyi 2007
- Kutub, Seyyid; **Fî Zilali'l-Kur'an**,(trc.M.Emin Saraç, İ.Hakkı Şengüler, Bekir Karlığa), İstanbul:HikmetYayınları1986.

- _____, **Tağut**, (trc. Musab Beşer), İstanbul: Beyaz Karınca Yayınları 2014.
- el-Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebi Bekr; **el-Câmi' li Ahkâmi'l Kur'an**, (tah. Abdullah b. Abdu'l-Muhsin et-Türkî), Dimeşk: er-Risâletu'l-Âlemiyye 1433/2012.
- Kuşeyri, Abdul Kerim; **Risale**, (Trc. Dilaver Selvi), İstanbul: Semerkand 2013.
- Mardin, Şerif; **Türkiye'de Din ve Siyaset**, 2.Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları 1992
- Mevdûdi, Ebu'l-A'lâ; **Tefhîmu'l-Kur'an**, (trc. Muhammed Han Kayani, Yusuf Karaca, Nazife Şişman, İsmail Bosnalı, Ali Ünal, Hamdi Aktaş), İstanbul: İnsan Yayınları 1986
- _____, **Kur'an'a Göre Dört Terim**, (trc. Osman Cilacı, İsmail Kaya) İstanbul: Beyan Yayınları 1987.
- en-Neseî, Abdillâh Ebu'l Berâkât; **Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vil**, Beyrut: Dâr-u b. Kesîr 1434/2013.
- Nursi, Said; **Sözler**, İstanbul: Envar Neşriyat 1985.
- er-Râzî, Muhammed b. Ömer Fahreddin; **et-Tefsîru'l Kebir**, 1.Baskı, Beyrut: Daru'l-Fikr 2005.
- Sabuni, Muhammed Ali; **Safvetu't-Tefâsîr**, İstanbul: Daru'l-Ensâr 1986
- Sâdî, Abdurrahman b. Nasır; **Teysîru'l-Kerîm er-Rahman fi Tefsîr Kelâm el-Mennan**, Damam: Dâru'z-Zehair 2003.
- Sami, Şemseddin; **Kamus-i Türkî**, 3.Baskı, İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık 2014.
- eş-Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, **Fethu'l-Kadîr el-Câmiu Beyne Fennî'r-Rivâyeti ve'd-Dirâyeti min İlmi't-Tefsîr**, (tah. Hişam el-Buhar, Hudr Akarî), Beyrut: el-Mektebetu'l-Asriye 1999.
- Şimşek, M. Sait; **Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri**, İstanbul: Beyan Yayınları 2012.
- et-Taberî, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerîr; **Câmiu'l Beyân an Te'vili'l-Kur'an**, (tah. Mahmud Şâkir el-Hurustânî), Beyrut: Dâru İhyau't-Turasi'l-Arabîyyi trh.y.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed bin İsâ bin Sevre; **Sünen**, İstanbul: Çağrı Yayınları 1992.

Tuncer, Mustafa; **Kur'an'da Cin ve Şeytan**, (Doktora Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 1999.

et-Tusteri, Sehl b. Abdilllah; **Tefsiru't-Tusterî**, eş-Şamile; altafsir.com

Uludağ, Süleyman; ' Nefis', **DİA**, XXXII, İstanbul 2006.

Ünal, Ali; **Kur'an'da Temel Kavramlar**, İstanbul: Beyan Yayınları 1986.

Ezzebidi, b. Abdillatif Ahmed b. Ahmed; **Sahih Buharî Muhtasarı Tecrid-i Sarih**. (trc.Ahmed Naim), Ankara DİB 1985.

ez-Zemahşerî, Carullah ebi'l-Kâsım Muhammed b. Ömer; **el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvîl fi Vucûhi't-Te'vîl**, (tah. Semir Şems), Beyrut: Dâr Sadr 1431/2010.